

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

Právní úprava řízení o dědictví

2007

JUDr. Dita Melicharová, Ph.D

Mgr. Zbyněk Fibich

Okružní 383

411 56 Bohušovice nad Ohří

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem uvedl všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, jak je ve vědecké práci obvyklé.

V Bohušovicích nad Ohří dne 29.5. 2007

Mgr. Zbyněk Fibich

Obsah

Úvodem	3
Část první. Úvodní výklady.	5
Kapitola I. Vývoj řízení o dědictví v českých zemích	5
Kapitola II. Příslušnost a pravomoc soudů	7
Kapitola III. Působnost procesních předpisů	10
Kapitola IV. Úloha notáře	12
Část druhá. Platná právní úprava řízení o dědictví.	16
Kapitola I. Zahájení řízení	16
Kapitola II. Předběžné šetření	18
Oddíl 1. Závěť, Listina o vydědění, Listina o správě dědictví	18
Oddíl 2. Neodkladná opatření	22
Oddíl 3. Překážky řízení	29
Kapitola III. Projednání dědictví	31
Oddíl 1. Vyrozumění o dědickém právu	31
Oddíl 2. Opatřování podkladu pro jednání	33
Oddíl 3. Účastenství v řízení o dědictví	37
Oddíl 4. Jednání	45
Oddíl 5. Vypořádání společného jmění manželů	47
Oddíl 6. Soupis zůstavitelova majetku	50
Oddíl 7. Obvyklá cena majetku	53
Oddíl 8. Předlužené dědictví	58
Oddíl 9. Dohoda o vypořádání dědictví	63
Oddíl 10. Dědické spory, žaloby mimo dědické řízení	65
Oddíl 11. Usnesení o dědictví	69
Oddíl 12. Úkony soudu po ukončení řízení	71
Oddíl 13. Náklady řízení o dědictví	73
Oddíl 14. Lhůty v řízení o dědictví	75
Oddíl 15. Dodatečné projednání dědictví	76
Oddíl 16. Opravné prostředky	78
Část třetí. Řízení o dědictví s mezinárodním prvkem.	83
Kapitola I. Prameny právní úpravy	83
Kapitola II. Rozhodné právo a kolizní úprava	84

Kapitola III. Pravomoc soudů České republiky	88
Kapitola IV. Doručování písemností	93
Oddíl 1. Doručování obecně	93
Oddíl 2. Doručování do členských států EU	96
Kapitola V. Mezinárodní správa pozůstalostí	99
Závěrem	101
Prameny, zkratky	103
Literatura	103
Monografie	104
Prameny právní úpravy	104
Internetové zdroje	105
Zkratky	106
Přílohy	107

Úvodem

Řízení o dědictví je možno zařadit mezi jedno z nejrozšířenějších nesporných řízení. Jeho rozšířenost samozřejmě vyplývá z jeho podstaty, patří totiž mezi řízení, která se týkají každého člověka. Každý jednou zemře a zpravidla po sobě zanechá majetek určité hodnoty – dědictví, které se tak stává předmětem řízení o dědictví. Podle současné právní úpravy se sice dědictví nabývá již okamžikem smrti zůstavitele, takže by se mohlo zdát toto řízení jaksi nadbytečné, nicméně není tomu tak. Ve všech oblastech našeho života se setkáváme s nejrůznějšími problémy. Nejinak je tomu mnohdy i po smrti člověka, v situaci, kdy je potřebné upravit právní vztahy k zanechanému majetku a vytvořit tak pevný základ, o nějž budou moci opírat veškeré své dispozice s tímto majetkem noví vlastníci. To je jedno z hlavních poslání řízení o dědictví. Aby řízení toto poslání splnilo, mělo by proběhnout, co možná nejrychleji. Není však samozřejmě žádoucí řízení uměle uspěchat, neboť by pak mohla být ohrožena právě právní jistota, kterou by mělo řízení poskytovat, a to nejenom účastníkům tohoto řízení, ale i dalším osobám.

Celé řízení se skládá z velkého množství nejrůznějších úkonů, které zpravidla vykonává notář. Právě činnost notáře je velmi specifická, neboť veškeré úkony, které notář provádí, se považují za úkony soudu; hovoříme o něm proto jako o soudním komisaři. V žádném jiném řízení toto výjimečné postavení notář nemá. Vzhledem k mnohaleté tradici, kterou notáři s projednáváním dědictví v českých zemích mají, by měli být „garanty nejvyšší kvality“ výsledku řízení o dědictví. V praxi však probíhá velké množství tzv. dodatečných projednání dědictví, která jsou v některých případech právě výsledkem neuspokojivé práce notářů během prvotního řízení o dědictví. Na nutnosti dodatečného projednání dědictví se samozřejmě podílí i další okolnosti, o nichž ve své práci dále pojednávám.

Dalším specifickým subjektem v řízení o dědictví je tzv. správce dědictví, tedy osoba, kterou může pověřit soud a nově také zůstavitel, aby vykonával správu zůstavitelova majetku. Tento institut začíná hrát stále významnější roli v rámci řízení o dědictví, a to zejména z důvodu zvyšující se hodnoty zanechaného majetku a nově též možnosti jeho ustanovení přímo zůstavitelem.

Forma mojí práce po obsahové stránce vychází zejména z Občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“), co by základního pramene právní úpravy řízení o dědictví. Tato

konstrukce je rovněž doplněna úvodními výklady, které se týkají vývoje řízení o dědictví v českých zemích. Pojednání o historii řízení o dědictví jsem zařadil mj. z důvodu silné tradice této úpravy a pak také kvůli nutnosti ukázat jistý „socialistický“ experiment, který se týkal unikátní rozhodovací a registrační pravomoci tehdejších státních notářství (blíže viz následující kapitola). Působnost procesních předpisů, stejně jako pravomoc soudů a úloha notáře patří rovněž mezi specifika tohoto druhu řízení, a proto jsem jim rovněž věnoval prostor v mé práci. Vzhledem ke stále rostoucímu počtu řízení o dědictví v nichž vystupuje tzv. mezinárodní prvek tj. v řízeních majících určitý vztah k zahraničí, jsem do své práce začlenil rovněž příslušnou část (část třetí), v níž se tímto stále častěji se vyskytujícím typem řízení podrobněji zabývám – především v kontextu dědického řízení s mezinárodním prvkem. Tento druh řízení je odrazem v minulém století nastolených a nyní pokračujících společenských změn. Tyto změny, které se projevují zvýšenou migrací obyvatel, měly, mají a budou mít zcela zásadní význam mj. také právě pro řízení o dědictví s mezinárodním prvkem. Snažím se tedy ve své rigorózní práci komplexně postihnout právní úpravu řízení o dědictví, a to jak platnou právní úpravu „klasických“ řízení o dědictví (kterým věnuji zvýšenou pozornost), tak těch s mezinárodním prvkem. Pozornost rovněž věnuji souvisejícím aspektům řízení o dědictví. Zaměřil jsem se také zejména na zhodnocení platné právní úpravy a zjišťování problematických institutů řízení. Ve své práci se rovněž snažím navrhnout de lege ferenda racionální řešení.

Odkazy na příslušná ustanovení zákonů a související kapitoly této práce jsem zahrnul přímo do textu tak, aby čtenář nemusel tyto informace „dohledávat“ pod čarou, kam jsem umístil v zásadě pouze doplňující a rozšiřující informace a také odkazy na další zdroje (mimo zákonů a kapitol této práce). Cílem této úpravy je snaha o přehlednost práce a zjednodušení orientace čtenáře mj. právě bezprostřední vazbou pojednání, v práci obsažených, na platnou právní úpravu, ovšem při zachování uvedených rozšiřujících informací a jejich pramenů. V mé práci používám pojmy notář, soudní komisař a soud v zásadě jako synonyma, což je odrazem rozdělení pravomocí typické pro toto řízení. Tam, kde je důležité rozlišení těchto pojmů, je to v práci náležitě zdůrazněno.

Část první. Úvodní výklady.

Kapitola I.

Vývoj řízení o dědictví v českých zemích

Jak jsem se již v úvodu zmínil, občanský zákoník uvádí, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Nebylo tomu tak vždy. Právní stav, kdy okamžik nabytí majetku zůstavitele jeho dědicem, tj. okamžik přechodu vlastnického práva k majetku náležejícímu do dědictví ze zůstavitele na dědice, a popř. i způsob nabytí tohoto majetku až na základě určité listiny, vydané po proběhlém dědickém řízení u nás panoval do roku 1950 včetně a byl založen na tzv. ležící pozůstalosti (*hereditas iacens*) jakožto institutu, který se u nás uplatňoval na základě rakouského všeobecného zákoníku občanského z roku 1811. Majetek zůstavitele tvořící tzv. ležící pozůstalost nabýval dědic až na základě tzv. odevzdací listiny, kterou vydával soud provádějící dědické řízení. Vlastnické právo dědice k majetku zůstavitele zakládala až odevzdací listina, a proto mělo dědické řízení konstitutivní charakter, kdežto dnes má již více než padesát let charakter deklaratorní – v zásadě pouze určuje, komu majetek zůstavitele připadl, aniž zakládá změnu vlastnických poměrů k tomuto majetku – ty byly změněny *ex lege* úmrtím zůstavitele, tedy dosavadního vlastníka tohoto majetku. Vzhledem k tomuto by se mohlo zdát, že řízení o dědictví je nadbytečné. Nicméně tyto názory je nutno, jak jsem již uvedl, odmítnout, neboť řízení o dědictví a s ním související ingerence orgánů státní moci, zabezpečuje potřebnou právní jistotu, jak pro dědice, tak i pro ostatní subjekty, pro něž vyplývají z dědictví jakékoliv právní následky, byť i na první pohled velmi vzdálené. Účast státní moci se postupem času vyvíjela a do značné míry byla ovlivněna formou státního zřízení.

Co se týče úplných základů novodobého řízení o dědictví, ty byly položeny císařským patentem č. 366 z roku 1850 a dále vydáním navazujícího notářského řádu č. 75 z roku 1871 ř.z. V důsledku těchto předpisů vznikla mj. notářská komora, v níž byly organizováni notáři, na něž bylo nazíráno zprvu jako na státní orgán. Vedle sepisování nejrůznějších veřejných listin, osvědčení, smluv apod. byli již notáři také soudem pověřováni nejrůznějšími úkoly, tedy činili i úkony týkající se projednání

dědictví. Jádro právní úpravy spočívalo také v civilním soudním řádu (zákon č.113/1895 ř.z.)

I po vzniku 1. Československé republiky platil v českých zemích právní řád dříve rakouský, a tak po celé toto období a dále prakticky až do roku 1955 plnili notáři úlohy soudních komisařů – roli jakýchsi pomocníků soudů – tzn. že notáři sice konali určité úkony týkající se dědictví, nicméně rozhodování bylo vždy vyhrazeno příslušnému soudu.

Zásadní průlom znamenal zákon č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství, ze dne 27. října 1954. Tento zákon s účinností od následujícího roku převedl celé řízení o dědictví včetně pravomoci rozhodovat na nově vzniklá státní notářství, neboť ve svém § 2 stanovil, že „*notářství provádí řízení o projednání dědictví*“. Tato notářství byla původně organizována tak, že obvody notářství se shodovaly se sídly a územními obvody okresních národních výborů nebo národních výborů postavených jim na roveň. Na činnost notářství dohlíželi předsedové lidových soudů. Zákonem č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád), který zavedl novou organizaci notářství, se sídla a obvody státních notářství shodovala se sídly a obvody okresních soudů. I tento zákon opět stanovoval, že státní notářství rozhoduje v řízení o dědictví. Tato praxe, která tedy trvala v období od 1.1. 1955 až do 31.12. 1992, učinila z Československa světový unikát nevyskytující se v žádné jiné zemi. Nikde na světě totiž nebyl a není notář postaven do role soudce nebo rozhodce a nikde nebyl a není oprávněn autoritativně rozhodovat ve věcech dědického řízení.

Po znovuoobnovení demokratického státního uspořádání byla státní notářství zákonem č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, zrušuje zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) a mění a doplňuje některé další zákony zrušena a s účinností od 1.1. 1993 nahrazena zákonem č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NotŘ“) soustavou notářů, jako osobami tzv. svobodného povolání, organizovaných v Notářské komoře České republiky. Rozhodovací pravomoc tak byla opět vrácena výlučně soudům a notáři opět vystupují v tradiční roli soudního komisaře (blíže k soudnímu komisaři viz kapitola IV).

Kapitola II.

Příslušnost a pravomoc soudů

Pokud jde o **věcnou příslušnost**, je dle § 9 odst. 1 OSŘ příslušný k řízení o dědictví okresní soud a jemu na roveň postavený soud tzn. obvodní soudy v Praze a Městský soud v Brně.

Funkční příslušnost, tedy jaký soud bude projednávat případná odvolání proti rozhodnutím okresních soudů, určuje OSŘ v § 10 odst. 1. O odvoláních rozhoduje krajský soud resp. Městský soud v Praze, v jehož obvodu se nachází soud prvního stupně, který projednává dědictví. Ani věcná, ani funkční příslušnost nejsou nijak charakteristické pro řízení o dědictví a uplatňují se v mnoha dalších případech.

Naopak **místní příslušnost** soudu je pro řízení o dědictví jedním z jeho specifík. Jedná se totiž o tzv. výlučnou místní příslušnost. Ustanovení § 88 odst.1 písm. l OSŘ stanoví, že příslušným soudem je soud, v jehož obvodu měl zůstavitel naposledy bydliště, a neměl-li bydliště nebo nelze-li bydliště zjistit, v jehož obvodu měl naposledy pobyt, není-li ani takový soud, pak je příslušný soud, v jehož obvodu je zůstavitelův majetek, popř. mezi několika takto příslušnými soudy ten z nich, který provedl první úkon ve věci. V drtivé většině případů se řídí tato příslušnost místem posledního bydliště zůstavitele, které představuje zejména adresu, na které byl zůstavitel hlášen k trvalému pobytu. Tento trvalý pobyt je registrován v evidenci obyvatel jako tzv. lokační údaj obyvatele vedený Ministerstvem vnitra. Do tohoto registru mají soudy aj. státní orgány zajištěn neomezený přístup. Místo pobytu je kritériem místní příslušnosti v případech, kdy nelze zjistit trvalé bydliště zůstavitele, zpravidla je tomu tak u osob, které se z nejrůznějších příčin dostaly do tíživé životní situace a ocitly se takřkajíc na ulici. Místo pobytu je pak místo, kde se zůstavitel zdržoval, aniž by bylo možno z okolností usuzovat na jeho úmysl zůstat zde natrvalo. V opravdu výjimečných případech je i toto hledisko nedostatečné. Naštěstí zákon umožňuje soudu zahájit řízení v případě, že zůstavitelův majetek se nachází v obvodu tohoto soudu. Z logiky věci se toto kritérium týká zejména zůstavitelů, kteří se zdržovali delší dobu v zahraničí. Vzhledem k tomu, že od 1.5. 2004 je i Česká republika členským státem Evropské unie a platí u nás mj. zásada svobodného pohybu a pobytu a svoboda usazování (= podnikání) občanů Unie, soudím, že toto doposud výjimečné kritérium bude získávat na své podstatnosti.

Na rozdíl od věcné příslušnosti může být místní příslušnost zkoumána jen dokud soud nezačne jednat o věci samé. Zjistí-li soud, že není místně příslušný, vydá usnesení o své místní nepřislušnosti a věc předloží soudu, který považuje za příslušný. Vzniknou-li však pochybnosti, který soud je příslušný, předloží soud věc k posouzení společně nadřízenému krajskému soudu. Pojistkou v určení místní příslušnosti je Nejvyšší soud ČR, který o ní rozhodne, neuplatní-li se žádné z výše uvedených kritérií.

Další odchylku od předpokládané místní příslušnosti představuje dle § 12 OSŘ přikázání (**delegace**) věci jinému soudu. Rozlišujeme dva její druhy. První tzv. **delegace nutná** přichází v úvahu v případech, kdy jinak příslušný soud nemůže rozhodovat z důvodu, že všichni jeho soudci jsou vyloučeni např. proto, že jsou zůstavitelovými dědici, známými zůstavitele či dědiců apod. Soudce je nutno v takovýchto případech vyloučit (§ 14 odst.1 OSŘ), k vyloučení postačí pouhá pochybnost o nepodjatosti soudce. Shledávám to za velmi účelné, neboť jen tak je možno striktně uchovat základní zásadu celého občanského soudního řízení – zásadu nestrannosti soudů. Účastníkům je nutno vše doporučit, aby využili svého práva a podali v případech pochybností námitku podjatosti. Účastník je povinen námitku podjatosti uplatnit nejpozději při prvním jednání, kterého se zúčastnila osoba, o jejíž vyloučení jde; nevěděl-li v této době o důvodu vyloučení nebo vznikl-li tento důvod později, může námitku uplatnit do 15 dnů po té, co se o něm dozvěděl. Později může námitku podjatosti účastník uplatnit jen tehdy, jestliže nebyl soudem náležitě poučen. Musí tak však učinit nejpozději při prvním jednání ve věci. O svém vyloučení by měl rozhodnout i sám soudce, shledá-li některý z důvodů vyloučení a oznámit to předsedovi soudu, v praxi se tak zpravidla neděje a ponechává se to až na iniciativě účastníků.

Delegace vhodná se jeví jako nejlepší řešení v případech, kdy je vhodné z důvodů hospodárnosti řízení, snížení nákladů soudu a účastníků konat řízení u jiného soudu. Umožňuje to § 12 odst. 2 OSŘ. Návrh může podat kterýkoliv z účastníků. V praxi se jedná zejména o případy, kdy dědic je vysokého věku a bydlí ve větší vzdálenosti od příslušného soudu a přesto se chce jednání účastnit a nepověří žádného svého zástupce.

Je možno konstatovat, že ustanovení OSŘ o místní příslušnosti jsou kvalitním legislativním základem pro volbu vhodného soudu a měla by tak zaručovat rychlé a efektivní vyřízení dědictví¹⁾.

Někdy dochází v řízení o dědictví k výskytu tzv. **mezinárodního prvku**²⁾, který ovlivňuje pravomoc soudů. V takových případech je nutné rozlišovat, zda měl zůstavitel

české státní občanství, nebo zda byl cizím státním příslušníkem. Rovněž je stěžejní otázka, zda se zůstavitelův majetek nachází na našem území, nebo v cizině (blíže viz část třetí).

-
- 1) Winterová, A., Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část třetí, oddíl B, kapitola 3.
 - 2) Mezinárodní prvek se může projevat v subjektu právního vztahu, právně významné skutečnosti, předmětu právního vztahu nebo tzv. akcesorickém právním vztahu. Blíže viz Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, 6. vydání, Brno, Doplněk, 2004, kapitola 1.

Kapitola III.

Působnost procesních předpisů

Časová působnost procesních právních norem upravujících řízení o dědictví je natolik specifická, že jsem se rozhodl ji věnovat samostatnou kapitolu. Platí totiž, že dědictví soud projednává zásadně podle právních norem, které platily v době smrti zůstavitele (jak vyplývá z části dvanácté, hlavy 1., bodu 12. zákona č. 30/2000 Sb.). Toto pravidlo se však vztahuje pouze na řízení v prvním stupni. V zásadě je používáním této časové působnosti prolamován princip, podle něhož soud vychází a rozhoduje podle stavu, jaký tu je v době vydání rozhodnutí. Když jsem uvažoval, proč tomu tak je, dospěl jsem k závěru, že tato konstrukce de facto brání nejruznějším spekulacím, především ze strany dědiců, kteří tak nemohou počítat s tím, že např. po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky bude vydána pro ně příznivější právní norma upravující řízení o dědictví nebo navazující daňové řízení, a že tak mohou získat více ze zůstavitelova majetku (např. v důsledku zrušení daně dědické apod.).

Z hlediska časové působnosti můžeme diferencovat několik různých období, v nichž došlo ke smrti zůstavitele a tedy i několik různých procesních právních předpisů, jež je nutno v řízení aplikovat:

1. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období do 31.12. 1950, musí soud postupovat podle císařského patentu č. 208/1854 ř.z., o soudním řízení v nesporných právních věcech.
2. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1951 do 31.3. 1964, musí soud postupovat podle zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád.
3. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.4. 1964 do 31.3. 1983, musí soud postupovat podle zákona číslo 95/1963 Sb., notářský řád, ovšem jen do novely provedené zákonem č. 131 /1982. Sb.

4. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.4. 1983 do 31.12. 1991, musí soud postupovat rovněž podle notářského řádu z roku 1963, ovšem podle novely provedené zákonem č. 134/1982 Sb.
5. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1992 do 31.12. 1992, musí soud postupovat rovněž podle notářského řádu z roku 1963, ovšem podle novely provedené zákonem č. 519/1991 Sb.
6. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 1993 do 31.7. 1998, musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění novely provedené zákonem č. 240/1993 Sb.
7. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.8. 1998 do 31.12. 2000, musí soud postupovat zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění provedeném novelou č. 91/1998 Sb.
8. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období od 1.1. 2001 do 31.12 2004, musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění provedeném novelu č. 30/2000 Sb.
9. Došlo-li ke smrti zůstavitele v období po 1.1. 2005 , musí soud postupovat rovněž podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění provedeném zákonem č. 554/2004 Sb.³⁾

3) Mikeš J., Muzikář L., Dědické právo, 2. vydání, Praha, Linde, 2005, kapitola X.

Kapitola IV.

Úloha notáře

Jak jsem již výše uvedl, úloha notáře v řízení o dědictví se v průběhu let vyvíjela a v současné době se ustálila na roli soudního komisaře. Umožnilo to až převedení rozhodovací pravomoci zpět na soudy, tak jak to bylo a je ve světě obvyklé.

Právním podkladem činnosti notáře jako soudního komisaře v řízení o dědictví jsou ustanovení § 38 a § 175za až 175zd OSŘ. Úkony soudu provádí notář jako soudní komisař, a proto se jeho úkony považují za úkony soudu (§ 38 odst. 1 a 3 OSŘ), musí tedy postupovat podle OSŘ. Soudní komisariát je obligatorním institutem v tomto řízení, a proto soud nemůže sám provádět potřebné úkony dědického řízení, ledaže by ještě notář nebyl pověřen prováděním úkonů (§ 91 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, dále jen „JednŘ“), nebo shledal-li by soud, že podklady předložené notářem, nejsou dostatečnými pro rozhodnutí (§ 175 zd odst. 1 OSŘ). Pověření notáře není soudním rozhodnutím (§ 38, odst. 4 o.s.ř.). Z toho je nutné dovodit, že proti tomuto rozhodnutí není přípustný opravný prostředek. Notář nemůže v tomto řízení vydávat soudní rozhodnutí, protože ta jsou vyhrazena jen soudům, může však vydávat usnesení, kterými se nerozhoduje v meritu věci tzn. usnesení, kterými se upravuje řízení (§ 38 odst. 2 OSŘ). Takto vlastně dochází ke značnému odlehčení agendy soudů a zároveň jsou využívány mnohaleté zkušenosti notářství s dědickým řízením, přičemž je ale zachována rozhodovací pravomoc soudů, což se jeví jako velmi praktické. Notáři se sídlem v obvodu okresního soudu, jsou rovnoměrně pověřováni úkony v řízení o dědictví podle rozvrhu, který na návrh příslušné notářské komory vydá předseda krajského soudu na každý kalendářní rok (§ 175 za OSŘ). V takovémto rozvrhu je uveden nejen notář, kterému je nutno věc přidělit, ale rovněž je pamatováno na situace, kdy soudní komisař bude vyloučen (§17a OSŘ), nebo mu bude věc odňata (§ 175zb OSŘ). V případě smrti notáře nebo jeho odvolání příslušná notářská komora navrhne předsedovi krajského soudu změnu rozvrhu podle § 175za OSŘ tak, aby věci, ve kterých doposud nebylo vydáno pověření úkony v řízení o dědictví, byly rovnoměrně rozděleny mezi ostatní notáře v obvodu příslušného okresního soudu. ⁴⁾

4) Usnesení prezidia Notářské komory České republiky č. P8/97-I z 29.4. 1997

Notář může rovněž pověřit další osoby výkonem určitých činností v řízení o dědictví. Notářského koncipienta, který je u něj zaměstnán nebo jiného zaměstnance může notář písemně pověřit, aby samostatně prováděl určité úkony, zejména se může jednat o předběžné šetření, zjišťování stavu a obsahu závěti, šetření v Centrální evidenci závětí (blíže viz kapitola II., oddíl 1.) apod. Notářský kandidát a notářský koncipient po splnění určitých kvalifikačních podmínek, mohou být pověřeni dokonce k samostatnému provádění všech úkonů řízení. Notář však ve všech případech pověření odpovídá za provedené úkony (§ 103 odst. 3 JednŘ).

Notář, notářský koncipient, notářský kandidát a jiní pracovníci notáře jsou povinni zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvedí v souvislosti s prováděním úkonů v dědickém řízení, tuto povinnost musí dodržet i po případném odvolání notáře resp. skončení pracovního poměru zaměstnanců (§ 104 JednŘ). Takové povinnosti by mohly být uvedené osoby zproštěny pouze předsedou soudu. Mohlo by se tak stát zpravidla v případě nutnosti, aby tyto osoby vypovídaly u soudu, když by došlo k nějakému soudnímu řízení, ať už by se toto řízení týkalo dědického řízení (např. spor o aktiva nebo pasiva dědictví) nebo by šlo o řízení trestní, v němž by uvedené osoby vystupovaly jako svědci.

Soud může odejmout věc pověřenému notáři, jestliže přes předchozí upozornění působí zbytečné průtahy v soudním řízení. Soud pak pověří úkony v řízení o dědictví jiného notáře podle rozvrhu práce (§ 175 zb OSŘ). Předně je nutno poznamenat, že zákon nestanoví žádnou lhůtu, ve které má notář povinnost provést potřebné úkony (k lhůtám viz kapitola III, oddíl 14.). Notář však musí postupovat účelně a bez průtahů a tak aby účastníci byly jeho úkony co nejméně zatěžovány (§ 259 odst. 1 instrukce Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „KancŘ“). V případě, kdy soud shledá, že jsou dány dostatečné důvody pro odnětí věci a věc notáři odejme, musí rovněž pověřit nového notáře, neboť jak již výše uvedeno, soudní komisariát je institutem obligatorním. Obdobně, jako pověření notáře, není soudním rozhodnutím ani odnětí věci pověřenému notáři. Opravný prostředek proti takovému vyloučení je tedy také vyloučen.

Jestliže bude ustanoven zástupce, náhradník nebo bude jmenován nový notář, převezme věci, v nichž již soudem byla udělena pověření (§ 175 zc odst. 1 OSŘ).

Zástupce zastává soudní komisariát do doby, než odpadne důvod, pro který byl notáři zástupce ustanoven. Náhradník tak činí do doby než bude notářský úřad po zemřelém nebo odvolaném notáři obsazen. Jestliže bude nástupcem ustanoven notářský kandidát považuje se po dobu zastupování za notáře (§ 175 zc odst. 2 OSŘ). Výše popsaný institut převzetí věci, má sloužit zejména k tomu, aby dědická řízení nebyla zbytečně prodlužována.

Mezi nejdůležitější povinnosti notáře patří zejména příprava všech potřebných podkladů včetně návrhů pro vydání usnesení soudu (§175 zd OSŘ). Soudní komisař je povinen v řízení o dědictví předložit všechny podklady potřebné pro rozhodnutí ve věci, návrhy soudních usnesení v potřebném počtu stejnopisů, návrhy realizačních průkazů a všech jiných opatření jež je třeba učinit.

Aby podklad pro rozhodnutí byl opravdu úplný a rovněž, aby mohl notář zodpovědně činit další úkony, jejichž provedení mu ukládá zákon tzn. zejména provádění neodkladných opatření (blíže viz kapitola II., oddíl 2.), ochrana dědictví proti neoprávněným zásahům, prodej věcí, zjišťování hodnoty zůstavitelova majetku, soupis na místě samém apod., je stanovena povinnost příslušných tj. potřebných orgánů státní správy nebo samosprávy poskytovat notáři potřebnou součinnost (§ 175g OSŘ), tak aby řízení probíhalo pružně a postup v řízení nebyl ze strany těchto orgánů zbytečně zdržován. Orgány, které vedle notáře spolupůsobí v řízení tím, že mu poskytují potřebnou součinnost tzn. zejména informace o majetku zůstavitele, jsou hlavně katastrální a obecní (městské, obvodní) úřady.

Připravené podklady však nemusí být úplné (tzn. např. nepokrývají veškerý majetek zůstavitele), v takovém případě by měl soud věc vrátit notáři se žádostí, aby provedl odstranění např. nesrozumitelnosti, zmatečnosti, doplnění a případně též další potřebné úkony. Bohužel, již z vlastní zkušenosti vím, že ne vždy se soud zabývá tím, zda podklad notáře je pro rozhodnutí úplný, a tak se nejednou stalo, že soud vydal usnesení, aniž by v něm byl zahrnut veškerý majetek zůstavitele. Pocházím z venkova, kde se velmi často setkáváme s tím, že není dosud vypořádáno celé dědictví po zůstaviteli. Zejména mám na mysli případy, kdy zůstavitel vlastnil nemovitý majetek ve více katastrálních územích a notář se zpravidla omezil pouze na šetření po majetku tam, kde měl zůstavitel bydliště. Toto nevypořádané dědictví (mnohdy i desítky let) způsobuje nemalé problémy např. při zcizování a zejména pronájmech nemovitostí, kdy potencionální nájemce mnohdy není schopen spolehlivě zjistit nové vlastníky

nemovitosti, neboť v příslušném katastru nemovitostí je stále uváděn zůstavitel. Čelit těmto problémům se mi jeví jako poměrně obtížné, neboť mnohdy ani dědici sami nemají přesnou představu o zůstavitelově majetku. Nejvhodnějším řešením, jak předcházet neúplnosti podkladů a rovněž tak neúplnosti usnesení soudů, považuji zejména pečlivější práci jednotlivých notářů resp. jejich pověřených zaměstnanců a rovněž tak důslednější a užší spolupráci i s několika katastrálními úřady.⁵⁾

5) www.cuzk.cz

Část druhá. Platná právní úprava řízení o dědictví.

Kapitola I.

Zahájení řízení

Řízení o dědictví zahajuje příslušný soud i bez návrhu, jakmile se dozví, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého (§ 175a odst. 2 OSŘ). Zahájení i průběh řízení je ovládán zásadou oficiality⁶⁾. Logickým důsledkem uplatnění této zásady je pak mimo jiné neaplikovatelnost těch ustanovení OSŘ upravujících postup soudu a účastníků řízení při opravách či doplněních vadných podání (např. § 43 odst. 1). U podání podnětu k zahájení řízení o dědictví postačí, je-li z něho patrné po kom má být dědictví projednáno a je-li pravděpodobné, že tato osoba již zemřela. Ani skutečnost, že současně s podnětem k zahájení řízení a ani později na výzvu soudu nebylo předloženo oznámení o úmrtí, sama o sobě nemůže být důvodem k zastavení řízení. Je na soudu, aby se prostřednictvím údajů, které uvede osoba, která se domáhá projednání dědictví, pokusil zjistit, kdy tato osoba zemřela, a vyžádal si kopie dokladů o úmrtí těchto osob u příslušných správních orgánů.

Jak se soud dozví, že je třeba zahájit řízení o dědictví? První, zpravidla nejčastější, je oznámení příslušného orgánu státní správy, pověřeného vedením matriky, soudu příslušnému k projednání dědictví (§ 175a odst. 1 OSŘ). Příslušnými orgány jsou obecní, městské, obvodní úřady a magistráty⁷⁾. Tato konstrukce by měla zaručovat to, že žádné dědictví nezůstane nezjištěno a následně neprojednáno. Ovšem jako problematická se mi jeví ta skutečnost, že uvedené ustanovení neobsahuje žádnou lhůtu, v níž by tak měla matriční orgán učinit. Z tohoto důvodu považuji za nanejvýš vhodné, aby byla do uvedeného ustanovení doplněna formulace typu „bez zbytečného odkladu“, případně, aby byla zákonem stanovena pevná lhůta (např. 3 dny).

6) Zásadu oficiality můžeme řadit mezi základní principy civilního procesu. Vyplyvá z ní skutečnost, že zahájení řízení a vymezení jeho předmětu náleží soudu. Blíže viz Winterová A. a kol., 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část druhá, kapitola 3.

Samozřejmě není ani vyloučeno, že se soud dozví o nutnosti zahájit řízení o dědictví jiným způsobem – může to být zejména návrh osob, které se považují za dědice a mají tedy zájem, aby bylo dědické řízení zahájeno. Rovněž může docházet k zahájení řízení na základě oznámení Policie ČR, zdravotnických zařízení, ústavů sociální péče apod. Návrh k zahájení řízení může vycházet i od pozemkových úřadů, které v rámci jednoduchých a komplexních pozemkových úprav⁸⁾ odhalí nemovitý majetek, který nebyl dosud v dědickém řízení vypořádán.

Dalšími subjekty, u nichž je větší pravděpodobnost, že dají podnět k zahájení řízení jsou stavební a jiné úřady a instituce (např. Ředitelství silnic a dálnic ČR, s.p.o., Správa železniční dopravní cesty, s.o.) apod. které hodlají realizovat určitý stavební záměr v území. Při jeho přípravě pak „odhalí“ mnohdy nevypořádaná dědictví. Je-li řízení zahajováno bez návrhu, dojde k jeho zahájení usnesením (§ 82 odst. 1 OSŘ). Je tomu tak ve většině případů. Spíše výjimečně (zpravidla až dodatečné projednání dědictví - viz kapitola III., oddíl 15.) je řízení zahajováno na návrh a v takovém případě je řízení zahájeno okamžikem, kdy návrh došel soudu. Po zahájení se řízení rozpadá na dvě nejvýznamnější části, kterými jsou předběžné šetření (§ 175 d OSŘ) a vlastní projednání dědictví (§ 175j n. OSŘ).

Zahájení řízení se v praxi nejeví nijak problematicky.

7) Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů stanoví v § 2, že působnost na úseku matrik a další činnosti stanovené tímto zákonem vykonávají a) matriční úřady, kterými jsou obecní úřady, městské úřady, v hlavním městě Praze úřady městských částí, v územně členěných statutárních městech úřady městských obvodů nebo úřady městských částí a pro území vojenských újezdů újezdní úřady 1) , které určí a jejich správní obvody vymezí Ministerstvo vnitra prováděcím právním předpisem, b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností, c) krajské úřady, v hlavním městě Praze a ve městech Brně, Ostravě a Plzni magistráty těchto měst, d) ministerstvo.

8) Jednoduché a komplexní pozemkové úpravy jsou opatření, která směřují k racionálnějšímu využívání zemědělských a lesních pozemků. Blíže zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech, ve znění pozdějších předpisů

Kapitola II. Předběžné šetření

Jak jsem již uvedl, řízení o dědictví představují dvě hlavní části. Předběžné šetření je onou první částí, ve které dochází k získávání údajů potřebných k posouzení dědických nároků, pro zjištění dědiců, zůstavitelova majetku, jeho dluhů apod. V případě, že zůstavitel zanechal závět', zjišťuje se její stav a obsah. Tyto úkony může vykonávat a v praxi již vykonává notář v roli soudního komisaře (§ 175za OSŘ). Již v této fázi řízení o dědictví je nutná pečlivá práce a součinnost všech zainteresovaných stran tak, aby byly veškeré údaje (zejména o majetku a okruhu oprávněných dědiců) náležitě objasněny a nevystala tak zbytečně v budoucnu nutnost dodatečného projednání dědictví. Tato fáze by tedy rozhodně neměla být pouhým setkáním notáře a potencionálních dědiců, kde dojde k jakémusi výslechu těchto osob notářem a sepsání zápisu⁹⁾ a následné úhradě příslušné částky ze strany účastníků řízení, tak jak k tomu v praxi někdy dochází. Notář by se již v této fázi neměl spokojit pouze se skutečnostmi, které uvedenou účastníci řízení, ale měl by je považovat pouze za vodítko pro svou další činnost, spočívající v řádném zjišťování a ověřování všech skutečností s vyvinutím maximálního úsilí ve snaze eliminovat případná nedostatečná zjištění. O předběžném šetření notář sepíše protokol, a to zpravidla s dědici zůstavitele, kteří jsou o majetkových poměrech zůstavitele většinou dobře informováni. Není samozřejmě vyloučeno, aby byl protokol sepsán také s jinými osobami než dědici. Toto řešení je samozřejmě možné a nanejvýš praktické v případech, kdy se dědici se zůstavitelem nestýkali natolik, aby jim byl dobře znám rozsah zůstavitelova majetku, tak jako je znám například nějakému spolupracovníkovi či známému zůstavitele.

Oddíl 1. Závět', Listina o vydědění, Listina o ustanovení správce dědictví

Závět', označovanou také jako testament, poslední vůle, či poslední pořízení, můžeme chápat jako jednostranný projev vůle zůstavitele o tom, komu má po jeho smrti případně zachovaný majetek. V současné době můžeme rozlišovat závěti sepsané formou notářského zápisu a závěti vlastnoruční.

9) R 11/70

Vlastnoruční závěti jsou buď holografní nebo alografní. Holografní závěť musí být sepsána zůstavitelem vlastní rukou a alografní může být sepsána za pomoci technických prostředků zůstavitele, ovšem požaduje se účast několika svědků.¹⁰⁾ Toliko z pohledu hmotného práva, dále se již budu závětem věnovat z hlediska práva procesního.

V rámci předběžného šetření notář zjistí, zda je v evidenci závětí vedené podle zvláštního právního předpisu (§ 35a NotŘ) evidována závěť zůstavitele (§ 175c písm. a) OSŘ). Notářská komora ČR zřizuje a provozuje Centrální informační systém (dále jen „CIS“), a to pro účely centralizovaného a rychlého vyhledání závětí (§ 29 předpisu Notářské komory ČR o organizačním řádu Notářské komory ČR a notářských komor dále jen „OrgŘN“) jehož účelem je poskytovat notářům a notářským komorám informace ze souborů dat jednotlivých aplikací (§ 30 OrgŘN).¹¹⁾

Jednou z nejvýznamnějších aplikací je „Aplikace závětí“, která obsahuje centrální evidenci všech závětí, listin o vydědění a listin o odvolání těchto úkonů a centrální evidenci listin o ustanovení správce dědictví, listin o odvolání listin o ustanovení správce dědictví a listin o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví (§ 46a odst. 1 OrgŘN)¹²⁾.

10) Knappová M., Švestka J. a kol., Občanské právo hmotné 3. díl, třetí vydání, Praha, Aspi, 2002, hlava třicátá druhá, § 2

11) www.nkcr.cz

12) Výkladové stanovisko Prezidia Notářské komory ČR ze dne 1.10. 2003 stanoví následující postup: 1. *Není vylustrována žádná závěť nebo je vylustrována závěť zůstavitele, u níž je zřejmé, že se jedná skutečně o jeho závěť – souhlasí zejména rodné číslo:* Ihned po vytisknutí kontrolního výtisku „Výsledek vyhledávání v uložených závětích“ se výsledek šetření podle § 216 KancŘ pro soudy vyznačí na prvním listu spisu. 2. *Je vylustrována závěť v typech závětí s datem narození, tedy datum narození zůstavitele se shoduje s datem narození zřejmě jiné osoby, která má evidovanou závěť.* Pouze v případě, že se jedná o zůstavitelku – ženu, jejíž křestní jméno se shoduje s křestním jménem ženy jiného příjmení, je třeba dalšího šetření zejména v rámci sepisování protokolu o předběžném šetření, jinak se k takové závěti nepřihlíží a výsledek šetření se ihned (nebo při uvedené shodě křestního jména po příslušném šetření) vyznačí na prvním listu spisu zápisem – „V CEZ nezapsáno“. 3. *Je vylustrována závěť v typech závětí se jménem a příjmením:* Zejména v rámci sepisování protokolu o předběžném šetření je třeba zjistit, zda měl zůstavitel někdy takové bydliště, jaké je uvedeno u osoby evidované u takového typu závěti. Pokud takové bydliště neměl, tak se k takové závěti nepřihlíží a výsledek šetření se po provedeném šetření (které někdy může být definitivně uzavřeno až při jednání ve věci) vyznačí na prvním listu spisu zápisem – „V CEZ nezapsáno“.

Vzhledem k tomu, že notáři mají povinnost zapisovat do CIS veškeré závěti, které pořídí, jedná se o jeden z velmi významných prvků, který přispívá k rychlejšímu postupu v dědickém řízení. De lege ferenda by určitě bylo vhodné evidovat v tomto systému všechny závěti, nejen ty, které sepíše notář, nebo které přijme do své úschovy. Myslím, že povinnost odevzdat závěť notáři v případě, že bude vyhotovena někým jiným než notářem, by měla být stanovena přímo zákonem. V případě, že by zákon stanovil tuto povinnost evidovat všechny závěti tak, jako je tomu nyní u listin o správě dědictví, napomohlo by to velmi výrazně k urychlení řízení o dědictví a rovněž by se vyloučilo mnoho případů dodatečného projednání dědictví.

Když notář zjistí, že zůstavitel zanechal závěť, zjistí její stav a obsah (§ 175d odst. 2). Notář zjišťuje obsah všech závětí bez ohledu na to, jakou formou byly pořizeny (notářským zápisem, vlastní rukou či písemně za účasti svědků). Stav a obsah závěti a listiny o vydědění sepsaných do 31.12.1992 tehdejšími státními notářstvími však zjišťuje okresní soud, u něhož jsou uloženy. O takovémto šetření sepíše notář protokol v němž mj. uvede, kdo mu závěť odevzdal, za jakých okolností a kde byla závěť nalezena. Po jejím přezkoumání založí její originál, pokud závěť není sepsána ve formě notářského zápisu, do sbírky prohlášených závětí vedené soudem (§ 175d odst. 3 OSŘ).

Závěť stejně jako tzv. listina o vydědění mají z hlediska procesního význam zejména pro stanovení okruhu účastníků řízení. V současné době je závěť jediným možným právním úkonem pro případ smrti, kterou může zůstavitel vyjádřit svou vůli o uspořádání majetku po jeho smrti.¹²⁾

Listinou o vydědění rozumíme jednostranný projev vůle zřizovatele, jímž vylučuje z dědění určitou osobu, nebo určité osoby. Zůstavitelův projev o vydědění však může být učiněn je při přesném dodržení zákonných požadavků. Podle § 469a odst. 1 OZ může zůstavitel vydědit pouze svého potomka, a to jen z některých důvodů. Zůstavitel ho může vydědit, pokud vedl trvale nezřízený život, byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání alespoň jednoho roku, trvale neprojevoval opravdový zájem o zůstavitele a neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo jiných závažných případech. Z procesního hlediska platí o listině o vydědění obdobně vše, co jsem uvedl o závěti.

Listina o ustanovení správce dědictví (dále jen „listina o správě dědictví“) je jednostranným projevem vůle zůstavitele jímž zůstavitel stanovuje, aby jeho veškerý

majetek popř. určitou část majetku nebo i podnik spravovala od okamžiku jeho smrti do skončení řízení o dědictví určitá osoba. Listinu o správě dědictví lze pořídit jen ve formě notářského zápisu, stejně tak ji může zůstavitel kdykoliv za svého života formou notářského zápisu odvolat. Jaké jsou obligatorní náležitosti listiny? Předně v ní musí být uveden rozsah majetku, který má být spravován, osoba, která má být správcem dědictví a také souhlas této osoby s ustanovením do funkce správce dědictví. I tento „budoucí správce“ může svůj souhlas odvolat formou notářského zápisu, tímto se listina ruší.

Notář rovněž musí ověřit její existenci, případně stav a obsah. Je rovněž evidována v CIS Notářské komory ČR¹³⁾, zkrátka platí i zde to, co jsem již výše uvedl o závěti.

12) Dědická smlouva je dalším institutem, který by mohl výrazně zasáhnout do řízení o dědictví. V této smlouvě podle Obecného zákoníku občanského z roku 1811 slibovala jedna smluvní strana druhé, že jí případně v případě její smrti pozůstalost nebo její část a druhá smluvní strana tento slib přijala (§ 1249 o. z. o.). Obecný zákoník občanský umožňoval uzavřít dědickou smlouvu pouze mezi manžely, za dědice přitom mohli být touto smlouvou ustanoveni jen manželé a nikoliv třetí osoby. Ustanovení dědicem ve smlouvě mohlo být buď jednostranné nebo vzájemné. Dědické smlouvy mohly být uzavřeny také snoubenci, jejich perfekce však byla podmíněna vznikem manželství. Z hlediska obsahu byly subjekty omezeny tím, že jednu čtvrtinu pozůstalosti musely ponechat tzv. „volnou“. Znamenalo to, že předmětem dědické smlouvy mohly být nejvýše tři čtvrtiny pozůstalosti a jedna čtvrtina byla ponechána dědění ze zákona nebo ze závěti. Na této jedné čtvrtině nesměl spočívat žádný dluh ani povinný díl. Neznamenal to sice, že by druhý z manželů nemohl z této zbývající čtvrtiny nabyt žádný majetek. Muselo by mu to však být zanecháno jednostranným pořízením. Pokud takové pořízení nebylo, pak připadla tato čtvrtina pozůstalosti zákonným dědicům. Dědická smlouva je institutem známým evropským právním řádům; velmi propracovanou právní úpravu obsahuje právo rakouské, německé a švýcarské, z nichž mj. také vychází připravovaná právní úprava tohoto institutu obsažená v návrhu nového občanského zákoníku. Blíže viz Jeřábková, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy, ASPI, 2005

13) www.nkcr.cz

Oddíl 2. Neodkladná opatření

Činnost soudního komisaře se v předběžném šetření neomezuje jen na výše popsaná šetření týkající závěti, listin o vydědění, listin o správě dědictví a listin o jejich odvolání, nýbrž musí také činit tzv. neodkladná opatření (§ 175e OSŘ), a to všude tam, kde to vyžaduje obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků. V takovém případě může soudní komisař konat i bez návrhu. Jestliže ve věci dosud nebyl pověřen soudní komisař nebo neprovádí-li soudní komisař již ve věci úkony, může neodkladná opatření včetně ustanovení správce dědictví přijmout a provést příslušný soud, popřípadě, je-li tu nebezpečí z prodlení – kterýkoliv soud (zejména soud, v jehož obvodu se věci nebo podnik patřící do dědictví nachází). Podle § 175 odst. 4 OSŘ může i jiný než příslušný soud, popřípadě jím pověřený soudní komisař, neodkladná opatření včetně ustanovení správce dědictví i v době, kdy již provedením potřebných úkonů v řízení o dědictví byl příslušným soudem pověřen soudní komisař, jestliže příslušný soud (soudní komisař) nemůže včas zakročit, například proto, že neodkladné opatření je třeba provést mimo obvod jeho sídla, a hrozí-li, že dojde (může dojít) k újmě na majetku, který patří (může patřit) do dědictví.¹⁴⁾ Tato možnost „zásahu“ jiného soudu je jistě velmi užitečná a může značně přispět k dobré správě zůstavitelova majetku. Jedná se však pouze o možnost teoretickou, v praxi těžko aplikovatelnou, a to s ohledem na „zásahy“ v podstatě nepřislušných subjektů, které dále řízení nevedou. Takové „zásahy“ pak mohou být vlivem vedení řízení jiným subjektem vnímány jako neopodstatněné nebo neúčelné.

Zákon demonstrativně vypočítává tato opatření a za nejvýznamnější považuje svěřením věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti, prodej věcí, jež nelze uschovat bez nebezpečí škody a ustanovení správce dědictví. Je z toho jasně patrné, že účelem těchto neodkladných opatření je zabránit ztrátám a poškozením majetku. Nelze však jimi řešit problémy vyplývající z užívání věcí mezi dědici. Z povahy nezbytnosti také plyne, že tato opatření nesmí být v žádném případě nadužívána a při jejich užití musí být v maximální míře šetřena práva osob na dědickém řízení nezúčastněných. Tato opatření je rovněž možno činit i v době přerušování řízení

14) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 607

(§ 175k OSŘ – blíže viz oddíl 4. této kapitoly). Právě v rámci provádění neodkladných opatření dochází k tzv. zajištění dědictví. Toto zajištění provádí notář a rozumíme jím zejména mnoho různých úkonů, z nichž některé zákon demonstrativně vypočítává. Patří sem tedy hlavně uložení věcí u soudu nebo u schovatele. V těchto případech je samozřejmě nutno vždy individuálně zvážit, jaké věci je vhodné uložit u soudu a jaké naopak u schovatele. V praxi se rozlišuje zejména podle jejich hodnoty a charakteru. Mezi další možnosti zajištění dědictví patří zapečetění věcí v zůstavitelově bytě nebo na jiném vhodném místě, soupisem na místě samém a zákazem výplaty u dlužníka. Zapečetění bytu je však vhodné a možné pouze tehdy, když zůstavitel žije v bytě sám a právo užívat byt nemá jiná osoba (srov. 82 JednŘ), v opačném případě notář provede v přítomnosti účastníků soupis věcí na místě samotném tj. v bytě - rovněž však i na jiných místech (srov. 83 JednŘ). To se velmi podobá soupisu věcí při výkonu rozhodnutí, v řízení o dědictví však platí povinnost, právě aby účastníci byly přítomni, resp. aby byla alespoň přítomna nezúčastněná osoba. Význam tohoto rozdílu spatřuji v tom, že výkon rozhodnutí má sankční charakter, a proto je dána vykonavateli možnost provádět soupis i bez účastníků řízení. Soudní znalec, který v rámci řízení určí hodnotu zajištěných věcí de facto vyhotovuje také soupis majetku, ten však není kromě tohoto určení způsobilý nahradit soupis provedený notářem, neboť soudní znalec musí všechny odhadované věci vidět in natura. Tato určitá duplicita činností se mi jeví jako zbytečný průtah v řízení. Za vhodné východisko považuji přítomnost soudního znalce již při samotném zajištění věcí a vyhotovení pouze jednoho, ale detailnějšího soupisu majetku notářem, který bude následně využit soudním znalcem v jeho další činnosti.

Byl-li zůstavitel majitelem účtu u banky nebo jiného peněžního ústavu, je třeba v souvislosti se zajištěním dědictví vzít v úvahu skutečnost, že smrtí majitele účtu smlouva o běžném účtu (§ 708 a násl. ObchZ) a ani smlouva o vkladovém účtu (§ 716 a násl. ObchZ) nezaniká, že banka pokračuje v přijímání peněžních prostředků na účet a ve výplatách a platbách z účtu na základě příkazů, které jí dal majitel účtu a osoby jím zmocněné, a že banka, jakmile se hodnověrně dozví, že majitel účtu zemřel, zastaví dnem následujícím jen ty výplaty a platby z účtu, o nichž majitel účtu ještě za svého života stanovil, že po jeho smrti nemá banka ve výplatách a platbách pokračovat, jakož i to, že plná moc udělená majitelem účtu k nakládání s peněžními prostředky na účet jeho smrtí nezaniká, ledaže by z jejího obsahu vyplývalo, že má trvat pouze za života majitele účtu a že ustanovený správce dědictví, který je oprávněn spravovat účet

zemřelého majitele účtu, má práva a povinnosti majitele účtu a banka se řídí jeho příkazy (srov. § 715a a § 719a ObchZ). Soud (soudní komisař) nemůže provést zákaz výplat a plateb z účtu zůstavitele a sdělit – jak to předpokládá § 85 odst. 1 JednŘ – bance, že s účtem nesmí být nakládáno bez souhlasu soudu, jestliže by tím byla v rozporu s § 715a nebo § 719a ObchZ dotčena přípustná dispozice s peněžními prostředky na účtu zůstavitele.

V případě, že byl zůstavitel podnikatelem, musí soud (soudní komisař) v souvislosti se zajištěním dědictví přihlídnout též k tomu, že prokurista podnikatele (§ 14 ObchZ) a osoba jím pověřená určitou činností při provozu podniku (§ 15 ObchZ) mohou činit po jeho smrti úkony v rámci obvyklého hospodaření při provozu jeho podniku, ledaže by podnikatel stanovil, že prokura nebo pověření mají trvat pouze za jeho života (srov. 14 odst. 7 a § 15 odst. 3 ObchZ). Zajištění dědictví, které by uvedené činnosti prokuristy a pověřené osoby v rozporu se zákonem znemožňovalo, je nepřípustné. V živnosti zůstavitele mohou pokračovat v době řízení o dědictví dědicové ze zákona, pokud není dědiců ze závěti, dědicové ze závěti a pozůstalý manžel nebo partner ¹⁵⁾, i když není dědicem, je-li spoluvlastníkem majetku používaného k provozování živnosti, nebo pozůstalý manžel nebo partner splňující uvedenou podmínku, pokud v živnosti nepokračují dědicové a dále správce dědictví (§ 13 odst. ŽZ) ustanovený zůstavitelem (§ 480d OZ) nebo soudem (§ 175f OSŘ). V případě, že tyto osoby nesplňují stanovené podmínky pro provozování živnosti ¹⁶⁾ musí si ustanovit odpovědného zástupce. Jestliže by pokračování v živnosti přesahovalo rámec obvyklého hospodaření, je nezbytný rovněž souhlas soudu (§ 175r OSŘ).

S tímto institutem rovněž souvisí problematika vlastnictví a držby zajišťované věci. Předmětem zajištění totiž může být i věc, která se nachází v držbě jiné osoby a vlastnictví k ní se tedy jeví jako sporné a pochybné. ¹⁷⁾ V praxi tedy může nastat situace, kdy se notář od dědiců dozví, že určitá věc, která náležela zůstaviteli a nyní náleží do dědictví se nachází t.č. v držbě osoby, která není dědicem. Námitky, které mohou proti zajištění věci tyto osoby vznést je nutno označit za nepřípustné, a to z důvodu možného ohrožení účelu řízení. Zajištění dědictví se tedy musí týkat i věcí, které se nacházejí

15) Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

v držbě jiných osob. V souvislosti s přijímáním předběžných opatření ani soud, ani notář neřeší otázku, zda jím dotčená věc skutečně patří do dědictví. Případné pochyby je samozřejmě možno rozptýlit již během provádění neodkladných opatření, a to nepochybným důkazem vlastnictví jiné osoby (např. doložením nabývacího titulu, účtenky, výpovědí svědků). Takovému postupu žádné ustanovení zákona nebrání. Jiná situace panuje ovšem kolem sporných aktiv zůstavitele. V případě výskytu takových sporů, se jeví jako vhodně osobu, která by prohlašovala vlastnictví zůstavitele za sporné, odkázat na podání žaloby mimo dědické řízení.

Jak jsem již výše uvedl, ustanovení správce dědictví je jedním z neodkladných opatření, které může soud učinit. Může tak rovněž učinit především i zůstavitel, aby se po jeho smrti řádně staral o veškerý zůstavitelův majetek, a to až do pravomocného skončení dědického řízení.

Tento tradiční a přitom stále velmi progresivní institut doznal s účinností zákona č. 554/2004 Sb. od 1. 1. 2005 z procesního hlediska zásadní změny.¹⁸⁾ Tyto změny spočívají zejména ve zvýraznění role zůstavitele při výběru odpovědného správce dědictví a „posunutí“ tohoto institutu již na samý počátek dědického řízení.

Ačkoliv je předmětem této části platná právní úprava, musím provést alespoň velmi stručné ohlédnutí za dřívější právní úpravou, a to z toho důvodu, že změnu předcházející úpravy hodnotím velmi pozitivně a považuji ji za krok správným směrem, který by měly následovat i další kroky zákonodárce. Tedy, předcházející právní úprava účinná od 1.1. 1993 do 31.12. 2004 dávala možnost ustanovit správce dědictví pouze

16) blíže viz zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (Živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

17) R 37/55

18) Tyto změny však nebyly „namířeny“ výlučně na institut správce dědictví, nýbrž přijatý zákon č. 554/2004 Sb., kterým se mění občanský zákoník, občanský soudní řád, notářský řád, obchodní zákoník a zákon o správě daní a poplatků, je obsahově podstatně širší a výrazně přesahuje problematiku správce dědictví. Provádí totiž zejména implementaci Směrnice Rady č. 84/450/EHS, o sblížení zákonů, jiných právních předpisů a administrativních opatření členských států týkajících se klamavé reklamy, ve znění Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 97/55/ES, kterou se mění Směrnice č. 84/450/EHS, o klamavé reklamě tak, aby zahrnovala srovnávací reklamu, dále provádí implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2000/35/ES o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích a další související instituty. Přičemž potřeba ustanovení správce dědictví vyplynula z problematiky úmrtí majitele účtu a jeho důsledků.

soudu. Zpravidla se tak dělo až v průběhu řízení, když např. vyvstaly spory mezi dědici a správa zůstavitelova majetku do skončení řízení byla ohrožena. V takovém případě soud usnesením ustanovil správce dědictví, zpravidla však až po několika měsících ode dne smrti zůstavitele. Zůstaviteli je však nyní dána možnost, aby si vybral osobu již důvěřuje, která pro něj skýtá záruky čestného jednání, odpovědnosti apod. Je nutno zdůraznit, že zvláště v současné době a v budoucnu může zůstavitelův majetek představovat značnou hodnotu, což ještě umocňuje, zejména z pohledu zůstavitele nutnost svobodného výběru odpovědné osoby, coby budoucího správce dědictví. Jak jsem již uvedl (viz oddíl 1. této kapitoly) je to možné prostřednictvím listiny o ustanovení správce dědictví, již lze pořídit pouze ve formě notářského zápisu.

Správce je povinen postupovat při správě majetku tak, aby nedocházelo k poškození nebo ztrátě tohoto majetku, měl by se rovněž snažit o jeho přiměřené a obvyklé zvýšení. Z hlediska práva procesního, právě ustanovení správce spadá do přípravné fáze dědického řízení, co by jedno z mnoha neodkladných opatření. Je tak dána soudu možnost, aby jej ustanovil v případě, že tak zůstavitel neučinil a žádá-li to obecný nebo důležitý zájem účastníků (§ 175 f odst. 1 OSŘ).

Povinnost správce dědictví ujmout se své funkce nastává ihned, jakmile se dozví, že zůstavitel zemřel, nejpozději však v okamžiku, kdy byl o smrti zůstavitele informován soudem. Z povahy věci rovněž vyplývá, že správce dědictví musí prokázat určitým způsobem, který však v zákoně není nikde definován, že je oprávněn ke správě zůstavitelova majetku. V praxi se tak může dít zpravidla předložením listiny o ustanovení správcem dědictví, což by mělo být, z hlediska právní jistoty, dostatečné. V případě jakýchkoliv pochybností jsou dědici aktivně legitimováni k tomu, aby podali žalobu na určení neplatnosti listiny o ustanovení správce dědictví.

Nepořídí-li zůstavitel listinu o ustanovení správce dědictví, listina nepokrývá veškerý zůstavitelův majetek, správce dědictví zemřel, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo mu byla omezena, může i soud ustanovit správce dědictví. Soud tak učiní usnesením, proti němuž je přípustné odvolání, ale již není přípustné dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu v této věci, v čemž spatřuji významný prvek urychlující celé řízení. Správce ustanovený soudem je povinen ujmout se výkonu své funkce následující den po doručení usnesení. Je tedy na první pohled zcela zřejmé, že institut správce dědictví vychází jednak z hmotného práva (ustanovení správce zůstavitelem), jednak z práva procesního (ustanovení správce soudem). Druhá

z uvedených forem vhodně doplňuje tu první, takže jsou „pokryty“ všechny situace, které mohou při správě dědictví nastat, což je beze sporu, z hlediska odpovědné správy dědictví, velmi přínosné.

Správce může být ustanovena jak fyzická osoba (způsobilá k právním úkonům), tak právnická osoba. Soud vybírá především z okruhu potencionálních dědiců. Otázkou je, zda je to správné a není-li to v rozporu s posláním institutu správce. Na jedné straně lze mít za to, že dědic se bude o majetek, který mu připadne starat lépe, než kdokoliv jiný, na straně druhé však může docházet ke kolizi zájmů v případě více dědiců. Je nutno proto velmi pečlivě přezkoumat všechny okolnosti řízení, neboť se domnívám, že není možno obecně stanovit, kdo by měl být správcem. Soud by měl vždy pečlivě zvážit, zejména v případech zanechaného rozsáhlého majetku, jak se v minulosti potencionální správce choval, jednal, zda nebyl v minulosti trestán např. pro majetkový delikt apod. Správcem dědictví může být ustanoven samozřejmě i stát. Tato situace přichází v úvahu tehdy, jestliže má dědictví připadnout státu. Je pak tedy zcela logické, aby si sám stát již od počátku řízení spravoval „svůj“ majetek. Vzniká otázka, jestli se i v tomto případě vyžaduje souhlas se „správcovstvím“. Přikláním se k názoru, že je to zbytečné, a to již vzhledem k ingerenci státu v rámci řízení.

Správce může být ustanoven jak k veškerému zůstavitelově majetku, tak i případně pouze k jeho části vyžadující náležitou správu např. pouze k podniku, nebo nemovitostem. Správce je povinen se o majetek řádně starat a za tím účelem může provádět rovněž majetkové dispozice, ovšem přesahují-li tyto dispozice rámec obvyklé správy (obvyklého hospodaření), může je správce učinit jen se souhlasem dědiců a s přivolením soudu (§ 175 r odst. 2 OSŘ). Z tohoto ustanovení rovněž vyplývá (ačkoliv to v něm není přímo uvedeno), že soud může svolit k takovému úkonu, jen jestliže byl již nepochybně zjištěn okruh dědiců. Tímto se předchází situacím, kdy o nakládání s majetkem by rozhodovala osoba, o níž v řízení vyjde najevo, že po zůstaviteli vůbec dědit nebude. Procesem schválení se má zabránit případnému neúčelnému nakládání, ovšem v případech, kdy dojde k rovnosti hlasů a bude tak rozhodovat soud, může to mít negativní dopad na délku řízení. V praxi však může vyvstat jistý problém s definováním pojmu „obvyklé hospodaření“. Pojem „obvyklé hospodaření“ je nutno vykládat zcela individuálně, s přihlédnutím k povaze zůstavitelova majetku. Jiný obsah budou mít právní úkony, jimiž je zabezpečován běžný chod domácnosti, drobné živnosti a zcela jiné úkony, kterými je zabezpečován chod podniku. Stejně tak po stránce finanční se

bude zajištění chodu domácnosti zůstavitele (např. nájemné, poplatky za služby spojené s užíváním bytu – elektrická energie, plyn, vodné a stočné apod.) diametrálně lišit od zajištění chodu velkého podniku (mzdové nároky zaměstnanců, daňové povinnosti, splácení úvěru apod.).¹⁹⁾ I na tomto místě je nutné zdůraznit historický posun, který institut správce dědictví zaznamenal, a sice ten, že obvyklé hospodaření již nezahmuje pouze úkony nezbytné k uchování majetkových hodnot dědictví, v rozsahu vymezeném soudem, ale nyní také vedle uchování majetkových hodnot zcela logicky i fungování těchto hodnot a jejich obvyklé zvyšování. Tato nová náplň pojmu obvyklé správy má jednoznačně pozitivní dopad na majetkové hodnoty spadající do dědictví. Zvláště významné je to právě v situacích, kdy je předmětem dědictví podnik, nebo nemovitý majetek vhodný k pronájmu apod. Správce rovněž musí alespoň dvakrát ročně podávat soudu zprávu o své činnosti.

Aby se zabránilo negativním dopadům nejen na délku řízení, ale rovněž např. na velikosti dědických podílů, dává zákon soudu široké možnosti působení na správce, který řádně neplní své povinnosti. První možností je uložení pořádkové pokuty až do výše 50.000,-- Kč (§ 175 f odst. 8 a § 53 OSŘ). Další možností je zproštění funkce, a to v případech, kdy je správce nezpůsobilý k řádnému výkonu funkce, nebo zůstal-li přes výzvu soudu, aby se ujal své funkce, nečinný (§ 175d odst. 4 OSŘ). Způsobí-li správce při výkonu své funkce jakoukoliv škodu na zůstavitelově majetku, odpovídá za ni podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu (§ 420 OZ).²⁰⁾

Správa dědictví není funkcí čestnou tak, jako tomu bylo kdysi v dobách antického Říma, ale správci dědictví náleží za správu zůstavitelova majetku odměna a náhrada hotových výdajů, a to v případě správce dědictví ustanoveného zůstavitelem. Tyto náklady je povinen zaplatit dědic, který nabyl dědictví, které není předluženo. Bude-li dědiců více, zaplatí odměnu a náhradu hotových výdajů podle poměru hodnoty dědických podílů. V ostatních případech tyto náklady hradí stát (blíže viz kapitola III., oddíl 13.). Je tedy zřejmé, že zákonodárce zvolil obdobnou konstrukci jako v případě notářů. Byl-li správcem dědictví ustanoven stát, nemá nárok – vzhledem k tomu, že správcem může být ustanoven jen tehdy, má-li mu dědictví připadnout podle § 462 OZ – ani na zálohu, ani na odměnu a ani na náhradu hotových výdajů.

19) Barák J., Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy 3/2005

20) Protivová M., Správce dědictví de lege ferenda, Ad Notam, 30.4. 2004

Oddíl 3. Překážky řízení

Překážky řízení jsou takové překážky, pro které soud řízení o dědictví již v jeho počátcích zastaví a nedojde tak vůbec k samotnému projednání dědictví. Důvody pro zastavení řízení jsou dva. Prvním důvodem je skutečnost, že zůstavitel nezanechal žádný majetek. Druhým důvodem je skutečnost, že zůstavitel v době smrti vlastnil majetek pouze nepatrné hodnoty.

O tom, že zůstavitel nezanechal žádný majetek můžeme hovořit nejen, když zůstavitel nevlastnil v době smrti žádné věci movité, ani nemovité, ale rovněž tehdy, vlastnil-li je, ovšem jsou-li bezcenné – dle obvyklé ceny (blíže viz kapitola III., oddíl 8.). V takovém případě tedy soud řízení zastaví (§ 175h odst. 1 OSŘ), neboť takové řízení by zcela jistě nebylo ani účelné, ani hospodárné. Proti takovému postupu nelze mít žádné připomínky. Za nepatrný majetek však nelze považovat takový majetek, který ke dni úmrtí měl sice jen nepatrnou či žádnou hodnotu (finanční), jsou-li však s nabytím takového majetku pro dědice spojeny závažné právní důsledky.

Jestliže zůstavitel sice majetek zanechal, ale tento majetek má pouze nepatrnou hodnotu, může jej soud vydat tomu, kdo se postaral o pohřeb ²¹⁾ a následně řízení zastavit (§ 175h odst. 2 OSŘ). Z povahy věci však vyplývá, že ten, jemuž je nepatrný majetek vydáván, převezme všechnen tento majetek, nikoliv jen některé jeho části. ²²⁾ Za majetek nepatrné hodnoty se v současné době považuje takový majetek, kdy výše aktiv dosahuje částky mezi 10.000,-- Kč až 15.000,-- Kč, přičemž je nerozhodné, zda se jedná o majetek movitý nebo nemovitý. ²³⁾ Je tedy rozhodná pouze výše aktiv.

Hodnotu majetkových práv, která přecházejí jinak než děděním, nelze pro účely zastavení řízení nijak zohledňovat, a to právě proto, že nepatří do aktiv dědictví (blíže viz oddíl 7. této kapitoly).

21) Smyslem tohoto institutu je skutečnost, aby obstarateli pohřbu byly uhrazeny náklady spojené s vypravením pohřbu zůstavitele. Ust. § 37 odst. 1 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., ve znění č. 461/2000 Sb., vymezuje, co tvoří náklady pohřbu. Jsou jimi zejména náklady účtované pohřebním ústavem, hřbitovní poplatky, cestovní výlohy, náklady na zřízení pomníku nebo desky a úpravu hrobu a jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení. Náklady na smuteční ošacení a cestovní výlohy se hradí jen nejbližším příslušníkům rodiny a domácnosti zemřelého. Podle odst. 2 tohoto ustanovení náhrada nákladů na zřízení pomníku nebo desky nesmí přesáhnout částku 10000,- Kč.

22) R 18/1986

23) R 20/1989

Ve výše uvedeném ustanovení můžeme sledovat jakýsi průlom do zákonné dědické posloupnosti, neboť obstaravateli pohřbu mohou být i osoby zcela rozdílné od dědiců, a přesto mohou ex lege nabýt majetek zůstavitele. Vypravovatel pohřbu však nabývá vlastnické právo k majetku rozhodnutím státního orgánu (§ 132 OZ). Tato možnost může být vnímána jako rozporná se zásadami dědění, ale jedná se o ustanovení nanejvýš praktické a je třeba jej obhájit, právě proto, že se zde jedná o majetek nepatrné hodnoty. Za dluhy zůstavitele osoba, jíž byl vydán nepatrný majetek neodpovídá. Z logiky věci vyplývá, že při zastavení řízení (§ 175h odst. 1, 2 OSŘ) se nezkoumá dědické právo, ani se neřeší spory o něj, neboť by to bylo zjevně neúčelné.

Rozhodnutí o zastavení dědického řízení je procesním rozhodnutím, které nezakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté s hmotněprávními důsledky. Zjistí-li se po právní moci rozhodnutí, že řízení bylo zastaveno, ačkoliv zůstavitelův majetek nebyl nepatrný, je třeba tento majetek projednat. Tento majetek se tedy nevypořádává až při případném dodatečném projednání dědictví.

Je-li řízení zastaveno, celé řízení o dědictví končí. Není-li však zastaveno, končí zde pouze tzv. předběžné šetření a dědické řízení se dostává do druhé hlavní části, a sice k tzv. projednání dědictví^{24), 25)}.

24) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005

25) Winterová A.a kolektiv, Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 2. vydání, Praha, Linde, 2005

Kapitola III.

Projednáání dědictví

Projednáání dědictví je druhou hlavní (záměrně však neříkám, vzhledem k předcházející kapitole, nejdůležitější, byť by se tak mohlo zdát) částí řízení o dědictví a připadá v úvahu pouze tehdy, nebylo-li řízení zastaveno (§ 175h odst. 1, 2 OSŘ). V rámci projednáání dědictví dochází k celé řadě úkonů, mezi něž patří zejména vyrozumění o dědickém právu, příprava jednání, vyšetření dědického práva, vypořádání společného jmění manželů, soupis zůstavitelova majetku, určení obvyklé ceny zůstavitelova majetku a vydání závěrečného usnesení. Jednotlivým úkonům a institutům se bude dále věnovat samostatně.

Oddíl 1. Vyrozumění o dědickém právu

Nevyplyne-li z předběžného šetření, že zůstavitel nezanechal dědice, vyrozumí soud ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou dědici, o jejich dědickém právu (§ 175i odst. 1 OSŘ). Rovněž však soud tyto osoby musí poučit o možnosti dědické právo odmítnout – ve lhůtě jednoho měsíce od tohoto vyrozumění (§ 464 OZ). Tato lhůta může být soudem z důležitých důvodů prodloužena. Domnívám se však, že v rámci zkrácení řízení by tato lhůta mohla být i poloviční. Samozřejmě musí tyto osoby i poučit o způsobu a následcích odmítnutí dědictví. Neučiní-li dědic, který byl vyrozuměn o svém dědickém právu, o možnosti odmítnout dědictví a o následcích tohoto odmítnutí, ve stanovené lhůtě žádné prohlášení,²⁶⁾ hledí se na něj po mamém uplynutí této lhůty stejně, jako by prohlásil, že dědictví neodmítá. Je tedy jasně patrná ochrana potencionálních dědiců.²⁷⁾

26) blíže § 463, 465, 466, 467 OZ

27) V období účinnosti zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, tj. tzv. „středního“ občanského zákoníku byla situace opačná. Dle ustanovení § 519 zákoníku znamenalo marné uplynutí zákonné lhůty, ve které mohl nepřítomný nebo neznámý dědic odmítnout dědictví v tehdejší řízení o dědictví, že se na takového dědice nehledělo jako na dědice zůstavitele a taková osoba nebyla ani podle § 324 zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, účastníkem řízení o dědictví.

Lhůta k odmítnutí dědictví je lhůtou hmotněprávní; to platí i o lhůtě prodloužené soudem(§ 464 OZ). Zmeškání této lhůty (ať již zákonné, nebo soudem prodloužené) nelze prominout. Takové zmeškání, jak výše uvádím, má pak stejné účinky, jako kdyby dědic prohlásil, že dědictví neodmítá. Jestliže dědic zemřel dříve, než byl o svém dědickém právu vyrozuměn, nebo jestliže zemřel před uplynutím lhůty k odmítnutí dědictví a dosud neprohlásil, že dědictví neodmítá, přechází právo odmítnout dědictví na dědice, který se postupem podle § 107 OSŘ stal jeho procesním nástupcem.²⁸⁾ Tuto osobu musí soudní komisař vyrozumět o jejím dědickém právu, upozornit ji, že může dědictví ve stanovené lhůtě odmítnout nebo že může i před uplynutím této lhůty prohlásit, že dědictví neodmítá, a poučit ji o náležitostech a účincích odmítnutí dědictví, jakož i o účincích prohlášení, že dědictví neodmítá, i když v tomto směru byl již vyrozuměn, upozorněn a poučen zemřelý dědic.²⁹⁾

Vyrozumění se provádí buďto písemně a doručuje se do vlastních rukou, nebo je dáno ústně a v protokolu se uvede, že se tak stalo (§ 175i odst. 2 OSŘ). Zastávám názor, že vyrozumění o dědickém právu je natolik závažnou skutečností, že by mělo být vždy doručováno jen do vlastních rukou, aby byla opravdu jistota, že se adresát o svém právu dozví. Může se tak předejít nejrůznějším komplikacím (např. sporům o dědické právo) v průběhu dalšího řízení.

Složitější situace nastává v případech, kdy dědic, nebo jeho pobyt není znám. Soud v takových případech provádí vyrozumění vyhláškou (§ 50h OSŘ), kterou umístí na svou úřední desku. Za moderní a progresivní prvek považuji povinnost soudu zveřejňovat od 1. 1. 2005 vyhlášky i způsobem umožňujícím dálkový přístup³⁰⁾. Jak jsem však sledoval stránky jednotlivých soudů, musím bohužel zkonstatovat, že soudy se mnohem více drží mnohaleté zaběhlé praxe a zveřejňování čehokoliv na internetu je spíše raritou³¹⁾. Věřím však, že postupem času si soudy tuto progresivní činnost rovněž plně osvojí a ušetří tak občanům spoustu mnohdy i velmi zbytečných návštěv soudních budov a sledování nepřehledných nástěnek.

28) S IV, str. 822

29) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 621

30) Možnost dálkového přístupu je dnes zpravidla realizována zveřejněním relevantních informací na webových stránkách povinného subjektu.

31) www.justice.cz

Oddíl 2. Opatřování podkladů pro jednání

Jednání není možné provést, aniž by pro něj nebyly řádně připraveny veškeré podklady. Notář by si měl každé jednání připravit tak, aby jej mohl skončit při jediném jednání (§ 114 a odst. 1 OSŘ). Z takto nastaveného zákonného požadavku jasně vyplývá, že notář by měl být velmi pečlivý a měl by se snažit o komplexní zjištění všech údajů o zůstavitelově majetku, což se bohužel v praxi mnohdy neděje. Notář tedy navazuje na výsledky předběžného šetření a provádí další úkony a zejména šetření o zůstavitelově majetku, který může zahrnovat movité a nemovité, peněžní prostředky na účtech bank, vklady na vkladních knížkách, ale také pohledávky a dluhy zůstavitele. Jednání však není nezbytně nutné nařizovat ve všech případech. Podle ustanovení § 175j OSŘ není k projednání dědictví třeba nařizovat jednání, potvrdí-li soud jeho nabytí jedinému dědici, nebo případně-li dědictví státu podle § 462 OZ § (blíže viz oddíl 4.).

Movité věci, které notář mohl zajistit už v rámci neodkladných opatření (§ 175e odst. 1 OSŘ), v této fázi nechá ocenit. Ocenění vychází zejména z údajů účastníků řízení, které jsou ve složitějších případech prověřeny místním šetřením a pro věci mimořádné hodnoty je zpravidla přibrán znalec z příslušného oboru (blíže viz oddíl 8. této kapitoly). Ten je zpravidla přibrán i v případech, kdy zůstavitel vlastnil automobil, motocykl, traktor aj. dopravní prostředek. Dále jsou případně zajištěny peníze v hotovosti.

Co se týče zjišťování, zda byl zůstavitel majitelem vkladů na vkladních knížkách či majitelem bankovních účtů, vychází notář zejména z výpovědí účastníků řízení, které následně prověřuje u předpokládaných finančních ústavů.

Vlastnické právo k veškerému nemovitému majetku (s výjimkou tzv. drobných staveb)³²⁾ je od 1.1. 1993 přesně vedeno ve znovu obnoveném Katastru nemovitostí České republiky³³⁾, jehož správou je jako ústřední orgán pověřen Český úřad zeměměřičský a katastrální.

32) Drobnými stavbami se pro účely katastrálního zákona rozumí stavby s jedním nadzemním podlažím, pokud jejich zastavěná plocha nepřesahuje 16 m² a výška 4,5 m, které plní doplňkovou funkci ke stavbě hlavní, a stavby na pozemcích určených k plnění funkcí lesa, sloužící k zajišťování provozu lesních školek nebo k provozování myslivosti, pokud jejich zastavěná plocha nepřesahuje 30 m² a výška 5 m. Za drobné stavby se nepovažují stavby garáží, skladů hořlavín a výbušnin, stavby pro civilní ochranu,

požární ochranu, stavby uranového průmyslu a jaderných zařízení, sklady a skládky nebezpečných odpadů a stavby vodních děl.

Každý vlastník resp. spoluvlastník má

„svůj“ tzv. list vlastnictví (dále jen „LV“), z něhož je jasně patrné jméno, příjmení, adresa, rodné číslo a velikost (spolu)vlastnického podílu vlastníka nemovitostí. Dále je možno se z něj získat informace o okrese, obci a katastrálním území, v němž se pozemky nebo stavby nacházejí. U staveb pak také část obce, v níž se stavby nacházejí, jejich číslo popisné popř. evidenční, způsob využití, na jaké parcele se nacházejí, a u pozemku jejich čísla parcelní a výměru, a pokud již pozemky nejsou vedeny ve zjednodušené evidenci, rovněž jejich druh a způsob využití. Z LV rovněž může notář zjistit nejrůznější omezení vlastnického práva zejména věcná břemena, předkupní či zástavní práva. Získávání údajů z katastru nemovitostí je dnes velmi snadné. Od 1. 1. 2004 ČÚZK totiž zprovoznil tzv. dálkový přístup do Informačního systému katastru nemovitostí České republiky ³⁴⁾, kam se může přihlásit nejen každý notář, ale i všichni občané ČR po zaregistrování na ČÚZK. Notář, který zadá jméno zůstavitele, okamžitě zjistí, zda zůstavitel vlastnil nebo spoluvlastnil nějakou nemovitost v daném katastrálním území. Problém však může nastat s rozsahem katastrálních území uváděnými účastníky řízení notáři. Např. v regionu, ve kterém žijí se při pozemkové reformě během 1. Československé republiky prodávaly pozemky běžně jediné osobě až v několika katastrálních územích. Následně, v dobách kolektivního hospodaření, byly mnohé pozemky sloučeny s jinými v rámci tzv. hospodářsko-technických úprav pozemků ³⁵⁾ a jejich hranice v terénu zanikly. Při řízení o dědictví pak nejedni dědici nevědomky notáře neinformují o těchto parcelách, neboť o nich zpravidla ani nevědí.

33) Od 1.1.1993 nabyla účinnost zcela nová právní úprava (zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění občanský zákoník a některé další zákony, zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon) a zákon č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech).

34) www.cuzk.cz

35) Hospodářsko-technické úpravy pozemků probíhaly v období socialismu a jejich hlavním posláním bylo vytvořit, pokud možno, co největší půdní celky tak, aby mohly být obhospodařovány těžkou zemědělskou technikou. Tyto úpravy nebraly ohled na vlastnická práva k pozemkům. Prioritní bylo jejich užívání jednotnými zemědělskými družstvy a státními statky. Pramenem úpravy bylo nařízení vlády č. 47/1955 Sb.

Někteří notáři pak, pravděpodobně neznalí historie pozemkových reforem na našem území, vůbec nepátrají v okolních katastrálních územích, spokojí se pouze s neúplnými informacemi účastníků řízení a velmi jednoduše se pak stane, že není podchycen veškerý zůstavitelův majetek a třeba i po mnoha desítkách let vystává potřeba dodatečného projednání dědictví. V současné době funguje v rámci projektu CZECH POINT ³⁶⁾ již také 35 míst na úřadech zejména ve větších městech, které rovněž poskytují ověřené výpisy z katastru nemovitostí.

Do konce roku se tento počet zvýší na 205 míst (obce s rozšířenou působností) a výhledově budou poskytovat ověřené výpisy rovněž držitelé poštovní licence. Opatření výpisu z katastru nemovitostí je již nyní velmi snadné a záhy bude ještě snadnější, což by jistě mělo přispět k poměrně rychlému a nepochybnému zjištění zůstavitelova nemovitého majetku, který je předmětem evidence v katastru nemovitostí.

Při zjišťování dluhů zůstavitele vychází notář rovněž zejména z výpovědí účastníků. Tyto výpovědi by měl následně důkladně prověřit. Problém může nastat např. v případě, kdy se notář dotáže na dluhy zůstavitele u místně příslušného finančního úřadu. Daňové řízení je totiž neveřejné a právě neveřejnost je jednou ze základních principů tohoto řízení (§ 2 odst. 4 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů). Z uplatnění této zásady vyplývá i další základní zásada – povinnost všech osob zúčastněných na daňovém řízení zachovávat mlčenlivost o všem, co se v řízení nebo v souvislosti s ním dozvěděly, zejména o poměrech daňových subjektů jak osobních, tak i souvisejících s jejich případným podnikáním. Účastníkem daňového řízení jsou i pověřeni pracovníci správce daně, kteří by právě mohli notáři poskytnout cenné informace o případných dluzích zůstavitele. Správce je na základě výjimky obsažené v uvedeném zákoně oprávněn sdělit soudu informace o dluzích zůstavitele, avšak pouze v případech, kdy byl zůstavitel daňovým dlužníkem.

36) CZECH POINT je projekt vytvořený Ministerstvem vnitra a ministerstvem informatiky, který byl uveden „do života“ v roce 2007. Je to místo pro komunikaci občana s veřejnou správou. Projekt se bude snažit soustředit na jedno místo všechny agendy, které vyžadují práci s písemnými dokumenty – ať už převodem elektronického dokumentu do papírové podoby (ověřené výpisy), tak i převodem písemného dokumentu do podoby elektronické (elektronizace dokumentů).

Ačkoliv to tedy není výslovně stanoveno, je naprosto vhodné a nutné a podle mého soudu i legální, sdělit tyto informace také notáři. Je totiž nezbytné mít na paměti, že notář v řízení o dědictví vystupuje jako soudní komisař a jeho úkony se považují za úkony soudu (§ 38 odst. 1 a 3 OSŘ).

Někdy se také stává, že dotazované fyzické, právnické osoby příp. státní orgány požadují při spolupráci s notářem nějaké listiny, které tvoří soudní spis, a to např. za účelem ověření, zda je skutečně vedeno řízení o dědictví a notář je skutečně soudním komisařem v tomto řízení. Vydávání jakýchkoliv listin ze soudních spisů jiným osobám než účastníkům řízení není samozřejmě možné. Avšak z dotazu notáře – soudního komisaře musí vyplývat, že dotaz činí právě jako soudní komisař z pověření soudu, označení projednávané věci, číslo jednací a obsah dotazu. Splňuje-li tyto základní formální a obsahové náležitosti a dotazovaná osoba nebo orgán podmiňuje vyřízení dotazu předložením písemnosti nebo písemností ze soudního spisu, jeví se jako vhodné, že notář předloží spis soudu s návrhem usnesení o uložení pořádkové pokuty (§ 53 odst. 1 OSŘ). O případné pokutě rozhodne předseda senátu. V rámci rychlosti řízení lze však uvažovat de lege ferenda i o možnosti, aby uložení pořádkové pokuty bylo umožněno též notáři, neboť se nejedná o rozhodnutí ve věci samé. Obdobný postup je vhodné aplikovat také v případě, kdy osoba nebo orgán podmiňuje poskytnutí informací zaplacením určité finanční částky.

Oddíl 3. Účastenství v řízení o dědictví

Postup soudu v občanském soudním řízení je upraven tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků (§ 1 OSŘ) a aby ochrana práv byla rychlá a účinná (§ 6 OSŘ). Tomu odpovídá i poměrně široký okruh možných účastníků řízení o dědictví, kterými jsou zejména navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje (§ 90 OSŘ). Za účastníky řízení o dědictví je nutno předně považovat ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici (§ 175b OSŘ). Tato konstrukce vyplývá z hmotného dědického práva a měla by zaručovat, že účastníkem řízení budou jen osoby, které budou rovněž dědit. Ovšem účastníkem řízení může být rovněž navrhovatel (§ 94 odst. 2 OSŘ), a to zpravidla v případech, kdy se soud o úmrtí zůstavitele nedozvídá od matričního orgánu či policie. V takovém případě soud s navrhovatelem jedná do doby, než případně zjistí, že navrhovatel nebude dědit. Koho je tedy dále nutno považovat za účastníka řízení? V případech, kdy zůstavitel zanechal závět', jsou za účastníky řízení považováni nejen všichni závětní dědici, ale také dědici neopominutelní (§ 479 OZ) a osoby zařazené do jednotlivých skupin dědiců (§ 473 až 475a OZ). Účastníkem řízení je rovněž osoba, které byl zůstavitelem v závěti odkázán určitý majetek, a to i přesto, že ještě před svou smrtí zůstavitel odkázaný majetek převedl na třetí osobu, takže se předmětem projednání dědictví vůbec nestal. Taková osoba je účastníkem řízení pouze do doby, než soud zjistí, že ustanovení v této závěti je neaplikovatelné, z důvodu absence zůstavitelova majetku. Zanechal-li zůstavitel listinu o vydědění je účastníkem řízení rovněž vyděděný potomek. Při dědění ze zákona jsou zpočátku účastníky řízení jen ti, kteří jsou k dědění povoláni na prvním místě tj. dědici první dědické skupiny (§ 473 OZ). Všechny výše uvedené osoby jsou účastníky řízení jen do doby, dokud se neprokáže, že k jejich dědění nedojde např. zjistí-li se, že potomek byl platně vyděděn, soud tedy s takovou osobou dále nejedná.

Není-li osob o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, stává se účastníkem řízení stát (§ 175b OSŘ). Stát v řízení jedná prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, který vznikl od účinnosti zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (dále jen „ÚZSVM“) k 1. lednu 2003. Kromě základních rozsáhlých činností - mezi které patří zastupování státu před soudy, rozhodčími komisemi (jak v tuzemsku, tak v zahraničí) a ochrana státního

majetku - se ÚZSVM zabývá také hospodařením s majetkem, který vzešel z tzv. odúmrťí.³⁷⁾

Jak se s tímto majetkem nakládá? Povinnost, jak s takovým majetkem nakládat, je obsažena zejména v citovaném zákoně o majetku České republiky. Nejprve má ÚZSVM povinnost přezkoumat, zda věci nabyté z odúmrťí nemohou sloužit k plnění úkolů státních organizací nebo jinak pro potřeby státu. Pokud se nejedná o takový majetek, lze jej převést mimo státní vlastnictví. U každého majetku se nejprve posuzuje, zda se nejedná o majetek, o jehož dalším osudu rozhoduje např. Ministerstvo kultury (majetek muzeální nebo sbírkové hodnoty). U některého majetku je přímo určeno, jakým způsobem s ním ÚZSVM nakládá, např. cenné papíry se převádí na Českou konsolidační agenturu, lesy státnímu podniku Lesy České republiky. U majetků, u nichž je možné ze všech jejich vlastností předpokládat, že je stát nemůže pro své potřeby využít, lze k převodu mimo státní vlastnictví přistoupit okamžitě. V praxi se nejčastěji jedná o staré bytové zařízení a motorová vozidla.

Při soupisu majetku v bytech pracovníci ÚZSVM kontrolují také stav plynometrů, elektroměrů apod., kdy tato zjištění jsou nutná pro další jednání s dodavateli medií a s majiteli domu. Po soupisu majetku pokračuje dědické řízení, ve kterém se zjišťují další případná aktiva a pasiva dědictví. Nejčastějším pasivem je pohřebné, uplatňované vypraviteli pohřbu. Pasiva dědictví se hradí do výše hodnoty aktiv dědictví. Pokud je dědictví značně předloženo, navrhuje se likvidace dědictví a jednotlivé věřitele vypořádává místně příslušný soud.

Realizace vlastního majetku většinou začíná již v průběhu dědického řízení, pokud je již prokazatelně jisté, že dědictví připadne státu, resp. ÚZSVM. ÚZSVM požádá o vydání tzv. mezitímního rozhodnutí, které umožní ještě před pravomocným ukončením dědického řízení disponovat s částí majetku. Nejčastěji se jedná o zařízení bytu tak, aby bytová jednotka mohla být co nejrychleji uvolněna a předána vlastníkovému domu.

37) Odúmrť je v právním řádu České republiky obecně definována v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, a to v § 462 takto: "dědictví, které nenabude žádný dědic, případně státu". Příslušnost ÚZSVM hospodařit s takto nabytými věcmi, respektive majetkem vyplývá ze zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (konkrétně z § 10 a § 11 tohoto zákona).

Zároveň se tím zabraňuje i možnému vykradení opuštěných bytů, které nelze příliš účinně chránit. Vlastní vyklízení bytů probíhá průměrně do jednoho měsíce od právní moci usnesení povolující disponovat s tímto majetkem. V bytové jednotce se provede poptávkové řízení na věci, které se v něm nacházejí, kdy cena prodávaného majetku nesmí být nižší než cena v místě a čase obvyklá za podobné zboží. Byt se dále vyklidí od neprodejných věcí a protokolárně se předá majiteli domu. Zaměstnanci ÚZSVM se setkávají také s případy, kdy jsou nuceni nechat vyklízet byty plné odpadků, které si zůstavitel odnosil domů z kontejnerů (vyskytl se také případ, kdy bylo nutné, aby odpady z jedné místnosti odvezly tři nákladní automobily). Úloha ÚZSVM končí v daném případě vždy, jakmile je veškerý majetek od zůstavitele převeden v rámci státu (České republiky) nebo i mimo něj, jsou uhrazena pasiva dědictví, která se hradí do výše nabytého majetku, s tím, že podle OZ se ve lhůtě tří let může přihlásit oprávněný dědic a žádat vydání svého dědictví. V takovém případě je stát povinen oprávněnému dědici vydat hodnotu dědictví a má právo nechat si uhradit náklady, které byl v dědickém řízení nucen vynaložit.^{38), 39)}

Věřitel je dalším subjektem, jež může být za určitých okolností účastníkem řízení. Otázka účastenství věřitele patří mezi velmi aktuální otázky, a to zejména s ohledem na rostoucí množství „zadlužených“ osob v souvislosti s výrazným nárůstem spotřebitelských úvěrů. Dalším aspektem, který má významný vliv na aktuálnost účastenství věřitele v řízení o dědictví je skutečnost, že se změnou společensko-ekonomických poměrů po listopadu 1989 je možné a stále častější, aby předmětem dědictví byl i podnik, s nímž jsou zpravidla spjaté mj. určité závazky (dluhy). Co se tedy týká účasti věřitele na řízení, jedná se tedy zejména o případy, kdy jde o likvidaci dědictví, přenechání předluženého dědictví věřitelům či uzavření dohody o vypořádání dědictví rozdílně od obecné úpravy (§ 470 OZ).

38) www.uzsvm.cz

39) Podle výroční zprávy za rok 2005 byl ÚZSVM k 31.12. 2005 účastníkem celkem v 2872 řízeních o dědictví. Většina z nich končí tak, že soud vydá usnesení na jehož základě přechází vlastnické právo k zůstavitelově majetku na Českou republiku a právo hospodaření s majetkem státu právě na ÚZSVM. ÚZSVM vyřešil v loňském roce několik set případů odúmrtí a finanční výtěžek, který následně "odvedl do státní pokladny" se pohybuje v řádech milionů korun. Například Územní pracoviště Střední Čechy ÚZSVM uzavřelo 188 případů odúmrtí s finančními výtěžkem více než 17 milionů korun.

Účast věřitele ve zmíněných případech dědického řízení má poskytovat záruky spočívající v možnosti účinného hájení práv vyplývajících z jeho pohledávky. I když předpokladem účastenství věřitele v řízení o dědictví je pohledávka, kterou měl za zůstavitelem v době smrti, nelze z tohoto hlediska za počátek účastenství považovat až okamžik, kdy byla jeho pohledávka za zůstavitelem v řízení o dědictví prokázána. Počátek účastenství věřitele na řízení o dědictví je různý a závisí na konkrétním případě. Co se týče likvidace dědictví, stávají se věřitelé účastníky řízení, jakmile některý z dědiců, věřitelů, nebo stát podal návrh na nařízení likvidace dědictví. Byla-li nařízena likvidace dědictví bez návrhu, stávají se účastníky dnem vydání usnesení o nařízení likvidace podle ustanovení § 175t OSŘ. V případě přenechání předluženého dědictví věřitelům tu otázka účastenství věřitele závisí na tom, kdy se soud dozví o skutečnostech, které nasvědčují tomu, že zůstavitel zanechal dluh a kdo jejich věřitelem. Vyjdou-li tedy v řízení o dědictví najevo takové skutečnosti, je soud povinen již od tohoto okamžiku jednat se zůstavitelovým věřitelem jako s účastníkem řízení, a to i tehdy, když se věřitel účasti na řízení přímo nedomáhá. Věřitel se také může stát účastníkem řízení, když bude tvrdit, že je věřitelem a dá to soudu určitou formou (např. prostřednictvím podnětu k zahájení řízení) najevo. Jestliže dojde k uzavření dohody o vypořádání dědictví, podle níž budou dědici za dluhy zůstavitele odpovídat jinak než to vyplývá z § 470 OZ, stávají se účastníky řízení jen ti věřitelé, jejichž pohledávek se dohoda týká, a to okamžikem uzavření této dohody. O tom, zda zůstavitelův věřitel je účastníkem řízení, soud nevydává žádné zvláštní rozhodnutí. Jeho závěr v tomto směru se projeví jen tím, že s ním začne jednat jako s účastníkem řízení, popřípadě, že s ním jako s účastníkem řízení jednat přestane.⁴⁰⁾ Tento, téměř neformální, postup shledávám za velmi efektivní v tom smyslu, že nezatěžuje soud další nadbytečnou agendou, která by opět vedla pouze k prodloužení řízení. Nejedná-li však soud v rozporu s ustanovením § 175b větou druhou OSŘ se zůstavitelovým věřitelem jako s účastníkem řízení, popř. s ním přestane jako s účastníkem řízení jednat, může zůstavitelův věřitel namítat nesprávnost jeho postupu v odvolání proti usnesení soudu prvního stupně o dědictví (bliže viz oddíl 16. této kapitoly).

40) SJ 66/2000

Správnost postupu soudu prvního stupně v tomto směru se přezkoumává odvolací soud v rámci posouzení, zda je zůstavitelův věřitel jako účastník řízení osobou oprávněnou napadnout usnesení soudu prvního stupně odvoláním. Ztotožní-li se odvolací soud se závěrem soudu prvního stupně, že zůstavitelův věřitel není účastníkem řízení, odvoláním jím podané odmítne (§ 218 odst. 1 písm. b) OSŘ). V opačném případě zpravidla usnesení soudu prvního stupně zruší a věc vrátí tomuto soudu k dalšímu řízení. V této souvislosti je nutno apelovat na soudy 1. stupně, aby za účastníky řízení – věřitele přibrali i osoby o nich lze mít za to, že jsou zůstavitelovými věřiteli ovšem i jen s nižší intenzitou takového úsudku.

Z povahy věci vyplývá, že účastníky řízení o dědictví mohou být i jiné osoby tzn. ty jichž se řízení nějakým způsobem dotýká, nebo v něm mají nějakou povinnost. Mezi tyto osoby řadíme zejména pozůstalého manžela. Znalci, svědci, tlumočníci a správce dědictví jsou účastníky řízení jen v případě, že se jedná o jejich právech a povinnostech (např. o znalečném, svědečném).

Problematika **procesního nástupnictví** je dalším okruhem v rámci účastenství v řízení, kterou považuji za vhodné ve své práci alespoň stručně zmínit. Potřeba procesního nástupnictví vyvstane vždy, když v průběhu řízení o dědictví účastník ztratí způsobilost být účastníkem. Nejčastějšími důvody ztráty způsobilosti jsou zejména smrt, prohlášení za mrtvého, omezení či ztráta způsobilosti k právním úkonům fyzické osoby a zánik právnické osoby. Aby bylo možno v řízení pokračovat, je nutné vypořádat se s otázkou, kdo se stane procesním nástupcem. Dědici se stávají procesními nástupci fyzické osoby a v určitých případech rovněž stát. Za procesního nástupce právnické osoby nutno považovat toho, kdo po její zániku či sloučení vstoupil do jejích práv a povinností. Soud vydá o tom, kdo bude procesním nástupcem, usnesení, proti němuž je přípustné odvolání.

Co se týče **zastoupení účastníků**, nezletilý účastník dědictvého řízení, který nemá procesní způsobilost, musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem (§ 22 OSŘ), přičemž procesní způsobilostí zde rozumíme způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony, neboli způsobilost před soudem samostatně jednat. Zastoupen však musí být i takový účastník řízení, který má sice způsobilost k právním úkonům, avšak ne v plném rozsahu. O takovémto zastoupení rozhoduje vzhledem k okolnostem případu předseda senátu (§ 23 OSŘ). Výše uvedenými zákonnými zástupci jsou zpravidla rodiče nezletilých nebo osvojitelé, jde-li o osvojené dítě a

v případě osob zbavených způsobilosti k právním úkonům, nebo osob jimž byla tato způsobilost omezena, je zákonným zástupcem jejich soudem určený opatrovník.

Opatrovníka může předseda senátu ustanovit podle § 29 odst. 3 také dědici neznámému a dědici neznámého pobytu po zemřelé osobě. Tento postup je na místě zejména je-li to třeba k ochraně zájmů dědice nebo jde-li o ustanovení opatrovníka ve smyslu § 468 OZ.⁴¹⁾ Takový opatrovník však nemůže učinit prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví.

Pro případ, že by se mohly zájmy zástupce a zastoupeného dostat do rozporu, řeší tuto situaci zákon tak, že umožňuje ustanovení tzv. kolizního opatrovníka. Jedná se zpravidla o vztah rodičů a jejich nezletilých potomků. Nemůže-li tedy dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví dítěti opatrovníka soud. Tímto opatrovníkem zpravidla soud ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (§ 37 odst. 2 ZOR).

Zpravidla v případech, kdy lze očekávat, že řízení by mohlo být značně komplikované, je možno se nechat rovněž zastoupit advokátem, nebo notářem. Notář však nesmí zároveň plnit funkci soudního komisaře, a to z důvodu jeho možné podjatosti. V praxi je zastupování těmito „osobami práva znalými“ realizováno zejména v situacích, kdy je dán velký okruh oprávněných dědiců, očekávají se spory o dědické právo či aktiva a pasiva apod.

Zastoupení v dědickém řízení je možné rovněž na základě plné moci, která může být udělena zástupci buď pro celé řízení, pak hovoříme o tzv. procesní plné moci, nebo jen pro určitou část řízení resp. jen pro určité úkony, jde o tzv. prostou plnou moc. Zástupci, jež si účastník zvolil, udělí plnou moc písemně nebo ústně do protokolu (§ 28 odst. 1 OSŘ). V současné době je přípustěna a v praxi rovněž hojně využívána možnost, aby některý z dědiců zplnomocnil jiného dědice, aby ho v řízení o dědictví zastupoval. Vyloučena není ani možnost, aby např. z deseti oprávněných dědiců udělilo devět z nich plnou moc zbylému dědici. Tato situace se mi jeví zcela očividně jako střet zájmů. Soud sice individuálně přezkoumává, zda ke střetu zájmů nedochází a zpravidla střet zájmů zkonstatuje pouze v případech, kdy zplnomocněný dědic využívá svého oprávnění na úkor ostatních dědiců⁴²⁾. V praxi jsou hojně využívány tzv. formulářové, blanketní plné moci, do nichž se doplňují jen údaje o zmocniteli a zmocněnci.

41) Ad Notam 4/98

42) R 49/75

Tyto plné moci bývají formulovány velmi široce, zpravidla bez možnosti jejich úpravy. Existuje tak jisté riziko zneužití této plné moci v neprospěch zmocnitele. Dle mého názoru by zákonodárce *de lege ferenda* měl do zákona vložit ustanovení, ve kterém by se zastupování dědiců navzájem považovalo obecně *ex lege* za střet zájmů, a tedy nepřípustné. Výjimka by pak mohla záležet na úvaze soudu v konkrétním případě tak, aby byla odstraněna příp. tvrdost zákona v tomto směru. Skutečnost, kdy podpisy na plné moci nemusejí být úředně ověřeny, považuji rovněž za trvale neudržitelnou. Je sice dána možnost, aby předseda senátu rozhodl o nutnosti ověřit podpisy na plné moci (§ 28 odst. 4 OSŘ), ale spatřuji v tom jen další možnost průtahu řízení. Jak dochází k zániku plné moci? Zmocnitel i zmocněnec ji mohou odvolat, účinky odvolání pak nastávají dnem, kdy oznámení o odvolání dojde soudu. K zániku plné moci rovněž dochází smrtí zmocnitele či zmocněnce, předložením nové plné moci, v níž je zastupováním pověřena jiná osoba, nebo také v případě, že zastupovaný přestal být účastníkem řízení (např. bylo-li prokázáno, že byl vyděděn)⁴³⁾.

Znovu se však ještě vrátím k problematice střetu zájmů, neboť na otázku, zda v konkrétním případě skutečně dochází ke střetu zájmu, je velice obtížné v praxi odpovědět, a proto navrhuji onu presumpci střetu zájmů (viz výše). Tato konstrukce by umožňovala v případech, kdy je zcela nepochybné, že ke střetu zájmů nemůže dojít, aby zastupování mezi dědici navzájem i mezi nezletilci a zákonnými zástupci bylo možné a v ostatních případech by takové zastupování bylo *ex lege* vyloučené. Takové řešení by nejen zabránilo nespravedlivému (koliznímu) přerozdělení majetku v rámci řízení, ale rovněž by umožnilo odstranit tvrdost takové úpravy v nepochybných případech. Za současné právní úpravy je však třeba důsledně dbát při posuzování toho, zda zastupování v řízení o dědictví je či není v zájmu osob, zvláště důsledně. Příkladem takového postupu může být řízení, v němž je potřebné zkoumat zájmy nezletilého dědice. Při posuzování toho, zda dohoda dědiců je či není v zájmu takového dědice, nelze zájem dědice spatřovat jedině v tom, zda nabude smrtí zůstavitele vlastnických práv, nýbrž je třeba přihlídnout také k tomu, jaká tu bude možnost užívat věci získané dědictvím a jaké budou náklady spojené s jejich údržbou.

43) Wintrová A. a kolektiv, *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část třetí, oddíl C, kapitola 1.

To platí zejména, jde-li o nabytí spoluvlastnických práv.⁴⁴⁾ Soud musí v takovém případě zejména vyslechnout nezletilého (pokud je to možné), jeho zákonné zástupce, ostatní spoluvlastníky, příp. orgán sociálně-právní ochrany dětí, což může opět vést k dalším průtahům v řízení.

V případě, že by se soud prvního stupně důsledně nezabýval otázkou, zda tu je či není střet zájmů zástupce a zastoupeného, mohla by tím být odňata možnost účastníku řízení jednat před soudem a tedy nejspíše úspěšně hájit svá práva u odvolacího soudu. Vystává však otázka, jakým způsobem zjistit stanovisko zastoupeného k výsledkům jednání jeho zástupce. Jako jeden z účinných prostředků se jeví zaslání usnesení, jímž se řízení o dědictví končí. Vzhledem k tomu, že písemnosti se doručují pouze zástupci (§ 45c odst. 1 OSŘ), mohl by zastoupený své zájmy hájit, v případě svého nesouhlasu, pouze ve lhůtě, která běží jeho zástupci.⁴⁵⁾

44) R 59/1966

45) R 34/1976

Oddíl 4. Jednání

Provede-li soudní komisař všechny nezbytné úkony, ať už v rámci předběžného šetření nebo v rámci přípravy jednání, zpravidla nařídí jednání o dědictví, jehož předmětem je zejména seznámení účastníků řízení se zjištěným rozsahem zůstavitelova majetku, doplnění dalšího, najevo vyšlého, majetku, odstranění případných sporů mezi dědici, nebo např. již uzavření dohody o vypořádání dědictví. K tomuto jednání pozve všechny známé účastníky řízení a všechny další osoby, jejichž přítomnosti je třeba (§ 115 odst. 1 OSŘ). O účastnících řízení jsem blíže pojednával v minulém oddíle. Za další osoby, jejichž přítomnosti je třeba, musíme považovat zejména svědky, zákonné zástupce, tlumočnický, znalce, opatrovníky apod. Předvolání se účastníkům doručuje podle obecných pravidel tzn. nejméně 10 dnů před datem jednání tak, aby se mohli náležitě připravit (§ 115 odst. 2 OSŘ). Tato doba k přípravě na jednání však nemusí být vždy dodržena, zejména pak, jde-li o věci v nichž jejich povaha a okolnosti případu nevyžadují rozsáhlejší přípravu (např. jeden dědic, žádné spory, nemovitý majetek v jednom katastrálním území apod.) V zájmu maximálního urychlení řízení o dědictví by měl notář vše připravit tak, aby bylo možno dědictví projednat při jediném jednání (§ 114a odst. 1 OSŘ). Zpravidla se tak děje, nicméně vyskytuje se i poměrně mnoho případů, kdy projednání při jediném jednání není možné. Děje se tak tehdy, vyjdou-li najevo jisté neshody mezi dědici, nejsou-li známy všechny potřebné skutečnosti o zůstavitelově majetku apod. O průběhu celého jednání se sepisuje protokol, který musí obsahovat zejména přesné označení projednávané věci (spisovou značku a jméno zůstavitele), průběh jednání, výrok rozhodnutí, dále vyjádření účastníků, poučení účastníků, provedené důkazy apod. Protokol je zpravidla vyhotovován přímo při jednání. Není to však bezpodmínečně nutné. Protokol může být napsán i následně, když během jednání byl zaznamenán např. na diktafon. Protokol však musí být vždy hlasitě diktován, aby účastníci mohli případně ihned reagovat na možné nesrovnalosti. Protokol podepisují předseda senátu, v případě řízení o dědictví však zejména notář, příp. jiné, jím pověřené osoby (notářský koncipient, notářský kandidát) a zapisovatel, který je zpravidla osoba v pracovním poměru k notáři. Vzhledem k tomu, že není vyloučeno ani to, aby došlo do protokolu k uzavření dohody o vypořádání dědictví nebo dohody o přenechání předluženého dědictví k úhradě dluhů, je pak samozřejmě zcela na místě, aby protokol podepisovali všichni účastníci těchto dohod. Soud by jinak k takovým

projevům vůle nepřihlížel (§ 41b OSŘ). Za správnost a úplnost protokolu pak odpovídá notář nebo jiná osoba, která jej diktovala. Notář může uložit vyslychané osobě, zejména účastníkovi řízení nebo znalci, aby svou výpověď do protokolu nadiktoval. Tato skutečnost se vyznačí do spisu, a to zejména z důvodu možného pozdějšího dohledání odpovědné osoby, když by vlivem chyby v protokolu došlo k nějakým škodám, což nelze vyloučit. Z tohoto důvodu se mi jeví jako vhodné dodržovat tradiční vyhotovování protokolu přímo na místě – u notáře, neboť následné vyhotovování může přinášet obtíže ve složitějších případech, kdy „čerstvost dojmu“ zúčastněných osob nebude již taková, jako bezprostředně při jednání. Mohlo by tak docházet k různým subjektivním zkreslením projednávaných příp. dohodnutých věcí, což by mohlo vést až k případným sporům. Tomuto je však možno částečně čelit již nyní, a to možností účastníků navrhnout, aby byl protokol doplněn nebo aby bylo opraveno jeho znění, přičemž návrh na doplnění protokolu nebo námitky proti němu je třeba uvést v protokolu. To však může způsobovat obtíže v případě, kdy bude protokol vyhotovován později (viz výše). Proti usnesení o námitkách nebo o návrhu na doplnění protokolu není přípustné odvolání.

V protokolu rovněž nesmí chybět formální náležitosti, jakými jsou např. označení notáře, jeho podpis, razítko, den, místo a čas sepsání protokolu.⁴⁶⁾

Jednání však notář nemusí nařizovat ve všech případech. K projednání dědictví není třeba nařizovat jednání, potvrdí-li soud jeho nabytí jedinému dědici, nebo případně-li dědictví státu podle § 462 občanského zákoníku (§ 175j OSŘ). Nenařízení jednání je dáno fakultativně, tzn. že i v případech, kdy jsou splněny podmínky pro nenařízení jednání, může jej notář přesto provést. Činí tak opět zpravidla ve složitějších věcech, kdy by jednání mohlo významně přispět k jejich objasnění. Otázkou je, zda by nebylo vhodné tuto možnost převést de lege ferenda na povinnost, neboť odstraňování překážek by mohl notář činit již v rámci předběžného šetření. Přispělo by to dle mého názoru opět k urychlení řízení, přičemž by byl zachován jistý korektiv pro případné nesrovnalosti v řízení (o nutnosti nařídit jednání v odvolacím řízení viz § 1, oddíl 16. této kapitoly).

46) Podrobnosti jsou stanoveny v § 21 Jedn.Ř a § 20, 21, 165, 261, 264, 266 Kanc.Ř.

Oddíl 5. Vypořádání společného jmění manželů

Vypořádat společné jmění manželů (dále jen „SJM“) je dalším úkolem soudu v řízení o dědictví po zůstaviteli, jehož manželství zaniklo jeho smrtí, nebo prohlášením za mrtvého. Smrt zůstavitele je právní skutečností, která vede k zániku manželství vedle prohlášení zůstavitele za mrtvého (§ 22 odst. 1 ZoR) a v důsledku manželství dochází k zániku společného jmění manželů (§ 149 odst. 1 OZ). Měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek v SJM, soud rozhodne o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi (§ 175l odst. 1 OSŘ).

Soud musí tedy nejprve vyřešit otázku, jaká aktiva a pasiva vůbec patřila do SJM, co který z manželů vynaložil ze svých prostředků na majetek SJM a naopak. Soud zde především vychází ze shodných prohlášení účastníků řízení, ovšem některé skutečnosti se dají rovněž mnohem přesněji zjistit např. v příslušném katastru nemovitostí (dále jen „KN“). Zde je jednak uvedeno přímo, zda majetek patří do SJM, nebo je možné to dovodit z hlediska časové souslednosti, tj. okamžik vzniku manželství a právní účinky vkladu do KN.⁴⁷⁾ Samozřejmě i v rámci zjišťování rozsahu aktiv a pasiv patřících do SJM může dojít a dochází k jistým komplikacím, které mohou velmi zdržet celé řízení o dědictví. Mezi tyto komplikace můžeme v první řadě zařadit případy, kdy se vyskytnou spory o rozsah zůstavitelových aktiv či pasiv. V tomto případě se notář rovněž pokouší o jejich smírné odstranění. Není-li to možné, omezí se jen na prohlášení jejich spornosti a dále se k nim nepřihlíží. Účastníci řízení se pak mohou domáhat určení takového majetku žalobou mimo dědické řízení (blíže viz oddíl 5. této kapitoly).

47) Právní úkony, na jejichž základě byl proveden zápis v katastru nemovitostí, lze zjistit z výpisu z katastru nemovitostí – z rubriky E Nabývací tituly a jiné podklady zápisu. Tyto výpisy lze obstarat na každém katastrálním úřadě, a od 1.5. 2007 také na úřadech 35 vybraných zpravidla největších měst, následovat budou všechna města s rozšířenou působností a dále také držitelé poštovní licence. Výpisy poskytované těmito institucemi mají charakter veřejných listin. Výpisy, které jsou však pořizovány tzv. dálkovým přístupem (přes internet), tento statut nemají, umožňují však operativní vyhledávání aktuálních údajů.

Vzhledem k tomu, že informovanost pozůstalého manžela o rozsahu SJM je zcela jednoznačně nejvyšší ze všech účastníků řízení (tedy zpravidla tomu tak bývá), jeví se výpověď pozůstalého manžela o SJM jako klíčová pro objasnění skutečného rozsahu SJM. Z uvedeného vyplývá, že je pak zcela na místě případné uložení pořádkové pokuty podle § 53 OSŘ, když by pozůstalý manžel v řízení o dědictví bezdůvodně odmítal vypovídat o rozsahu a vypořádání SJM.⁴⁸⁾ Následně se soud zabývá stanovením obvyklé ceny majetku. O stanovení této ceny pojednávám dále (viz oddíl 8. této kapitoly).

Konečně musí soud určit, jaké majetkové hodnoty tvoří dědictví a které patří výlučně pozůstalému manželovi. Případný rozdíl v hodnotě se vyrovnává pohledávkou, která se zařazuje do soupisu aktiv nebo pasiv dědictví jako tzv. náhradová pohledávka zůstavitele nebo pozůstalého manžela. Rovněž se určuje, že společný majetek zůstává ve vlastnictví pozůstalého manžela, který je povinen vyplatit do dědictví polovinu hodnoty tohoto majetku. Při takovém zjišťování soud vychází z toho, že podíly manželů na aktivech a pasivech majetku jsou stejné (§ 149 odst. 2 OZ).

Předmětem SJM a následně tedy vypořádání v rámci dědického řízení může být v podstatě cokoliv – věci movité, nemovité, pohledávky, závazky, nejrůznější vklady, podíly, podnik apod. Při vypořádání SJM musí mít soud na zřeteli, že ne všechna práva přecházejí na dědice (viz oddíl 6. této kapitoly). Stejně tak je nutné zohledňovat případná „dílní“ vypořádání, k nimž mohlo mezi manželi dojít již v průběhu trvání manželství, a to jako důsledek možného zúžení nebo rozšíření SJM (§ 149 OZ). O vypořádání SJM rozhoduje soud usnesením, které by mělo být dostatečně určité do té míry, aby nevyvolávalo žádných pochyb mezi účastníky řízení. Při formulaci nároků z vypořádání je třeba používat výrazů „dluh“ nebo „pohledávka“, a nikoliv pouze „částka“ nebo „hotovost“ apod. jestliže se podíly vyrovnávají v penězích, je vhodné určit, že „do dědictví patří pohledávka pozůstalého manžela ve výši“ nebo, že „do dědictví patří dluh vůči pozůstalému manželovi“. Je neurčitý např. výrok „do dědictví se přikazuje veškerý majetek a pozůstalému manželovi pohledávka za dědictvím ve výši odpovídající hodnotě poloviny majetku“.⁴⁹⁾

48) R 94/1967

49) R 19/1990

Současná právní úprava dává možnost rozhodnout o vypořádání SJM až v rámci usnesení o dědictví, a to z důvodů účelnosti a hospodárnosti. Vyjde-li ještě během řízení najevo, že rozsah SJM byl usnesením určen nesprávně, vydá soud nové usnesení, přičemž to původní nezruší. Paralelní existence obou usnesení může však činit obtíže z hlediska dodržení zásad vypořádání SJM obsažených v § 149 odst. 2 a 3 OZ. Přikláním se k názoru, že předcházející usnesení by mělo být zrušeno a nahrazeno novým.

Velký problém však může nastat v případě, kdy manželství a tedy společné jmění zaniklo ještě za života zůstavitele, přičemž mohou nastat různé situace a varianty řešení tohoto problému.

Prvním případem je skutečnost, kdy bylo zahájeno ještě za života obou manželů řízení vedoucí k vypořádání SJM. V tomto případě je i po smrti manžela dána pravomoc soudu rozhodnout, a to s jeho procesními nástupci. Soud řízení o dědictví přeruší do doby vydání rozhodnutí, které je pak podkladem pro zařazení majetku do dědictví. V případě, že řízení o vypořádání společného jmění nebylo za života zůstavitele ani zahájeno, pak již nelze řízení o vypořádání SJM zahájit s dědici zemřelého manžela a je nutno tuto otázku řešit až v rámci řízení o dědictví, stejně tak jako případy, kdy nedošlo do smrti manžela k uplatnění zákonných domněnek podle § 150 odst. 4 OZ.^{50), 51)}

50) Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

51) srov. Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 646

Oddíl 6. Soupis aktiv a pasiv dědictví

Shodná prohlášení účastníků řízení o zůstavitelově majetku, předběžné šetření a příprava jednání tvoří základ pro zjištění zůstavitelova majetku. Samotné zjištění tohoto majetku je následně předpokladem pro tzv. soupis aktiv a pasiv dědictví (dále jen „soupis“). Hlavní význam soupisu pak spočívá v jeho nezbytnosti pro samotné konečné usnesení v řízení o dědictví.

Předně je nutno zmínit skutečnost, že ne všechny zůstavitelův majetek je možno zahrnout na soupis. Je tomu tak proto, že určité majetkové hodnoty přecházejí na jiné osoby mimo dědickou posloupnost. Do této kategorie můžeme řadit např. členství zůstavitele v bytovém družstvu. Jeho smrtí toto členství bez dalšího zaniká. Předmětem dědění jsou jen členská práva a povinnosti spjatá s členstvím v družstvu, která tedy patří na soupis. Další kategorií tvoří majetkové hodnoty, které přecházejí na jiné osoby v rámci dědické posloupnosti, ovšem za předpokladu neexistence určitého okruhu osob. Jsou zejména některé pracovněprávní nároky - peněžité práva zaměstnance, která do výše odpovídající trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku přecházejí postupně na jeho manžela, děti a rodiče, jestliže s ním žili v době smrti ve společné domácnosti (§ 328 odst. 1 ZP). Ovšem v případě, že tyto osoby neexistují, stávají se tato práva rovněž předmětem dědění a na soupis se uvedou. Obdobně je tomu u peněžitých nároků vojáků vzniklých do zániku služebního poměru (§ 159 odst. 7 zákona č. 221/1991 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů) nebo u dávek státní sociální podpory (§ 104 odst. 4 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů). Dále se na soupis nezahrnují členská práva a povinnosti člena spořitelního a úvěrního družstva, která nepřecházejí na jinou osobu, a to ani dědáním (§ 4 odst. 2 zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů). Na soupis je možno zahrnout pouze majetek, který patřil zůstaviteli v době jeho smrti. Ovšem i zde existují určité výjimky, které jsou naprosto nezbytné a nevyhnutelné. Mám namysli zejména případy, na něž zákon pamatuje v rámci tzv. neodkladných opatření (viz. kapitola II., oddíl 2.). Je tedy možno prodat nebo jinak převést movitou věc během dědického řízení, protože není možné ji uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů (§ 175e odst. 1, 3 OSŘ). Do soupisu se tak zpravidla nedostanou potraviny, květiny, nebo domácí zvířata.

Mělo by tak být zajištěno hospodárné nakládání s danými věcmi, případně náležitá péče o zvířata. Rovněž soud může během řízení o dědictví povolit dědicům nebo správci dědictví dispozice s majetkem nad rámec obvyklého hospodaření (§ 175r).

Co tedy tvoří aktiva dědictví? Předně do aktiv patří veškerý movitý a nemovitý majetek, který patřil zůstaviteli v den smrti. U nemovitého majetku však může vyvstat otázka, zda patří ještě zůstaviteli či již jiné osobě, a to v případech, kdy zůstavitel zemře po podpisu např. kupní smlouvy a návrhu na vklad vlastnického práva do příslušného katastru nemovitostí. V případě, kdy je návrhu s přílohami, který byl podán před smrtí zůstavitele, vyhověno, zůstavitel v době smrti nebyl vlastníkem a na soupis se na stranu aktiv zapíše případně částka odpovídající kupní ceně. Byl-li by návrh na vklad s přílohami podán až po smrti zůstavitele, příp. vůbec, je nutno zařadit na stranu pasiv závazek převést na nabyvatele vlastnické právo, neboť zůstavitel byl v době smrti vlastníkem.⁵²⁾ Do aktiv dále řadíme vklady na vkladních knížkách, účet u banky (včetně právního vztahu ze smlouvy o účtu, neboť ta smrtí zůstavitele nezaniká), podnik a pohledávky. Zahnutí určité pohledávky do aktiv dědictví však ještě neprokazuje, že pohledávka skutečně existuje. V případě, že žalovaný popírá existenci takovéto pohledávky a žalobce se domáhá jejího splnění žalobou, je povinností zjistit řádně skutkový stav co do základu i výše zažalované pohledávky a zaobírat se i vznesenou námitkou promlčení pohledávky.⁵³⁾ Do aktiv dědictví je možné zahrnout i tzv. restituční nároky podle zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, neboť i ony představují majetkovou hodnotu.⁵⁴⁾

Do pasiv dědictví pak řadíme především dluhy, které měl zůstavitel. Mezi dluhy rovněž musíme započítat i takové, které sice v době své smrti zůstavitel neměl, nicméně jejich budoucí vznik za života zapříčinil.

52) R 32/1970

53) R 51/1967

54) srov. § 5 odst. 1 zákona č. 403/1990 Sb., a Zemřela-li osoba uvedená v ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb. poté, co byl touto osobou uplatněn nárok anebo už byla s ní uzavřena dohoda o vydání věci ve smyslu ustanovení § 5 odst. 3 téhož zákona, stávají se nároky z této dohody předmětem dědictví po ní a do jejich práv mohou osoby uvedené v ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. vstoupit jen jako dědicové oprávněné osoby. Nároky zemřelé osoby na vydání věci se tu oceňují v řízení o dědictví podle cenových předpisů platných v době smrti zůstavitele. R 34/1993

Proti vůli dědiců nebo některého z nich může být do pasiv dědictví zařazen dluh zůstavitele jen tehdy, mají-li námitky dědice proti dluhu takový charakter, že již na základě právního posouzení nemohou obstát (např. popírá-li dědic, že by někdy existoval dluh, přiznaný pravomocným rozhodnutím soudu či jiného orgánu). Pro zařazení dluhu do pasiv dědictví je rozhodující, zda dluh v době úmrtí zůstavitele existoval. Nezáleží na tom, kdy se stal dluh splatným nebo kdy došlo k jeho přesnému vyčíslení. Z tohoto důvodu např. nedoplatek daně z příjmu zůstavitele jako dluh vůči finančnímu úřadu náleží do pasiv dědictví, i když byl přesně vyčíslen až v souvislosti s daňovým přiznáním, které bylo podáno za zůstavitele po jeho smrti, a stal se splatným až po smrti zůstavitele.

Jistý problém v praxi vyvolává zahrnování na soupis prostředků, které „dorazily“ zůstaviteli na bankovní účet. Okolnost, že na účet zůstavitele byly připsány další prostředky až po jeho úmrtí, není (nejde-li o úroky) dostatečným podkladem pro závěr, že tímto majetkem není třeba se v dědickém řízení zabývat. Soud musí v takovém případě zjistit, z jakého důvodu byly prostředky na účet zůstavitele připsány, a posoudit, zda tímto způsobem např. nebyl splněn dluh vůči zůstaviteli, který existoval již v době jeho úmrtí. V kladném případě zařadí do aktiv dědictví pohledávku zůstavitele v odpovídající výši (uspokojenou po úmrtí složením na jeho účet).

Závěrem tohoto oddílu možno konstatovat, že zařazení určité položky do soupisu majetku zůstavitele, do aktiv a pasiv dědictví (což se projeví při určení obecné ceny zůstavitelova majetku), neřeší však s konečnou platností otázku, zda určitá věc či jiná majetková hodnota je majetkem zůstavitele tvořícím dědictví či nikoliv. Dědici i jiné osoby mohou bez ohledu na to uplatňovat svá práva žalobou v občanském soudním řízení i k věcem zařazeným na soupis aktiv a pasiv dědictví.

Oddíl 7. Obvyklá cena majetku

Notářem vyhotovený soupis aktiv a pasiv dědictví je základem pro vydání usnesení, v němž soud mj. určí čistou hodnotu dědictví, příp. výši předlužení, výši dluhů a právě také tzv. obvyklou cenu majetku (§ 175o odst. 1). Obvyklou cenou majetku zůstavitele je cena, za kterou bylo možno v době smrti zůstavitele tento majetek prodat nebo jinak zpeněžit v daném místě a čase za předpokladu, že zúčastněné strany mají úplné a pravdivé informace o nemovitosti a že jednají svobodně, bez nátlaku a bez okolností zvláštní obliby, ovšem s dodržáním případných cenových předpisů o regulaci cen platných v době smrti zůstavitele⁵⁵⁾. Tuto definici je nutno považovat za správnou, neboť poskytuje záruky právní jistoty a zcela zjevně brání nejrůznějším spekulacím, které by mohly nastat. V případě, že by se totiž obvyklá cena určovala v době vypořádání dědictví, mohlo by se stát, že dědici by spekulovali a váhali, zda je vhodné vypořádat dědictví ihned po smrti zůstavitele, či nikoliv. Z výše uvedeného se mi tedy jeví současná konstrukce jako velmi vhodná.

Prvním způsobem určování obvyklé ceny jsou shodná tvrzení účastníků řízení, přičemž jejich tvrzení nejsou zcela zjevně nepřiměřená hodnotě věcí. Toto určování obvyklé ceny se týká zejména věcí menší hodnoty, např. věcí osobní potřeby zůstavitele (s výjimkou cenin) a movitých věcí. V takovémto určování nevidím z hlediska hospodárnosti a efektivnosti řízení žádný problém. Druhým případem zjišťování obvyklé ceny je odhad provedený znalcem. Z povahy věci se týká hodnotnějších věcí, zejména cenných movitých věcí a také nemovitostí. Zde spatřuji velký problém při určování obvyklé ceny a tím i celého dědického řízení. Současná (a bohužel převládající) praxe je taková, že si notář nechá vyhotovit znalecký posudek, který dle přesně právními normami stanovených pravidel určí zjištěnou cenu (rovněž označovanou jako cenu administrativní). Notáři pak zpravidla již dále nepátrají a takovou zjištěnou cenu považují bez dalšího za cenu obvyklou, která by měla být, z hlediska ekonomické terminologie, cenou tržní. Proti takovému postupu je nutno se důrazně ohradit, neboť může (a má) za následek výrazné majetkové újmy dědiců.

55) R32/1971

Současné normy, ze kterých vyplývají přesná pravidla a podmínky pro zpravování znaleckých posudků podle zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů, neumožňují určení obvyklé ceny zůstavitelova majetku podle smyslu a účelu tohoto zákona.⁵⁶⁾

V některých oblastech je např. pozemek možné prodat výrazně pod zjištěnou cenou, v jiné naopak výrazně nad ní. Vše záleží zejména na individuálních tržních podmínkách (tzn. kupní síle, nabídce, poptávce po nemovitostech apod.) v dané oblasti a v daném čase, to však znalecký posudek vůbec nezohledňuje. Je nasnadě proto de lege ferenda vypracovat jinou metodiku pro určování obvyklé ceny majetku. Jako vhodná se mi jeví metodika založená na aktuální analýze trhu s nemovitostmi a na srovnávací analýze tzn. na porovnání oceňované nemovitosti s podobnými nemovitostmi, které již byly zobchodovány. Tuto metodiku využívá např. Informační systém MOISES⁵⁷⁾, který vznikl již na konci devadesátých let minulého století a v současné době zaznamenává pronikavý rozvoj. Mohou jej naplno využívat nejen znalci, odhadci či realitní kanceláře, ale i notáři a soudy. Tento systém po zadání jednoduchých parametrů⁵⁸⁾ (např. typy stavby, materiál, fyzické opotřebení, datum obchodování, lokalita apod.) zjistí cenu nemovitosti, kterou je dle mého názoru možno bez další považovat jak za cenu zjištěnou, tak i za cenu obvyklou. Společnost REIA Consultig provedla v nedávné době analýzu vztahu ceny administrativní a ceny obvyklé (tržní, obchodovatelné). Výsledek je velice zajímavý a opět dokazuje, že zažitá praxe nemusí být (a podle mého názoru rozhodně není) správná. Ukázalo se, že u pouze cca 1/5 až 1/4 realizovaných převodu je možno hovořit o tom, že cena obvyklá a cena zjištěná si navzájem více méně odpovídají.

56) *Vezměme příklad nemovitostí, celkem o výměře 3,7 ha nacházejících se na okraji bývalého okresního města ve Středočeském kraji. Na jedné z nemovitostí vážne věcné břemeno spočívající v průchodu plynového potrubí – rozvod po obci, které se týká celkem asi 300 m² této nemovitosti. Nemovitosti tvoří funkční celek, který prozatím slouží výhradně k provozování zemědělské výroby. Tyto nemovitosti byly ohodnoceny znalcem podle platných právních předpisů na částku 220 990,- Kč, tj. 5,97 Kč za 1 m². Tuto cenu by považoval téměř každý notář za obvyklou cenu zůstavitelova majetku. Ovšem skutečná cena tohoto pozemku, za kterou by mohly být nemovitosti prodány činí 3 478 000,- Kč, tj. 94 Kč za 1 m². Rozdíl těchto cen tedy činí 3 257 010,- Kč. Znalcem, který použil „klasickou tabulkovou metodu“, zjištěná cena tedy rozhodně neodpovídá tržním požadavkům, a proto ji nelze považovat za obecnou cenu majetku ve smyslu legální definice.*

57) www.reaia.cz

58) ukázka aplikace viz přílohy str. 51 a následující

Základem pro provedení analýzy byly obchody s nemovitostmi registrované v informačním systému MOISES. IS MOISES umožňuje provádět výběry pro testování jednotlivých skupin obchodních případů na základě nejrůznějších kritérií a jejich kombinací, např. podle:

1. regionu (např. celá ČR, okres, skupina okresů, město, skupina měst, či obcí atd.),
2. tržních segmentů (např. rodinné domy, nájemní domy, rekreační objekty, byty, provozní objekty, ostatní objekty, pozemky),
3. oceňovacích vyhlášek (např. č. 279/1997 Sb., č. 127/1999 Sb., č. 173/2000 Sb. atd.),
4. období obchodování, aj.

S ohledem na skutečnost, že k analýze byly použity obchodní případy se standardním průběhem realitního obchodu (tedy bez vlivů mimořádných okolností trhu), byl zaveden předpoklad, že cena obchodovaná by se od ceny obvyklé neměla lišit o více než **deset procent**. (Na trhu volné soutěže nelze předpokládat, že někdo bude ochoten prodávat více než o 10% levněji, než je cena obvyklá, respektive nelze ani předpokládat, že bude ochota platit více než o 10% více, než je cena obvyklá. Pokud tedy zjištěný rozdíl ceny administrativní a obchodované je v uvedeném intervalu plus mínus 10%, lze v daném případě hovořit o možnosti ztotožnění ceny administrativní a ceny obvyklé.

Způsob provádění výběru jednotlivých obchodních případů pro jednotlivé regionální analýzy.

IS MOISES shromažďuje informace o realizovaných obchodech s nemovitostmi. Některé tyto záznamy jsou velmi komplexní a podrobné, včetně informací o vyhláškových cenách, jiné jsou stručnější a informaci o vyhláškové ceně postrádají. Ze všech záznamů registrovaných ke dni zpracování analýzy v IS MOISES jich má cca 20% také informace i vyhláškových cenách.

Pro jednotlivé regionální analýzy byly použity všechny záznamy obsahující položku vyhlášková cena. Z tohoto pohledu nebyla prováděna žádná selekce některých záznamů a proto lze skupiny vybraných záznamů pro jednotlivé analýzy považovat za výběry zcela náhodné.

Způsob testování jednotlivých záznamů.

V rámci jednotlivých výběrů je každý záznam testován následujícím způsobem:

1. Je zjištěn rozdíl mezi cenou obchodovanou a administrativní.
2. Rozdíl cen je přepočítán na procenta a podle velikosti odchylky zařazen do odpovídající skupiny.
3. Součty případů v jednotlivých skupinách odchylek jsou přepočítány na procenta.
4. Zjištěné výsledky byly pro názornost převedeny do grafické podoby.

Autoři provedli testování asi na 25 skupinách nemovitostí, jejichž výběr byl prováděn podle regionu, tržního segmentu a konkrétní oceňovací vyhlášky. Závěry všech 25 testů přibližně odpovídají zveřejněným hodnotám, které byly zjištěny testováním obchodů na všech segmentech po dobu všech oceňovacích vyhlášek platných od roku 1994.

Myslím, že využívání tohoto případně jiných obdobných systémů může vyřešit jeden z největších problémů dědického řízení. Určování cen majetku však není problémem jen řízení o dědictví, ale dotýká se rovněž např. problematiky zcizování nemovitostí, kdy je vyžadován zpravidla rovněž znalecký posudek, který slouží k vyměření daně z převodu nemovitostí, přičemž v těchto případech se daň vyměruje z částky, která je vyšší, tedy buď z částky sjednané nebo částky stanovené ve znaleckém posudku.

Dalším problematickým bodem při určování obvyklé ceny dědictví může být oceňování akcií zůstavitele. V případě akcií volně – veřejně obchodovatelných by problém zpravidla neměl nastat, neboť jejich obvyklou (zcela prokazatelně tržní) cenou je jejich kurs tj. cena, za kterou se kupují a prodávají na veřejném trhu – na burze cenných papírů a případně u mimoburzovního veřejného trhu.⁵⁹⁾ Ovšem v případě neobchodovatelných akcií je situace komplikovanější a názory na určování obvyklé ceny se značně různí. V praxi soudů zejména nižšího stupně je možno se setkat s názory, že cena akcie, která není obchodována nebo obchodovatelná na veřejném trhu, se stanoví ve výši nominální (jmenovité) hodnoty. Tento argument se opírá o skutečnost, že součet jmenovitých hodnot všech akcií musí odpovídat výši základního jmění společnosti, a že tedy nominální hodnota akcie představuje hodnotu příslušné části základního jmění společnosti, která na ni připadá.

59) srov. § 6 odst. 2 a § 8 odst. 3 zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů

S tímto názorem si však stejně jako Nejvyšší soud dovoluji nesouhlasit, a to proto, že základní jmění společnosti je peněžní vyjádření souhrnu peněžitých i nepeněžitých vkladů všech společníků do společnosti, ⁶⁰⁾ které na skutečnou hodnotu takové akcie (cenu, za níž je prodávána a kupována) nemá a ani nemůže mít významnější vliv; pro cenu akcie, která není obchodována nebo obchodovatelná na veřejném trhu, je naopak podstatné, jaký je stav čistého obchodního jmění společnosti, popřípadě stav vlastního jmění společnosti v době prodeje. Ačkoliv je tedy nominální hodnota velmi jednoduše zjištělná, z uvedeného vyplývá, že vůbec nevypovídá o tom, za jakou cenu by ji bylo možné v době smrti zůstavitele skutečně prodat. Tím by bylo využívání nominální hodnoty akcií při jejich oceňování v jasném rozporu s definicí obvyklé ceny majetku.

O určení obvyklé ceny majetku, výši dluhů a čisté hodnotě dědictví soud vydává usnesení, které však může kdykoliv do pravomocného skončení řízení o dědictví změnit (§ 175o odst. 2 OSŘ). Může se tak stát právě tehdy, když např. určitý dědic zpochybní způsob určení a tedy výši obvyklé ceny majetku, ovšem vždy pouze na podkladě nových skutečností, které v době původního rozhodnutí nebyly a ani nemohly být účastníkům řízení, notáři a ani soudu známy, např. zjistí-li se, že některou z věcí zařazených na soupis zůstavitel v době úmrtí nevlastnil. Proti tomuto usnesení je přípustné odvolání. Pro úplnost je nutno dodat, že z důvodu účelnosti a hospodárnosti není nutno toto usnesení vydávat samostatně, ale může být o tom rozhodnuto až v rámci usnesení, kterým se řízení o dědictví končí, stejně jako usnesení, kterým se vypořádává SJM (viz oddíl 6. této kapitoly). ⁶¹⁾

60) srov. § 58 odst. ObchZ

61) Ryšánek Z., Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad Notam, 22.6. 1999

Oddíl 8. Předlužené dědictví

V praxi se mohou rovněž vyskytnout případy, kdy je dědictví předlužené, tzn. že pasiva převyšují jeho aktiva. Jedná se o celková pasiva a aktiva dědictví, což nelze zaměňovat zejména se situací, která může nastat a sice, že společné jmění manželů, které je předlužené, nezpůsobí předlužení celého dědictví (někdy to však způsobit může), neboť zůstavitel disponoval takovými aktivy, že o předluženém dědictví nemůže být řeč. Může však samozřejmě nastat i situace opačná. Je tedy naprosto nezbytné vypořádat se dostatečně s otázkou SJM (blíže viz oddíl 6. této kapitoly). Východiskem z této, pro dědice nepřilíš dobré, situace může být přenechání dědictví věřitelům (§ 175p OSŘ) nebo likvidace dědictví (§ 175t OSŘ). Aby však bylo možno uvažovat o těchto východiscích, musí dědici nejprve požádat soud, aby provedl tzv. svolání (konvokaci) věřitelů, k níž může dojít právě jen na základě návrhu dědiců, případně na návrh státu, kterému má dědictví připadnout podle § 462 OZ. Soud tak učiní usnesením, v němž vyzve věřitele, aby mu oznámili své pohledávky v určené lhůtě. Zároveň je poučí o tom, že dědici neodpovídají věřitelům, kteří své pohledávky včas soudu neoznámí, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpána cena dědictví, kterého dědici nabyli (§ 175n OSŘ), čímž je zajišťována jistá ochrana dědiců příp. státu spočívající v jejich právní jistotě. Poté, kdy věřitelé případně své pohledávky přihlásí, jsou tyto dluhy doplněny do soupisu pasiv (blíže viz oddíl 7. této kapitoly). Soudní komisař tak může učinit i proti vůli dědiců. Hlavním posláním konvokace je zjištění skutečných dluhů zůstavitele, což vytváří objektivnější a ucelenější obraz o skutečném stavu a hodnotě zůstavitelova majetku. Otázkou je, zda by z výše uvedeného, nebylo vhodné vytvořit z konvokace obligatorní prvek řízení o dědictví. O předluženosti dědictví soud rozhoduje usnesením (§ 175o odst. 1 OSŘ). Toto usnesení může soud vydat samostatně, nebo ve spojení s usnesením o dědictví (§ 175q odst. 1 OSŘ). Vzhledem k tomu, že usnesení o určení obvyklé ceny dědictví, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví příp. v tomto případě o výši předlužení dědictví, je možné kdykoliv během řízení opravit, může se stát, že dědictví nepředlužené se stane dědictvím předluženým a naopak. Jak výše uvádím, s předlužeností dědictví zákon spojuje možná východiska, tj. jeho přenechání věřitelům nebo likvidaci dědictví. Teoreticky tedy může nastat situace, kdy je dědictví usnesením označeno za předlužené a je uzavřena dohoda o jeho přenechání věřitelům (viz dále) a následně je usnesení změněno a dědictví již předluženo není.

Výrok o předluženosti dědictví a o přenechání dědictví věřitelům jsou dva výroky na sobě závislé. Byl-li by tedy v odvolacím řízení zrušen nebo změněn výrok o předluženosti dědictví, musel by být zrušen nebo změněn i výrok o jeho přenechání věřitelům. Tyto změny mohou přinášet v praxi značné obtíže zejména s ohledem na princip právní jistoty účastníků dědického řízení. Doporučuji de lege ferenda, aby bylo možné usnesení podle § 175o OSŘ vydávat pouze samostatně.

Rozhodnou-li se tedy dědici pro **přenechání předluženého dědictví věřitelům**, musí o tom s nimi uzavřít dohodu, kterou navíc musí schválit soud (§ 175p odst. 1 OSŘ). Jedná se o institut, který by měl být v předmětných případech hojně využíván, neboť je jím možno řízení v relativně krátké době ukončit. Tuto dohodu uzavírají všichni dědici se všemi věřiteli, kteří v reakci na konvokaci své pohledávky v řízení uplatnili. Dohodu není možno považovat za dohodu o vypořádání dědictví.⁶²⁾ Z dohody musí být zcela jasně patrné, jak jsou jednotlivé pohledávky z dědictví uspokojeny. Soud při zkoumání dohody dbá zejména na to, aby nebyly zkráceny zájmy věřitelů, aby dohoda byla jasná a srozumitelná a aby zahrnovala všechny přihlášené věřitele a veškerá aktiva dědictví. Pro případ, že by ani soud neodstranil z dohody ustanovení, které by bylo na újmu věřitelů, poskytuje jim zákon možnost domáhat se svých práv žalobu v rámci sporného řízení (§ 175y odst. 2 OSŘ). Nabytím právní moci usnesení o schválení dohody o přenechání předluženého dědictví věřitelům řízení o dědictví končí, což znamená, že v tomto rozhodnutí musí být mj. rozhodnuto o nákladech řízení. V případě, že dohodu soud neschválí, pokračuje se dál v řízení s tím, že v tomto řízení je možno uzavřít tuto dohodu znovu. Důvodem pro neschválení dohody o vypořádání dědictví by mohlo být nejčastěji to, že některý z věřitelů nabývá (bez povinnosti výplaty jinému věřiteli) majetek v ceně přesahující výši jeho pohledávky, tzn. že by část tohoto majetku nenabýval na úhradu své pohledávky, ale nad její rámec, a kromě toho by tím za situace, kdy je dědictví předluženo, byli kráceni ostatní věřitelé. Naproti tomu nebude důvodem pro neschválení dohody, když se souhlasem všech zúčastněných bude pohledávka některého z věřitelů uspokojena v plné výši nebo sice zčásti, ale ve větším rozsahu než pohledávky ostatních věřitelů; k tomu by bylo nutno přihlídnout v případě nově objeveného majetku, kdy z nově zjištěného dědictví by zcela uspokojený věřitel již

62) R 34/1976

při novém postupu dle § 175p o. s. ř. nemohl nabýt nic a věřitel uspokojený ve větším rozsahu než ostatní by již mohl nabýt jen majetek v ceně odpovídající nanejvýš neuspokojenému zbytku jeho pohledávky.⁶³⁾ Pro úplnost je nutno dodat, že i v tomto případě (podobně jako v případě odúmrti) dochází k nabytí vlastnického práva věřitelů nikoliv děděním, ale na základě rozhodnutí orgánu (§ 132 OZ).

Nedojde-li k uzavření dohody o převedení předluženého dědictví věřitelům, která má v řízení o dědictví přednost, může soud usnesením nařídit jeho **likvidaci** (§ 175t odst. 1 OSŘ). Soudu je dána poměrně široká možnost rozhodování o předluženém dědictví, neboť o likvidaci může rozhodovat na základě návrhu účastníků řízení, přičemž jsou-li splněny zákonem stanovené předpoklady, je soud povinen návrhu na likvidaci dědictví vyhovět. Stejně tak může rozhodnout o likvidaci dědictví ex officio, avšak v takovém případě soud likvidaci nařídit nemusí. Ustanovení § 175t odst. 1 OSŘ – jak vyplývá z jeho znění – činí v možnosti navrhnout nařízení likvidace dědictví rozdíl mezi dědici a státem, kterému má připadnout dědictví podle § 462 OZ (jako odúmrtí). Zatímco na návrh dědice je možné nařídit likvidaci dědictví jen jestliže je dědictví předluženo, na návrh státu je možné nařídit likvidaci i nepředluženého dědictví, avšak jen tehdy, jestliže peníze z dědictví nepostačují k úhradě peněžitých dluhů zůstavitele a věřitel (některý ze zůstavitelových věřitelů) odmítl převzít na úhradu své pohledávky věc z dědictví, odpovídající svou hodnotou výši pohledávky. Uvedený rozdíl má své opodstatnění v tom, že stát, kterému má dědictví připadnout podle § 462 OZ, nemůže dědictví – na rozdíl od dědice – odmítnout; nařízení likvidace dědictví na návrh státu v tomto směru představuje opatření, jehož účelem je odstranit případné nepříznivé následky, které by pro stát mohlo mít připadnutí majetku jako odúmrti.⁶⁴⁾ O nařízení likvidace soud vydá usnesení, v němž předně vyzve všechny věřitele, aby pohledávky v určené lhůtě přihlásili, jinak zaniknou. Dochází zde však k jakési, podle mě zbytečné, duplicitě výzev, neboť výše uvedené již obsahuje zmiňovaná konvokace věřitelů.

63) Mikeš J., Muzikář L., Dědické právo, 2. vydání, Praha, Linde, 2005, str. 253

64) R 13/2003

Uskutečňuje se zejména v soudní dražbě, vyloučen není ani prodej z volné ruky, a to zpravidla v případech, kdy to vyžaduje naléhavost situace, zejména např. neúnosné Likvidace je realizována tak, že soud **zpeněží veškerý zůstavitelův majetek** (§ 175u odst. 1 OSŘ). Prodej věcí v rámci likvidace dědictví je obdobný jako při výkonu rozhodnutí prodejem movitých a nemovitých věcí.

náklady na správu dědictví. Takový prodej však podléhá schválení soudem. Prodej věcí v soudní dražbě provádí pouze soudní vykonavatel příslušného soudu, naopak prodej věcí z volné ruky může provádět nejenom soudní vykonavatel, ale nově i soudní exekutor (§ 76 odst. 3 EŘ). Tuto možnost variabilního řešení situace považuji za velký přínos ve smyslu „zpružnění“ a zrychlení prodeje věcí a tím i celého řízení.

Může rovněž nastat situace, kdy se nepodaří ani po několikerém opakování dražby zpeněžit veškerý zůstavitelův majetek. V takovém případě soud rozhodne, že majetek připadá státu, a to ke dni smrti zůstavitele (§ 175u odst. 2 OSŘ).

Dojde-li ke zpeněžení zůstavitelova majetku, musí soud provést rovněž tzv. **rozvrh finančních prostředků**, jež tímto zpeněžením získal. Právě usnesení o rozvrhu výtěžku je dalším způsobem ukončení řízení o dědictví. Zákon přesně stanoví, které z pohledávek je nutno z výtěžku uhradit přednostně, tzn. že tyto pohledávky musí být plně uspokojeny a teprve pak je možno uspokojovat pohledávky jiných skupin. Na první místo zákon staví pohledávky nákladů řízení vzniklých státu v souvislosti se zpeněžením majetku. Sem můžeme zařadit např. odměnu soudního exekutora. Dále jsou mezi „prioritními“ pohledávkami takové, které vznikly v důsledku zůstavitelovy nemoci a jeho pohřbu. Do třetí skupiny jsou zařazeny pohledávky zajištěné zástavním právem (§ 152 n. OZ), zadržovacím právem (§ 175 n. OZ), převodem práva (§ 553 OZ) nebo postoupením pohledávky (§ 554 OZ). Uspokojování v rámci této skupiny se děje nikoliv poměrně jako u ostatních skupin, nýbrž postupně v citovaném pořadí, tzn. není možno např. uspokojit pohledávky zajištěné převodem práva, aniž by byly plně uspokojeni věřitelé, jejichž pohledávky byly zajištěny zástavním a zadržovacím právem (pakliže takové existovaly). Dalšími pohledávkami, na něž zákon pamatuje, jsou pohledávky nedoplatků výživného, pohledávky daní a poplatků, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Teprve jako poslední se uspokojují ostatní pohledávky. Pravomocným usnesením, jímž se uvedené pohledávky uspokojují, dochází rovněž k zániku neuspokojených pohledávek věřitelů, v čemž je možno spatřovat paralelu s výsledkem

vyrovnacího řízení (blíže viz ZoKV). Není však vyloučena ani situace, kdy po uspokojení všech pohledávek zůstanou ještě určitá aktiva, v takovém případě soud postupuje podle obecných pravidel a přebytek projedná jako dědictví (§ 175v odst. 4 OSŘ).⁶⁵⁾

65) Sochor, M., Likvidace dědictví, Ad Notam 4/2000, str. 75

Oddíl 9. Dohoda o vypořádání dědictví

Uzavření tzv. dohody o vypořádání dědictví (za splnění dalších podmínek) patří mezi další ze způsobů, kterým je možno upravit budoucí poměry mezi dědici. Jedná se o způsob natolik v praxi zažitý, že jsem se jej rozhodl vyčlenit do zvláštního oddílu. Dohoda o vypořádání dědictví má jednu nespornou výhodu a sice tu, že umožňuje rozdělit majetek nikoliv jen podle dědických podílů. Umožňuje tedy, aby se např. tři dědici nestali podílovými spoluvlastníky nemovitostí každý z ideální 1/3, ale aby každý z nich získal vlastnické právo k určitým nemovitostem jako celku. Předchází se tak mnoha budoucím konfliktům, které mohou z titulu podílového spoluvlastnictví nastat. Jako takovou ji považuji za velmi „prospěšnou“ pro nově vznikající právní vztahy.

Co se týče okruhu osob, mezi nimiž dochází k uzavření dohody, je nutno zdůraznit, že dohoda musí být uzavřena se všemi dědici bez výjimky. Jedná se totiž o hmotněprávní úkon všech dědiců, učiněný na základě jejich shodného projevu. To platí i tehdy, když některý dědic, který dědictví neodmítl, prohlásil na počátku řízení, že se jej vzdává ve prospěch ostatních dědiců.⁶⁶⁾ K jejímu uzavření nedojde, jestliže některý z dědiců takový projev vůle neučinil. Dohoda, k jejímuž uzavření chybí projev vůle některého dědice, proto nevznikne ani např. marným uplynutím lhůty, ve které měl tento dědic soudnímu komisaři sdělit, zda k dohodě přistupuje, i když byl soudním komisařem (nesprávně) upozorněn, že tento dědic s dohodou souhlasí. Ustanovení § 101 odst. 3 OSŘ nelze na tento případ použít, neboť nejde o postup a vedení řízení, ale o uzavření hmotněprávního úkonu. Od tohoto požadavku, tj. požadavku, aby dohoda byla uzavřena se všemi dědici, je však nezbytné odlišovat případy, kdy některý z dědiců, ač účastník smlouvy, nenabývá z dědictví třeba vůbec nic. Tento fakt rozhodně nelze vykládat tak, že by předmětná dohoda o vypořádání dědictví odporovala zákonu, nebo se přičila dobrým mravům, ale jako právoplatný projev vůle účastníka dohody. Vzhledem k tomu, že dědicem může být i osoba nezletilá, je nutno zvážit, zda předmětná dohoda neodporuje jeho zájmům.

66) R 93/1967

Při tomto posuzování nelze zájem dědice spatřovat jedině v tom, zda se mu dostane vlastnických práv, nýbrž je třeba přihlídnout i k tomu, jaká tu bude možnost užívat věci získané dědictvím a jaké budou náklady spojené s jejich udržováním. To platí zejména, jde-li o nabytí spoluvlastnických práv.

Dohoda musí být uzavřena ohledně veškerého majetku, který se nachází na soupisu aktiv. Z dohody musí rovněž přesně vyplývat, které majetkové hodnoty případnou kterému z dědiců. Do dohody je možno také zahrnout závazky vyplývající ze soupisu pasiv. Dohodu je totiž možné uzavřít pouze ohledně známého majetku. V žádném případě však do dohod nepatří formulace typu „...a veškerý nově objevený majetek“. Podle mého názoru by uzavření takové dohody bylo neplatné pro neurčitost jejího předmětu. Účastníci si tyto závazky mohou libovolně rozdělit, avšak není to obligatorní. V případě, že se tedy dědici rozhodnou rovněž pro vypořádání pasiv dědictví, musí s takovou dohodou vyslovit souhlas věřitelé, aby případně nedošlo k oslabení jejich pozice. Uzavření dohody je možné jen před soudním komisařem, což by mělo zaručovat, že dohoda bude obsahovat vše výše uvedené, neboť soudní komisař by měl být nejlépe informován o dané situaci.

Dohoda o vypořádání dědictví podléhá schválení soudem jako jedna z možností v usnesení o dědictví (§ 175q odst. 1 písm. c). Soud tak ovšem nemusí učinit vždy. Soud dohodu neschválí zejména v případě, že je v rozporu se zákonem, nebyla uzavřena se všemi dědici, nebo je např. zcela zjevné, že některý z účastníků dohody se vzdal dědictví proto, aby se vyhnul postižení zděděného majetku výkonem rozhodnutí.

⁶⁷⁾ Poslední uvedený případ však vyžaduje zvláště důkladné zkoumání všech okolností soudem. Od uzavření dohody mohou její účastníci odstoupit kdykoliv do právní moci usnesení o jejím schválení.

67) R 24/1983

Oddíl 10. Dědické spory, žaloby mimo dědické řízení

Během projednávání dědictví mohou nastat rovněž případy, kdy se dědici navzájem přou o to, kdo z nich je vůbec oprávněným dědicem a kdo nikoliv, nebo se dědici dohadují o tom, jakou vlastně hodnotu má zůstavitelův majetek popř. jaké výše jsou jeho dluhy. V prvním případě hovoříme o tzv. sporu o dědické právo, ve druhém případě pak o sporu o aktiva a pasiva dědictví.

Jak jsem výše uvedl, spor o dědické právo vzniká mezi osobami, začne-li některá z nich tvrdit, že je dědicem místo jiné osoby, popírá dědické právo jiných nebo se vydává za dědice (§ 175k odst. 1 OSŘ). V případě, kdy účastníci řízení však nepochybují skutková zjištění, přezkoumá soud všechny okolnosti případu, zejména prozkoumání listinných důkazů a výslechu účastníků a svědků, vydá usnesení, ze kterého vyplývá, koho soud považuje za účastníka řízení a s kým tedy bude dále jednat. Vyjdou-li v dalším fázi najevo nové skutkové okolnosti, může soud vydat opět další usnesení obdobného charakteru, neboť se nejedná o definitivní vyřešení dědického řízení. Spor o dědické právo však nemusí být možné vyřešit pouhým usnesením. Vydání tohoto usnesení však není možné v žádném případě považovat za konečné vyřešení otázky dědického práva. Je to „pouze“ procesní rozhodnutí, jímž se upravuje postup v řízení, přičemž definitivní rozhodnutí je až usnesení o dědictví podle § 175q OSŘ. Rozhodnutí podle § 175k odst. OSŘ postrádá svůj smysl v případě, že najevo vyjdou nové skutkové okolnosti. V takovém případě, je nutné o nich v případě sporu, opětovně rozhodnout. Zde je tedy nutno opět připomenout, jak velký význam má již přípravná fáze řízení o dědictví, která by měla zajistit pevný základ pro jednání, včetně možného odstranění příčin možných sporů, a to zcela nepochybnými zjištěními již v této fázi řízení. Toto procesní usnesení však není nutné vydávat za každých okolností. Zejména v případech, kdy v průběhu řízení je zřejmé, že byl spor již „zažehnán“ např. dohodou účastníku, není na místě vydávat takové usnesení a zatěžovat tak délku řízení. Naopak je nutno takový postup jen doporučit v případech, kdy některý z účastníků trvá důrazně trvá na svém postoji. Mezi nejčastější případy však můžeme počítat to, že určitá osoba zpochybňuje závěr zanechanou zůstavitelem a „nalezenou“ jiným dědicem, nebo se snaží vyvrátit důvody uvedené v listině o vydědění,⁶⁸⁾ to vše samozřejmě proto, aby získala nějaký (možná všechn) zůstavitelův majetek. Mezi zpochybňované skutečnosti může rovněž patřit splnění podmínky společné domácnosti tj. zda v ní osoba žila se

zůstavitelem nejméně jeden rok před jeho smrtí, a proto o ní pečovala nebo byla na zůstavitele odkázána výživou. Stejně tak může vyvstat spor o aktiva a pasiva dědictví vyvstává v případě, kdy se dědici nemohou shodnout na tom, co všechno tvoří aktiva a pasiva zůstavitelova majetku. Jde tedy o zpochybňování skutkových okolností. Tato situace je samozřejmě nepřijatelná a musí být co nejrychleji vyřešena tak, aby se v řízení mohlo pokračovat jen s oprávněnými osobami tj. s dědici podle hmotného práva. V první řadě je úkolem notáře, aby se pokusil o smírné vyřešení takového sporu dohodou účastníků. Vzhledem k tomu, že řízení o dědictví je druhem řízení nesporného, není založena pravomoc soudu rozhodovat spory mezi dědici v rámci řízení o dědictví. V takovém případě nezbývá nic jiného než odkázat toho z účastníků, jehož právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby podal žalobu na svou ochranu (§ 175y odst. 1 OSŘ). Při posouzení otázky, kterému, popřípadě kterým, z účastníků řízení má být uloženo podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení (nebo jiného řízení), vezme tedy soud v úvahu především to, který z nich by měl z hlediska hmotného práva povinnost prokazovat určité skutečnosti, takže pro určení procesního postavení účastníků řízení o dědictví není rozhodné, zda zastávají většinové či menšinové stanovisko. Jestliže tedy např. bude někdo v případě, když půjde o dědění ze zákona, tvrdit, že je dědicem ve druhé nebo třetí skupině (§ 474, § 475 OZ) proto, že žil se zůstavitelem ve společné domácnosti, a splňuje další podmínky v těchto zákonných ustanoveních uvedené, bude třeba jemu uložit podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení. Jestliže by nepřicházeli v úvahu jiní zákonní dědicové druhé nebo třetí skupiny než tato osoba a příslušný orgán státní správy by popíral její dědické právo, bylo by třeba jí uložit podání návrhu na zahájení tohoto řízení. Je tomu tak proto, že na ní je, aby prokázala skutková tvrzení, o která opírá své dědické právo, jejichž správnost, popřípadě úplnost, byla popřena těmi, kteří bez dalšího dědí ze zákona jako dědicové druhé nebo třetí skupiny, nebo příslušným orgánem vystupujícím jménem státu, jemuž by dědictví za podmínek uvedených v ustanovení § 462 OZ připadlo rovněž přímo ze zákona.⁶⁹⁾

68) R 6/2005

69) R 21/1979

Podanou žalobu je příslušný řešit okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ) z hlediska věcné příslušnosti a soud u něhož probíhá řízení o dědictví (§ 88 písm. h OSŘ) z hlediska příslušnosti místní. Žaloba je prozkoumána jak po stránce skutkové, tak po stránce právní a následně soud rozhodne o sporné skutečnosti. Podá-li návrh na zahájení občanského soudního řízení jen některý z několika účastníků, jimž takový postup uložil soud, nebo určí-li navrhovatel (navrhovatelé) okruh účastníků občanského soudního řízení v návrhu na jeho zahájení odchýlně od okruhu účastníků řízení vedeného před soudem v řízení o dědictví a jako odpůrce označí jen některého (některé) z nich, musí soud v souladu s ustanovením § 5 OSŘ navrhovatele poučit o nutnosti vstupu dalšího účastníka do řízení na straně navrhovatele, případně o nutnosti rozšířit návrh proti dalšímu odpůrci (odpůrcům). Pokud se řízení neúčastní všichni nerozluční společníci (§ 91 odst. 2 OSŘ), nemůže být návrhu vyhověno pro nedostatek věcné legitimace vyplývající z hmotného práva.⁷⁰⁾

Není-li žalobce úspěšný, nebo nepodá-li žalobu ve lhůtě, kterou nu soud určí (§ 175k odst. 2 OSŘ), přestane to soud považovat za účastníka a dále s ním nejedná. Tato lhůta sice může být soudem prodloužena, ale její zmeškání však nelze prominout. K jejímu prodloužení může dojít na základě rozhodnutí soudu vydaného pouze před jejím uplynutím. Žalobu podanou po uplynutí stanovení lhůty soud zamítne. Tato žaloba však nemůže být zamítnuta pro nedostatek právního zájmu,⁷¹⁾ neboť není žalobou určovací ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ, ale je žalobou na určení právní skutečnosti, u níž naléhavý právní zájem vyplývá z právního předpisu. Žalobce není ani povinen tvrdit a prokazovat skutečnosti o takovém právním zájmu. Samozřejmě i zde musím apelovat na to, aby de lege ferenda byla stanovena pevná lhůta v zákoně, a aby byla co možná nejkratší. V případě, že odkázaný účastník nepodá ve stanovené lhůtě žalobu k soudu, pokračuje notář v řízení bez zřetele na tohoto dědice (§ 175k odst. 2 věta třetí OSŘ). Jedná se o ustanovení bránící jistým průtahům v tomto směru, což samozřejmě považuji za správné. Osoba, která neměla se svou žalobou úspěch se již nemůže znovu z důvodu právní jistoty dovolávat svého dědického práva (např. žalobou podle § 485 OZ). Petit takové žaloby pak je zpravidla formulován tak, že obsahuje návrh na určení, že např. žalobce je dědicem po zůstaviteli, nebo že žalovaný není dědicem po zůstaviteli,

70) R 49/1981

71) R 12/2006

popřípadě že žalovaný není zůstavitelovým dědicem ze závěti. (je-li jinak jeho dědické právo ze zákona nepochybné). Jestliže již soud rozhodl na návrh účastníka řízení o dědictví o skutečnosti, která zůstala mezi účastníky řízení o dědictví sporná, potom se musí v dalším průběhu řízení o dědictví vycházet z pravomocného rozhodnutí soudu o této skutečnosti a nelze posuzovat odlišně od závěrů uvedeného soudního rozhodnutí, např. důvodnost pohledávky, která má být uvedena do soupisu pasiv dědictví.⁷²⁾ Rozhodnutí o sporných otázkách, stejně jako „odkazující“ usnesení, má své opodstatnění pouze při nezměněném skutkovém základu.⁷³⁾

72) R 27/1992

73) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 628 a následující

Oddíl 11. Usnesení o dědictví

Vydá-li soud usnesení o dědictví a toto usnesení nabude právní moci, můžeme hovořit o tom, že řízení o dědictví bylo zcela ukončeno (§ 175s odst. 1). Zákon vypočítává, co může soud v rámci usnesení učinit. Soud tedy v usnesení o dědictví může **potvrdit nabytí dědictví jedinému z dědiců**. Ani v případech, kdy by se dědici dohodli, že veškerý majetek připadne jednomu z nich, neuplatní se toto ustanovení, neboť i zde by se jednalo o dohodu o vypořádání dědictví (viz oddíl 10. této kapitoly), kterou rovněž soud může v rámci usnesení schválit (§ 175q odst. 1 písm. C) OSŘ). V případech tzv. odúmrtí (caducum), tj. nesvědčí-li dědické právo žádné osobě, potvrdí soud ve svém usnesení, že **dědictví připadlo státu** (§175g odst. 1 písm. b). Zákon i praxe preferuje uzavírání **dohod o vypořádání dědictví**. V některých případech však uzavření dohody brání neshody dědiců, anebo se naopak shodnou, že žádnou dohodu uzavírat nechtějí. V takovéto situaci nezbude soudu nic jiného, než potvrdit dědictví **podle výše dědických podílů** tak, jak vyplývají ze závěti, zákona či z obou těchto způsobů (§ 175q odst. 1 písm. d OSŘ). Jak jsem již výše uvedl, může soud teprve v tomto usnesení rozhodnout o vypořádání společného jmění manželů a o výši obvyklé ceny zůstavitelova majetku (§ 175q odst. 2 OSŘ).⁷⁴⁾ Usnesení o dědictví musí rovněž obsahovat výrok o úhradě nákladů řízení (blíže viz oddíl 13. této kapitoly).

Po formální stránce musí usnesení o dědictví splňovat zákonem stanovené (§ 169 OSŘ) náležitosti. Patří sem zejména nutnost uvést v něm jednací číslo řízení, označení „Usnesení“, označení soudu, který usnesení vydal, jméno a příjmení rozhodující osoby, označení projednávané věci, účastníků řízení (jejich zástupců) apod. Pravomocné rozhodnutí státního notářství (soudu) o dědictví je závazné pro všechny účastníky řízení o dědictví. Pro všechny orgány je však závazné jen v otázce, jak jím byl řešen vztah mezi těmito účastníky řízení o dědictví, nikoli tedy, pokud jde o jejich vztah k osobám, které nebyly účastníky tohoto řízení. Proti usnesení o dědictví je přípustné odvolání. Nabude-li usnesení právní moci, zasílá se rovněž příslušnému správci daně za účelem výběru dědické daně⁷⁵⁾. Současná vláda ČR pod vedením Mirka Topolánka předpokládá postupné zrušení daně dědické, což lze s ohledem na administrativní náročnost jejího výběru a výši tohoto výběru jen doporučit.

74) Schelleová I., Dědictví a dědické právo, 1. vydání, Praha, Computer Press, 2001, kapitola 9

Jako velice zajímavá se jeví otázka možnosti využití pravomocného usnesení o dědictví v rámci exekučního řízení (zejména usnesení o schválení dohody o vypořádání dědictví) co by vykonatelného rozhodnutí. Současná právní úprava takové řešení neumožňuje. Soud při schvalování dohody o vypořádání dědictví zásadně nerozhoduje o tom, zda a za jakých podmínek je dědic povinen vůči věřiteli splnit dluh zůstavitele. Pokud by tedy dědic při současné právní úpravě nesplnil dluh zůstavitele tak, jak se k tomu v dohodě vůči ostatním dědicům zavázal, pak nezbývá nic jiného než podat návrh na zahájení občanského soudního řízení, v němž by byla uložena povinnost ze strany toho, kdo v důsledku dědění za dluh zůstavitele odpovídá. Usnesení o dědictví není totiž rozhodnutím, na základě kterého by dědic mohl bez dalšího exekučně vymáhat pohledávku zůstavitele za jeho dlužníkem. Rozhodnutím soudu může být povinný zavázán mimo jiné jen tehdy, jestliže byl účastníkem řízení, v němž bylo rozhodnutí vydáno ⁷⁶⁾ a jestliže je vykonatelné po stránce formální a materiální. Teprve v tomto soudním řízení by bylo možné uložit dědici platební povinnost a rozhodnutí soudu by se po nabytí právní moci stalo podkladem pro výkon rozhodnutí. V zásadě nespátřuji v současné úpravě opodstatnění a domnívám se, že vzhledem k tomu, že soud v rámci řízení o dědictví by měl rozhodovat na základě spolehlivých zjištění, bylo by možné z pravomocně schválené dohody o vypořádání dědictví učinit vykonatelný titul. Jistě by to velmi přispělo k hájení oprávněných zájmů věřitelů.

75) zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů. Předmětem dědické daně je nabytí majetku dědáním, přičemž pro účely této daně jsou majetkem věci nemovité, byty a nebytové prostory a dále věci movité, cenné papíry, peněžní prostředky v české i cizí měně, pohledávky, majetková práva a jiné majetkové hodnoty. Poplatníkem daně je dědic, který nabyl dědictví nebo jeho část podle pravomocného usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno. Základem dědické daně je cena majetku nabytého jednotlivým dědicem, snižená o cenu majetku, který je podle zákona od daně dědické osvobozen, a o výši, resp. cenu některých povinností, které přecházejí na dědice (např. prokázané dluhy zůstavitele). Poplatníci jsou pro určení této daně rozděleni do 3 skupin – tyto skupiny se však nekryjí se skupinami dědiců podle hmotného dědického práva. Avšak stejně jako v případě skupin podle tohoto práva je i zde zařazení do skupiny dáno vztahem poplatníka k zůstaviteli. Sazba dědické daně pak odpovídá těmto skupinám. Její výše činí od 0% až do více než 40%. Osvobození od daně dědické nastává mimo osob v I. skupině ještě v určitých případech s ohledem na charakter nabývaného majetku (např. určité částky podle zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění) nebo s ohledem na osobu nabyvatele (např. nadace nebo nadační fondy).

76) srov. § 159 odst. 2 OSŘ, SJ 24/1997

Oddíl 12. Úkony soudu po ukončení řízení

Stanou-li se všechna výše uvedená usnesení, jimiž se končí řízení o dědictví, pravomocnými, musí soud provést ještě řadu úkonů tak, aby dědici, kteří nabyli po zůstaviteli majetek, s ním mohli začít volně disponovat. Dochází tedy zejména k rušení opatření, která byla v rámci neodkladných opatření provedena v počátcích řízení za účelem zajištění zůstavitelova majetku. Co se tedy týče movitých věcí, jsou vydány oprávněným osobám, ať již ze soudní či jiné úschovy, případně jsou zrušeny pečeti v bytě nebo domě, v němž byly věci zajištěny. Vzhledem k tomu, že předmětem dědictví mohou být movité věci, které sice nebudou nepatrné hodnoty (jinak by bylo řízení zastaveno – viz kapitola druhá, oddíl 4.), ale pro dědice budou nevyužitelné např. kvůli jejich značné zastaralosti, může se stát, že si dědic takové věci vůbec nevyzvedne. I na podobné situace je pamatováno tak, že nepřihlásí-li se dědic o věci nebo o jiný majetek, který nabyl z dědictví, a to ani do tří let od právní moci usnesení o dědictví, soud rozhodne, že tyto věci nebo jiný majetek připadají státu. Jedná se tak o další případ nabytí majetku z dědického řízení státem. V případě, že předmětem dědického řízení byla také motorová vozidla, což je případ poměrně častý, oznámí soud příslušnému odboru městského (obvodního) úřadu, který vede evidenci motorových vozidel, komu vozidlo na základě usnesení soudu připadlo. Rovněž je zrušen zákaz výplaty pohledávek. Soud musí rovněž informovat finanční ústavy, u nichž byly vedeny vklady na vkladních knížkách či bankovní účty, kdo je jejich vlastníkem a je tedy oprávněn s nimi dále disponovat. Soud rovněž informuje dlužníky, komu z dědiců připadla pohledávka, případně jaká je její výše. Katastrální úřad obdrží v rámci úkonů po skončení řízení pravomocné usnesení o dědictví, na jehož základě změní příslušné údaje v katastru nemovitostí. Tato skutečnost se v příslušném katastru nemovitostí vyznačuje záznamem.⁷⁷⁾

77) srov. § 7 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů uvádí: Práva uvedená v § 1 odst. 1, která vznikla, změnila se nebo zanikla ze zákona, rozhodnutím státního orgánu, přiklepením licitátora na veřejné dražbě, vydržením, přírůstkem a zpracováním, se zapisují záznamem (dále jen "záznam") údajů na základě listin vyhotovených státními orgány a jiných listin, které podle zvláštních předpisů potvrzují nebo osvědčují právní vztahy, do katastru. Práva, která se do katastru zapisují podle § 1 odst. 2 na základě zvláštního zákona, se zapisují způsobem obdobným záznamu. Listiny vyhotovené státními orgány a jiné listiny podle odstavce 1 zasílají jejich zhotovitelé katastrálnímu úřadu k provedení záznamu do katastru ve lhůtě do 30 dnů ode dne jejich pravomoci nebo do 30 dnů ode dne jejich vyhotovení.

Usnesení by mělo být příslušnému katastrálnímu úřadu zasláno do třiceti dnů ode dne nabytí právní moci. Bohužel zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, z něhož tato povinnost pro soudy vyplývá, není v praxi velmi často dodržován a dochází tak k dalším průtahům v souvislosti s dědickým řízením. Právní prostředky ochrany nepřipadají v tomto případě za současné právní úpravy v úvahu, takže bohužel nezbývá nic jiného než soud např. telefonicky „popohnat“ nebo v krajním případě podat stížnost.

Po právní moci usnesení o dědictví rovněž dochází ex lege k zániku funkce správce dědictví, který je povinen předat soudu konečnou zprávu o své činnosti, kterou však již soud nepřezkoumává (s výjimkou odměny a hotových výdajů správce). Může se tedy stát, že dědici nebo soud odhalí v konečné správě nějaké zásadní nesrovnalosti. Náprava takových nesrovnalostí je pak v podstatě vyloučena. Navrhují proto de lege ferenda jisté „předsunutí“ povinnosti správce dědictví podat konečnou zprávu již před vydáním usnesení příp. po jeho vydání, ale před nabytím právní moci tak, aby byla zajištěna možnost nápravy ještě před vydáním usnesení v rámci řízení o dědictví příp. v opravných řízeních. Zjistí-li se dodatečně, že zůstavitel žije, nebo bylo-li zrušeno jeho prohlášení za mrtvého, zruší soud usnesení o dědictví (§ 175w OSŘ). Toto pravidlo má však výjimku, která souvisí s likvidací dědictví. Byla-li totiž likvidace dědictví pravomocně skončena, zůstávají její účinky zachovány. V případě, kdy likvidace dosud neskončila, je zastavena, ale dosud proběhlé úkony zůstávají v platnosti. Při zrušení usnesení o dědictví je nutno postupovat analogicky co se týče úkonů po tomto zrušení (např. je nutno opět informovat katastrální úřad o změně vlastníka, zaslat informace peněžním ústavům).⁷⁸⁾

78) Bílek P., Drápal L., Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání, Praha, C.H. Beck, 2005, str. 702 a 703

Oddíl 13. Náklady řízení o dědictví

Za náklady řízení je nutno předně považovat odměnu notáře za prováděné úkony coby soudního komisaře a jeho hotové výdaje, odměnu správce dědictví a jeho hotové výdaje. Dále mezi náklady můžeme zařadit tlumočné, odměnu za zastupování, hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, soudní poplatky, ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců a náklady důkazů (§ 137 odst. 1 OSŘ).

Odměna notáře a případně správce dědictví patří mezi nejvýraznější náklady řízení o dědictví. Výše odměny notáře a správce dědictví se řídí vyhláškou č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradních notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů. Právě obvyklá cena majetku (blíže viz oddíl 8. této kapitoly) je základem určování těchto odměn, proto se mi nabízí otázka, zda někteří notáři úmyslně nekladou rovnítko mezi znalcem zjištěnou cenu (která je někdy vyšší) a cenu obvyklou, tak aby i jejich odměna byla vyšší. Odměna tedy činí z prvních 100 000,- Kč základu 2 % z přebývajících částky až do 500 000,- Kč základu 1,2 % z přebývajících částky až do 1 000 000,- Kč základu 0,9 %, z přebývajících částky až do 3 000 000,- Kč základu 0,5 % a z přebývajících částky až do 20 000 000,- Kč se do základu pro určení částky nezapočítává. Odměna činí nejméně 600,- Kč a soud ji může přiměřeně zvýšit až o 100 %, a to v případech mimořádně obtížných nebo časově náročných (např. provádění likvidace dědictví, šetření na místě samém apod.) Vedle odměny mají notáři a správci dědictví nárok na hotové výdaje, mezi něž řadíme zejména cestovní výdaje, poštovné, poplatky za telekomunikační služby. Jestliže pověřený notář přes předchozí upozornění způsobí průtahy v soudním řízení, může být věc odňata (§ 175 zb odst. 1 OSŘ). V takovém případě rovněž zaniká právo notáře na odměnu za dosud jím provedené úkony (§ 175 zb odst. 3 OSŘ) ⁷⁹⁾. Právo na náhradu hotových výdajů mu však zůstává zachováno. Je-li ve výjimečných případech správcem dědictví stát, nepřipadá u něj samozřejmě otázka jeho odměny a náhrady hotových výdajů v úvahu (§ 480c odst.4 OZ). Za úkony provedené v řízení o dědictví, které bylo zastaveno, činí odměna notáře 400,- Kč.

Provádí-li se řízení o dědictví o zůstavitelově majetku, který se objevil po právní moci usnesení, jímž bylo původní řízení skončeno, je základem odměny notáře jako soudního komisaře za úkony provedené v tomto řízení rovněž obvyklá cena tohoto majetku.

Bylo-li v řízení o dědictví činnó více notářů nebo pokud notář provedl jen některé úkony v řízení o dědictví, náleží mu podíl odměny stanovené podle § 11 nebo vypočtené podle § 13, popřípadě zvýšené podle odstavce 1, odpovídající rozsahu jeho činnosti. Došlo-li k odnětí věci notáři, nepřísluší tomuto notáři žádná odměna.

Odměna notáře za zjištění, zda je nebo není v Centrální evidenci závětí evidována závěť, listina o vydědění, listina o odvolání závěti nebo listina o odvolání listiny o vydědění nebo listina o ustanovení správce dědictví, listina o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví nebo listina o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví, a za zjištění stavu a obsahu závěti nebo listiny o správě dědictví, je obsažena v odměně notáře jako soudního komisaře.

Provádí-li zjištění stavu a obsahu závěti nebo listiny o správě dědictví jiný notář než soudní komisař, náleží mu za to odměna ve výši 250,- Kč.

O těchto a jiných nákladech řízení rozhoduje vždy soud v rámci usnesení o dědictví (§ 175q OSŘ), kterým se končí řízení o dědictví. Dědici je v něm uložena povinnost k jejich úhradě, a to do 30-ti dnů od doručení usnesení. Je-li dědiců, kteří nabyli nepředlužené dědictví, více, jsou povinni zaplatit náklady podle vzájemného poměru čisté hodnoty jejich dědických podílů. V praxi se vyskytují samozřejmě i případy, kdy nabyvá dědictví dědic, který zemřel, pak ovšem nelze jeho právním nástupcům uložit povinnost platit odměnu notáře a jeho hotové výdaje. V takovém případě platí tyto náklady stát.

79) srov. § 14 odst. 2 vyhlášky č. 196/2001 Sb. o odměnách a náhradách notářů o správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů

Oddíl 14. Lhůty pro řízení o dědictví

Řízení o dědictví, podobně jako jiné druhy občanskoprávních řízení, trvá bohužel v současné době „poměrně dlouhou“ dobu. Označení „poměrně dlouhou“ dobu je namístež užít, neboť občanský soudní řád nestanovuje pro žádný úkon řízení, ani pro jeho ukončení, žádnou lhůtu. Je otázkou, do jaké míry je tato úprava správná. V jednoduchých případech může řízení trvat jen několik málo měsíců, naopak ve složitých případech může trvat i několik let. Mezi ty jednoduché případy můžeme řadit např. situace, kdy jediným oprávněným dědicem je jen jedna osoba, účastníkem řízení je právě jen tento dědic, zůstavitel zanechal nemovitý majetek jen v jednom katastrálním území apod. Složitá a tedy déle trvající řízení, jsou případy opačné tj. více dědiců, velký majetek, spory o dědické právo, spory o aktiva a pasiva atd. Samozřejmě není možné nařídít ex lege přesné lhůty, v nichž by mělo řízení skončit právě kvůli nepředvídatelné variabilitě celého řízení. Přesto považuji za vhodné, aby zákon stanovil určité lhůty alespoň pro jednotlivé úkony. Z tohoto hlediska oceňuji i některá ustanovení v současné úpravě. V § 175 zb občanský soudní řád apeluje na notáře, aby nepůsobili zbytečné průtahy v řízení pod hrozbou, že jim bude daná věc odejmuta. S tímto ustanovením souvisí i požadavek, aby notář postupoval účelně a bez průtahů a aby účastníci i ostatní předvolané osoby byly jeho úkony co nejméně zatěžovány (§ 259 odst. 1 KancŘ). Současná úprava rovněž umožňuje stanovování tzv. soudcovských lhůt tak, jako je tomu např. u tzv. konvokace věřitelů, v těchto případech je nutno apelovat na soudy, aby lhůty byly co možná nejkratší. Zvažovat je možno otázku, zda by nebylo ku prospěchu věci tyto lhůty rovněž pevně stanovit zákonem.

Příliš dlouho trvající dědické řízení může být podle mého názoru kvalifikováno jako porušení práva na spravedlivý proces⁸⁰⁾. Je případně na Ústavním soudu, jak by se s takovou ústavní stížností vypořádal. Myslím, že dotčený subjekt by měl velkou šanci uspět.

80) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950 ve svém článku 6 říká: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a vy přiměřeně lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.“

Oddíl 15. Dodatečné projednání dědictví

Potřeba dodatečného projednání dědictví vyvstává v případech, kdy se po právní moci usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno, objeví nějaký zůstavitelův majetek (§ 175x OSŘ). K takovému projednání dochází, objeví-li se pouze aktiva nebo aktiva a pasiva, objeví-li se však výlučně pasiva zůstavitelova majetku, řízení se neprovádí. Důvodem dodatečného projednání dědictví však zásadně není vadné skutkové zjištění, které mohlo mít vliv na rozhodnutí, jímž bylo původní dědické řízení skončeno, ani porušení procesních zásad při jednání a rozhodování ve věci, ale jen výše zmíněná neúplnost skutkových podkladů týkajících se rozsahu zůstavitelova majetku a dluhů, která se správnosti původního rozhodnutí netýká. Řízení o dodatečném projednání dědictví, na rozdíl od obnovy řízení (blíže viz § 2, oddíl 16. této kapitoly), neotevřívá věc již jednou pravomocně skončenou, ale naopak navazuje na výsledky původního řízení o dědictví, vychází z nich a v ničem do stavu jimi vytvořeného nezasahuje. V žádném případě, tedy neprolamuje princip právní jistoty. Opačná konstrukce by byla v praxi jistě nemyslitelná, a to právě z důvodu velké časové prodlevy, v níž může dojít a dochází i k zcela zásadním právním změnám ve věcech zůstavitelova majetku (zejména o několikeré zcizování a zatěžování majetku). Zásah do tohoto stavu by byl společensky zcela neudržitelný, je proto nutné na výsledky řízení navazovat a nikoliv je „přehodnocovat“, což by však možná vedlo ke spravedlivějšímu rozdělení zůstavitelova majetku, a to zvláště v případech, kdy dědici mezi sebou uzavírají dohodu o vypořádání dědictví, kde výše zůstavitelova majetku hraje zcela prvořadou roli. Institut dodatečného projednání a vypořádání dědictví se vztahuje na všechny zůstavitelův majetek, na který bylo z nejrůznějších příčin v prvotním řízení o dědictví „zapomenuto“. V praxi se jedná zejména o případy, jak jsem se již několikrát zmínil, kdy měl zůstavitel nemovitý majetek ve vícero katastrálních územích a o této skutečnosti nevěděli ani dědici. V řízení o dědictví byl tak vypořádán zpravidla pouze nemovitý majetek v místě bydliště zůstavitele a na zbylé nemovitosti se „přijde“ až když má dojít např. k nějaké investici v krajině, které předpokládá zcizení nebo zatížení nemovitosti. Od roku 1992 probíhají na území ČSFR a následně České republiky pozemkové úpravy, jejichž hlavním posláním je vytvořit racionální podmínky pro hospodaření na pozemcích. Z tohoto důvodu jsou např. vyrovnávány vlastnické hranice pozemků a dochází k výměnám pozemků mezi vlastníky. Právě v rámci těchto úprav je „odhaleno“ poměrně

velké množství pozemků, v nichž je jako vlastník evidován (třeba i několik desítek let) zesnulá osoba. V takových případech vychází podnět k zahájení řízení o dodatečném projednání dědictví od místně příslušného pozemkového úřadu podřízeného Ministerstvu zemědělství (viz také kapitola 7) ⁸¹⁾.

Účastníky řízení jsou zejména ti, kteří byli dědici v původním řízení. V praxi to jsou také již jejich právní zástupci (právě z důvodu velké časové prodlevy mezi projednáními dědictví). Soud již však znovu nezjišťuje okruh zůstavitelových dědiců a považuje za účastníky ty, kteří jimi byly v původním řízení, resp. jejich právní nástupce. Je to proto, aby byl dodržen požadavek právní jistoty. Učiní-li v původním řízení dědic prohlášení o tom, že dědictví odmítá, vztahuje se toto prohlášení i na nově objevený zůstavitelův majetek. Objevení dalšího zůstavitelova majetku nemůže být totiž příležitostí k tomu, aby ten, kdo nevyužil, nebo dokonce již promeškal svou možnost domáhat se svého práva v občanském soudním řízení cestou žaloby na vydání dědictví, dosáhl touto cestou uspokojení svého případného nároku na dědictví nebo jeho část. ⁸²⁾ Co se týče zastupování v řízení o dodatečném projednání dědictví, stojí za zmínku ta skutečnost, že plná moc, která byla udělena v rámci původního řízení o dědictví, končí nabytím právní moci usnesení a nevztahuje se tedy na řízení o dodatečném projednání dědictví. ⁸³⁾ Zjistí-li se v průběhu řízení o dodatečném projednání dědictví, že zde není nově najevo vyšlý majetek zůstavitele, soud řízení zastaví (bylo-li řízení zahájeno bez návrhu) nebo zamítne návrh na zahájení řízení o dodatečném projednání dědictví (bylo-li řízení zahájeno na návrh). Tento postup je na místě jak v případě zjištění, že majetek, o němž bylo řízení vedeno, nebyl vlastnictvím zůstavitele, tak také v případě zjištění, že předmětný majetek již byl v řízení o dědictví po zůstaviteli projednán. V obou uvedených případech soud zastaví řízení, resp. zamítne návrh na jeho zahájení ze stejného důvodu, tj. proto, že zde není majetek, který má být jako dědictví projednán. Usnesení o zastavení řízení o dodatečném projednání dědictví je rozhodnutím postaveným na roveň usnesení o zamítnutí návrhu na zahájení řízení o dodatečném projednání dědictví; rozhodnutím logicky reagujícím na zjištění, že zde není majetek, který má být jako dědictví logicky projednán, tedy zjištění, že zde není důvod, pro který by řízení o dodatečném projednání dědictví mělo být vedeno. ⁸⁴⁾ Nutno dodat, že institut dodatečného projednání dědictví by měl být využíván co nejméně, a to jako důsledek kvalitní přípravy a projednání dědictví již v prvotním řízení.

81) www.mze.cz

Oddíl 14. Opravné prostředky

Tak jako proti jiným rozhodnutím soudu v jiných řízeních, jsou i v řízení o dědictví připuštěny jak řádné, tak i mimořádné opravné prostředky. Cílem je odstranit všechny nedostatky, jichž se soud mohl během řízení dopustit, jde tedy o odstranění vad procesních, ve skutkovém zjištění, nebo vad právních.

Uplatněním řádného opravného prostředku je možno domáhat se nápravy rozhodnutí, které dosud nenabylo právní moci. Jediným řádným opravným prostředkem, jenž je možno v řízení o dědictví uplatnit, je **odvolání**. To je možno podat proti usnesení soudu I. stupně, tj. v případě řízení o dědictví proti rozhodnutí okresního soudu (příp. obvodního soudu v Praze či Městského soudu v Brně), a to do 15ti dnů od jeho doručení soudu, jehož usnesení je napadáno. V řízení o dědictví lze podat odvolání proti všem usnesením s výjimkou těch, kterými bylo řízení zastaveno z důvodů, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, nebo že zanechal jen majetek nepatrné hodnoty (§ 175k odst. 1, 2 OSŘ), dále pak z „obecných“ důvodů, tzn. byl-li k řízení přibrán další účastník (§ 94 odst. 3 OSŘ), upravuje-li se vedení řízení (např. § 115 odst. 1) apod. Odvolání proti rozhodnutím, která se netýkají merita věci, je možno odůvodnit zásadně jakkoliv, avšak odvolání proti rozhodnutím, kterými se rozhoduje ve věci samé, je možno podat jen z taxativně vymezených důvodů (§ 205 odst. 2 OSŘ). Mezi odvolací důvody tak patří např. skutečnost, že nebyly splněny podmínky řízení, rozhodoval věcně nepřislušný soud prvního stupně, rozhodnutí vydal vyloučený soudce, rozhodnutí soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci, soud dospěl na základě provedených důkazů k nesprávným skutkovým zjištěním aj.⁸⁵⁾ Řízení o dědictví patří k řízením, které může být zahájeno i bez návrhu.⁸⁶⁾ Ve smyslu ustanovení § 212 odst. 1 písm. a) OSŘ odvolací soud není při projednání dědické věci vázán rozsahem, ve kterém se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí soudu prvního stupně.

82) rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 26.10. 1983, sp. zn. 10 Co 321/83, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 44, ročník 1986)

83) Ad Notam 2/1996, str. 44

84) SJ 130/2004

85) Winterová A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část šestá, oddíl b

86) srov. § 81 odst. 1 OSŘ.

Uvedené mimo jiné znamená, že v dědické věci, v níž jsou účastníci samostatnými společníky, odvolací soud přezkoumá rozhodnutí soudu prvního stupně jak ve výrocích odvolatelem napadených, tak (v souvislosti s ustanovením § 206 odst. 2 OSŘ) i ve výrocích odvolatelem sice nenapadených, ale na napadených výrocích závislých, a to ve vztahu k ostatním (ke všem) účastníkům řízení o dědictví (§ 175b OSŘ), kteří odvolání nepodali, popřípadě kteří odvolání podali opožděně, jejichž odvolání trpělo vadami, bránícími dalšímu pokračování v řízení, kteří vzali podané odvolání zpět apod.

V rámci rychlého postupu v řízení může odvolací soud o včasném a přípustném odvolání v dědické věci rozhodnout bez nařízení jednání (srov. kapitola třetí, oddíl 4.) za podmínek uvedených v § 214 odst. 2 písm. c) OSŘ, tj. jen tehdy, jestliže odvolání směřuje proti usnesení soudu prvního stupně, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé. Bylo-li odvoláním napadeno usnesení o dědictví (§ 175q OSŘ), usnesení o obvyklé ceně, výši dluhů a čisté hodnotě dědictví, popřípadě o výši jeho předlužení (§ 175o OSŘ), usnesení o vypořádání společného jmění (§ 175l OSŘ), usnesení, kterým bylo rozhodnuto o dohodě o přenechání předluženého dědictví věřitelům (§ 175p OSŘ), usnesení o nařízení likvidace dědictví (§ 175t OSŘ), usnesení o podmínkách dědického práva vydané podle § 175k odst. 1 OSŘ nebo jiné rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, odvolací soud nařídí k jeho projednání a rozhodnutí o něm jednání, a to nejen tehdy, bylo-li za řízení před soudem prvního stupně jednáno, ale i v případě, že soud prvního stupně rozhodl ve věci v souladu s § 175j OSŘ bez nařízení jednání. Bez nařízení jednání může odvolací soud rozhodnout o včasném a přípustném odvolání směřujícím proti usnesení soudu prvního stupně, jímž bylo rozhodnuto ve věci samé, jen za podmínek uvedených v § 214 odst. 3 OSŘ, tj. bylo-li odvolání podáno jen z důvodu nesprávného právního posouzení věci a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí; uvedené však neplatí, hodlá-li odvolací soud opakovat nebo doplňovat dokazování provedené za řízení před soudem prvního stupně.

Mimořádné opravné prostředky jsou takové, jimiž se napadá rozhodnutí soudu, které již nabylo právní moci. Je možno je proto označit za „průlomová“ v tom smyslu, že plně nerespektují požadavek právní jistoty. V současné době můžeme mezi ně řadit dovolání, žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost.

Dovolání se podává ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu, a to soudu 1. stupně. Rozhoduje o něm však Nejvyšší soud a je možno jej podat

pouze z taxativně stanovených důvodů (§ 241a odst. 2, 3 OSŘ), mezi které patří případy, kdy je řízení postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci nebo rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Podání dovolání je však přípustné pouze proti rozhodnutím odvolacího soudu, jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším usnesení proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil a rovněž je přípustné proti rozhodnutí odvolacího soudu, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné z druhého výše uvedeného důvodu a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. K dovolání není legitimován ten účastník řízení, jemuž sice byla rozhodnutím odvolacího soudu způsobena újma na jeho právech, avšak nelze ji odstranit zrušením napadeného rozhodnutí. Dovolání proto nemůže podat účastník, jehož odvolání bylo v rozporu se zákonem odmítnuto, jestliže odvolací soud postupem podle ustanovení § 206 odst. 2 a § 212 odst. 1 OSŘ rozhodnutí soudu prvního stupně i ve vztahu k tomuto účastníku řízení přezkoumal a o věci i vůči tomuto účastníku rozhodl.⁸⁷⁾

Dalším mimořádným opravným prostředkem je **žaloba na obnovu řízení**. Je však třeba vzít v úvahu skutečnost, že pro řízení o dědictví upravuje občanský soudní řád určité specifické právní prostředky umožňující zajistit nápravu jiným způsobem, takže v dědickém řízení má obnova řízení poněkud menší význam než v jiném řízení. K těmto specifickým prostředkům patří již zmíněný institut dodatečného projednání dědictví. Nicméně možnost podat tuto žalobu existuje také. Je ji možno podat v případech, kdy soud nedostatečně zjistil skutkový stav, což v případě řízení o dědictví mohou být např. nedostatečně zjištěná aktiva a pasiva zůstavitelova majetku, což může být např. skutečnost, že po pravomocném skončení vyjde najevo, že výše spoluvlastnického podílu zůstavitele na nemovitosti byla zjištěna nesprávně. Tuto a podobné situace je nezbytné řešit právě podáním žaloby na obnovu řízení a nikoliv postupem podle § 164 OSŘ, jak se také někdy soudy mylně domnívají. Podle § 164 OSŘ opraví předseda senátu v rozsudku kdykoliv i bez návrhu chyby v psaní a počtech, jakož

87) R 39/2000

i jiné zřejmé nesprávnosti. Týká-li se oprava výroku rozhodnutí, vydá o tom předseda senátu opravné usnesení, které doručí účastníkům řízení. Zákon zde má však na mysli zjevné nesprávnosti, k nimž došlo při vyhlášení nebo v písemném vyhotovení rozhodnutí (chyby v psaní, omyly v počtech apod.). Je však zcela nepřipustné a bohužel v praxi se někdy (nikoliv často) vyskytující, aby soud tímto postupem změnil své rozhodnutí.⁸⁸⁾ Znamenalo by to dle mého názoru nejen citelný zásah do právní jistoty, ale také do práva na spravedlivý proces. Lhůta pro podání žaloby je tři měsíce, resp. tři roky. Do tří měsíců (tedy v subjektivní lhůtě) od okamžiku, kdy se žalobce dozví o důvodech žaloby nebo od doby, kdy je mohl uplatnit. Objektivní, tříletá, lhůta začíná běžet od právní moci napadeného rozhodnutí. Legitimováni k jejímu podání jsou zásadně původní účastníci řízení. Žalobu je možno podat z taxativně vymezených důvodů, které je možno rozdělit do dvou základních skupin. První skupinu důvodů tvoří nemožnost provést důkazy, které nebylo možno provést v původním řízení a do druhé skupiny pak můžeme řadit možnost provedení důkazů či prokázání určitých skutečností, které žalobce bez svého zavinění nemohl doložit v původním řízení. Důvod obnovy dědického řízení dle § 228 odst. 1 písm. a) OSŘ není změněné stanovisko účastníka ke správnosti důkazu, použitého v původním řízení, neopírá-li se o skutečnosti, rozhodnutí či důkazy, které bez své viny nemohl použít v původním řízení a které zároveň mohou pro něj přivodit příznivější rozhodnutí ve věci. Příznivějším rozhodnutím ve věci není snížení obecné ceny majetku zůstavitele, jestliže toto snížení nemá přímý dopad na rozsah majetku nabytého jednotlivými dědici (jaký může mít např. při autoritativním vypořádání dědictví a výplatě dědického podílu v penězích, odvozeného z určené ceny majetku). Vliv snížení obecné ceny majetku na výši odměny notáře nelze považovat za příznivější rozhodnutí ve věci, neboť rozhodnutí o odměně notáře není rozhodnutím ve věci samé, ale rozhodnutím o nákladech řízení.⁸⁹⁾

Žaloba není přípustná v případech, kdy by byl zásah do právní jistoty – do nově rozhodnutím nastolené právní situace, nežádoucí. Řízení provádí soud, který rozhodoval v prvním stupni, a toto řízení má dvě etapy. V první etapě soud rozhoduje o zamítnutí či přípuštění žaloby. Splňuje-li žaloba předepsané náležitosti formy, obsahu, důvodů, lhůt apod., soud řízení povolí. Následně ve druhé etapě řízení dochází k opětovnému projednání věci.

88) SJ 122/1998

Žalobu pro zmatečnost, jakožto další z mimořádných opravných prostředků, je možno uplatnit v případě, kdy předcházející řízení trpělo závažnými vadami. Jako příklad důvodů, o něž lze podanou žalobu opřít, uvádím skutečnost, že nebyla dána pravomoc soudu, účastník řízení nebyl způsobilý, rozhodoval vyloučený soudce, soud byl nesprávně obsazen apod. Rovněž žaloba pro zmatečnost je vyloučena v případě, že zásah do nastolené právní situace by se jevil nežádoucí, což v případech řízení o dědictví nastává velmi často zvláště v případech, kdy zůstavitel zanechal rozsáhlý majetek. Lhůta pro podání žaloby činí 3 měsíce od doručení napadeného rozhodnutí⁹⁰⁾.

89) Ad Notam 4/1995

90) Winterová A. a kolektiv, Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha, Linde, 2004, část šestá, oddíl c,d,e

Část třetí. Řízení o dědictví s mezinárodním prvkem

Kapitola I. Prameny právní úpravy

Jako řízení o dědictví s mezinárodním prvkem můžeme označit takové projednání dědictví, do něhož vstupuje cizí prvek. Zákon č.97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPMS“) používá výrazu mezinárodní prvek, který dále nevymezuje. Konkrétní právní vztah je třeba považovat za soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem, jestliže zde existuje vztah k zahraničí buď u subjektu právního vztahu, či u skutečnosti právně významné pro vznik a existenci právního vztahu nebo u předmětu právního vztahu. Tak je tomu v případech, kdy není zůstavitel občanem ČR, nebo kdy se dědictví nachází alespoň zčásti v cizině. Pojednání o řízení o dědictví s mezinárodním prvkem jsem do své práce začlenil z důvodu neustále se zvyšujícího počtu těchto řízení. Tento trend souvisí se sociálně-politickými změnami, ke kterým došlo jak bezprostředně po listopadu 1989, tak v poslední době v souvislosti se vstupem naší republiky do Evropské unie, což se projevuje ve zvýšené migraci osob. Počet řízení s mezinárodním prvkem tak bude dále růst, a to zejména v návaznosti na jednu ze základních svobod občanů Evropské unie – svobody volného pohybu a usazování.

Těžiště právní úpravy spočívá zejména v ZPMS a v § 175z OSŘ. Pramenem jsou rovněž bilaterální mezinárodní smlouvy s jednotlivými státy,⁹¹⁾ které řízení o dědictví s mezinárodním prvkem upravují odchýlně od zákonných ustanovení a v praxi mají při aplikaci přednost. Jsou tak zaručena specifika a specifické požadavky ve vztahu k těmto jednotlivým státům. Právní úpravu obsahují rovněž mezinárodní smlouvy multilaterální.⁹²⁾ Vzhledem k zaměření této práce se však dále budu věnovat pouze obecné úpravě tak, jak vyplývá z výše uvedeného zákona. Dalším významným pramenem právní úpravy je přímo aplikovatelné nařízení Rady (ES) 1348/2000 ze dne 29. května 2000, o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech. Dále můžeme mezi prameny právní úpravy řadit vyhlášku ministra zahraničních věcí č.85/1982 Sb. ze dne 22. června 1982 o Úmluvě o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských a obchodních (dále jen „Úmluva o doručování“). Postup v řízení je dále konkretizován instrukcí Ministerstva spravedlnosti č.j. 56/2004-MO-J ze dne 30.4. 2004, kterou se upravuje postup justičních orgánů ve vztahu s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních (dále jen „Instrukce“).

Kapitola II. Rozhodné právo a kolizní úprava

V řízení o dědictví s mezinárodním prvkem se musí soud zabývat především ověřením a posouzením toho, jaké dědické právo (tj. kterého státu) se použije a zda je dána pravomoc soudu ČR k projednání dědictví. Nestanoví-li mezinárodní smlouva nic jiného, potom se právní poměry dědické řídí právním řádem státu, jehož byl zůstavitel příslušníkem v době smrti (§ 17 ZMPS),⁹³⁾ což je tzv. *lex patrie* zůstavitele v době úmrtí. Právní řád ČR tedy vychází z tzv. jednotného dědického statutu a používá jediného hraničního určovatele pro dědické právní poměry ohledně celého dědictví bez rozlišování mezi věcmi movitými a nemovitými. Může vzniknout otázka, co všechno si pod pojmem „dědické právní poměry“ představit. Na tuto otázku je nutno odpovědět, že pod uvedený pojem patří v zásadě všechno, co je s děděním a dědickým řízením běžně spjato, tzn. zejména zda je vůbec dán důvod dědění a příp. jaký, kde se dědictví nachází, co do něj patří, otázka dědické způsobilosti (tu je však nutné důsledně odlišovat od právní subjektivity, která se posuzuje jiným způsobem). Způsobilost k právům (právní subjektivita) se řídí podle kolizní normy obsažené v § 3 odst. 1 ZMPS právním řádem státu, jehož je osoba příslušníkem.

91) V praxi je velmi často aplikovaná Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o právní pomoci poskytované justičními orgány a o úpravě některých právních vztahů v občanských a trestních věcech publikovaná pod č. 209/1993 Sb.

92) např. Evropská úmluva o předávání žádostí o právní pomoc (sdělení Ministerstva zahraničí publikované pod č. 110/2000 Sb. m. s.)

93) Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29.4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1949/2001 se i v případech, kdy se řídí dědické právní poměry podle § 17 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém, podle práva Italské republiky, jejíž byl ke dni smrti zůstavitel státním příslušníkem, přičemž podle § 48 uvedeného zákona český soud postupuje v řízení o dědictví podle českých procesních předpisů, musí být rozhodnutí soudu dostatečně určité, jasné a srozumitelné, přičemž nemovitosti musí být v rozhodnutí označeny tak, jak jsou uvedeny v příslušné evidenci – dnes katastru nemovitostí České republiky – v době jeho vyhlášení. Z toho vyplývá, že při označování nemovitostí musí soud vycházet z § 5 odst. 1 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí. Podle § 5 odst. 1 písm. a) zákona se označují pozemky parcelním číslem s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží a podle § 5 odst. 1 písm. b) se označují budovy označením pozemku na němž jsou postaveny, příslušností stavby k části obce s číslem popisným nebo evidenčním, případně pokud se číslo popisné nebo evidenční nepřiděluje, způsobem jejího využití.

Hraničním určovatelem je zde tak státní příslušnost osoby (*lex patriae*). Pokud některé smlouvy o právní pomoci tuto otázku upravují, používají také tohoto hraničního určovatele. Stejným právem jako způsobilost k právům se řídí i způsobilost být účastníkem řízení, neboť tato způsobilost je důsledkem způsobilosti k právům, jejím projevem a promítnutím v oblasti procesního práva. Otázku rozhodného práva pro způsobilost k právům (a také pro způsobilost k právním úkonům) je třeba řešit samostatně podle zvláštní kolizní normy pro ni stanovené (§ 3 ZMPS) zásadně bez ohledu na právo, kterým se řídí právní vztah, jehož je osoba subjektem. Jde o dílčí otázku.

Patně jen v případě dítěte počatého a dosud nenarozeného (*nasciturus*) se bude jeho způsobilost k právům řídit právem, kterým se řídí právní vztah, v němž se na ně bere ohled, protože jde o zvláštní způsobilost omezenou jen na tento právní vztah.⁹⁴⁾ Ačkoliv byla dne 7. května 1999 v Budapešti Českou republikou podepsána Evropská úmluva o státním občanství (76/2004 Sb. m.s.), která má za cíl mj. zamezit žádnému nebo několikerému státnímu občanství,⁹⁵⁾ může samozřejmě nastat také situace, kdy zůstavitelem bude osoba bez státní příslušnosti, nebo s dvojitým příp. několikerým státním občanstvím, anebo státní příslušnost zůstavitele ke dni smrti nepůjde vůbec zjistit. Na všechny uvedené situace pamatuje ZMPS. V řízení s mezinárodním prvkem tedy mohou nastat následující případy. Bude-li zůstavitel v době své smrti občanem České republiky a jiného státu, bude rozhodným právem právo České republiky (§ 33 odst. 1 ZMPS). Bude-li zůstavitel v době své smrti občanem více států, z nichž ani jeden nebude Česká republika, bude rozhodující státní příslušnost státu nabytá naposled (§ 33 odst. 2 ZMPS). Nebude-li zůstavitel v době své smrti ani občanem České republiky, ani občanem jiného státu nebo jehož státní příslušnost nelze stanovit nebo nelze zjistit, které příslušnosti nabyt naposled, je třeba hledět, jako by byl příslušníkem toho státu, na jehož území měl v rozhodné době bydliště, a nelze-li to zjistit, na jehož území měl pobyt. Nelze-li ani to zjistit, je třeba postupovat, jako by šlo o českého občana (§ 33 odst. 3 ZMPS). V § 18 ZMPS je pak stanoveno určité specifikum týkající se závěti a samozřejmě též listin o vydědění a listin o ustanovení správce dědictví. Jedná se o to, že rozhodným je právo státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel nikoliv v době své smrti, ale v době pořízení některého z uvedených úkonů.

94) blíže viz Kučera Z., Mezinárodní právo soukromé, Brno, Doplněk, 2004

Jde-li však o posouzení formy úkonu ⁹⁶⁾, postačí k jeho platnosti, bude-li tento úkon splňovat zákonné požadavky práva státu na jehož území byl úkon učiněn. Toto ustanovení se mi jeví jako nanejvýš praktické, neboť umožňuje zcela flexibilní a prakticky neomezenou možnost volného pohybu osob po celém světě, aniž by tyto osoby byly nějak znevýhodněny nadměrnými požadavky na zákonné náležitosti těchto úkonů spjatých s dědickým řízením.

Při aplikaci cizího právního řádu je třeba mít na zřeteli také kolizní úpravu dědických vztahů v cizím právu, jehož se má podle § 17 ZMPS použít. Jde o to, zda kolizní ustanovení tohoto cizího práva neodkazují zpět na české právo nebo dále k právu třetího státu. Cizí kolizní norma může oproti české úpravě, která používá jediného hraničního určovatele (státní příslušnost zůstavitele) vycházet z tzv. rozštěpeného dědického statutu, tj. používá jiný hraniční určovatel pro movité dědictví (státní příslušnost, domicil) a jiný pro nemovité dědictví (místo polohy věci). K usnadnění přehledu o právní úpravě cizích států z hlediska jednotného nebo štěpeného dědického statutu vydalo Ministerstvo spravedlnosti ⁹⁷⁾ sdělení o rozdělení států podle jejich dědického statutu. V praxi činí někdy potíže aplikace ustanovení o zpětném a dalším odkazu (§ 35 ZMPS), a to v souvislosti s tím, má-li být při projednání dědictví s mezinárodním prvkem použito podle § 17 ZMPS cizího právního řádu, který však odkazuje zpět na české právo.

95) Evropská úmluva o státním občanství řeší případy několikerého státního občanství ze zákona tak, že stanoví, aby smluvní státy umožnily a) dětem, které při narození automaticky nabyly různých státních občanství, aby si tato státní občanství zachovaly; b) svým občanům mít ještě další státní občanství v případech, kdy se tohoto dalšího státního občanství automaticky nabývá uzavřením manželství. Další možné případy několikerého státního občanství jsou řešeny Evropskou úmluvou následovně - smluvní státy mají právo stanovit svým vnitrostátním právem, zda a) jeho státním občanům, kteří nabudou státního občanství jiného státu nebo je již mají, bude občanství tohoto státu zachováno nebo jej pozbudou; b) nabytí nebo zachování jeho státního občanství bude podmíněno zřeknutím se jiného státního občanství nebo jeho pozbytím. Co se týče zachování dosavadního státního občanství, stanoví Evropská úmluva, že smluvní stát nebude nabytí nebo zachování svého státního občanství podmiňovat zřeknutím se nebo pozbytím jiného státního občanství v případech, kdy takové zřeknutí se nebo pozbytí není možné nebo je nelze rozumně požadovat. Rozsah práv a povinností státních občanů smluvního státu, kteří mají ještě další státní občanství musí v zásadě odpovídat rozsahu práv a povinností ostatních občanů tohoto smluvního státu.

Zákonný předpoklad možnosti přijmout takový zpětný odkaz, odpovídá-li to rozumnému a spravedlivému uspořádání vztahu, o který jde (§ 35 ZMPS), je nutno chápat vždy pouze jako možnost použití a nikoli jako nutnost nebo povinnost. Soud by takové možnosti měl využít např. tehdy, lze-li použitím právního řádu ČR dosáhnout jednoduššího (tzn. i hospodárnějšího, efektivnějšího) řešení věci než při použití cizího právního řádu. Vše by měl soud pečlivě zvážit také v kontextu nákladů, které reálně vzniknou účastníkům řízení. Znalostí cizího právního řádu české soudy samozřejmě běžně nedisponují, navíc pro řízení o dědictví je specifické používání i práva platného v různých časových obdobích, takže aplikace cizího právního řádu by měla být zcela okrajovou záležitostí, neboť k výše uvedeným skutečnostem se téměř vždy jedná o řízení dlouhá několik let.

Za úvahu *de lege ferenda* stojí rovněž zřízení určitého „globálního právního informačního systému“ v němž by byly snadno dostupné právní předpisy všech států. Tato myšlenka však prozatím v žádné, ani mezinárodní organizaci nezapustila zásadní kořeny. Další možností, která by mohla vést k odstranění nuancí v dědickém řízení s mezinárodním prvkem je konvergence právních řádů, která se jeví jako nejvhodnější, ať již z hlediska ekonomického, institucionálního, tak i zejména z hlediska právní jistoty všech osob. Domnívám se totiž, že sjednocování právních úprav řízení o dědictví (a nejen jich) by mělo za následek výrazné zvýšení právního vědomí osob ve všech státech. Konvergence právních řádů je však tématem velmi obsáhlým, které určitě nezaslouží „odbití“ několika větami, nicméně není hlavním tématem mé práce.

96) Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého byla vypracována Úmluva o střetu zákonů upravujících formu závěti z 5. 10. 1961, ke které však ČR nepřistoupila. Mezinárodně sjednané přímé normy pro formu závěti ve vztazích s mezinárodním prvkem obsahuje Úmluva o jednotném zákonu o formě mezinárodní závěti sjednaná ve Washingtonu 26. 10. 1973. Smluvní státy se zavazují, že uvedou do svého národního práva ustanovení o mezinárodní závěti, která jsou uvedena v příloze Úmluvy, která by tedy velmi zpřehlednila v tomto směru právní řádu různých států. V ČR však není doposud platná.

97) www.justice.cz

Kapitola III. Pravomoc soudů České republiky

Pravomoc soudů České republiky je zcela zásadní otázkou pro řízení o dědictví s mezinárodním prvkem. Podkladem pro zkoumání pravomoci soudů ČR jsou zejména výsledky předběžného šetření (blíže viz kapitola II.), z čehož jednoznačně vyplývá, že během této přípravné fáze řízení je naprosto nezbytné, zaměřit se i na zjišťování státní příslušnosti zůstavitele příp. na další související aspekty. V některých případech stanoví zákon pravomoc našich justičních orgánů jako výlučnou (§ 45 odst. 1 písm. c) ZMPS), v některých případech počítá s tím, že se danou záležitostí může zabývat i orgán jiného státu - srov. fakultativní pravomoc (§ 45 odst. 1 písm. a) a b) ZMPS). Uvedená úprava se uplatní tehdy, nestanoví-li mezinárodní smlouva nic jiného (§ 2 ZMPS).

Jaké tedy mohou v praxi nastat případy a jak na ně ZMPS pamatuje? Pravomoc soudu ČR k projednání dědictví je podle § 44 ZMPS dána vždy, byl-li zůstavitel v době své smrti občanem ČR. Jestliže jmění patřící do dědictví po našem občanovi je v naší republice, není ohledně tohoto jmění z uvedené zásady výjimka, i kdyby např. všichni dědici byli cizinci a žili v cizině. Z toho vyplývá, že pravomoc našeho soudu je v tomto případě pravomocí výlučnou. Projednání dědictví po našem občanovi, které se nachází v cizině, náleží našemu soudu jen tehdy, jestliže se takový majetek orgánům ČR vydává nebo jestliže cizí stát přiznává rozhodnutím našich justičních orgánů právní následky (§ 44 ZMPS). Tyto skutečnosti zjišťuje soud dotazem na Ministerstvo spravedlnosti.⁹⁸⁾ Jde o případy, kdy se dědictví zanechané zůstavitelem, který je naším občanem, bez toho, aby bylo projednáno příslušným orgánem cizího státu, přenechá k projednání soudu ČR. Od toho je třeba samozřejmě odlišovat případ, kdy po projednání dědictví příslušným orgánem cizího státu bude majetek vydán do ČR oprávněným dědicům na základě cizího rozhodnutí. Dále jde o případy, kdy majetek zůstane v cizině, jeho projednání však bude přenecháno soudu ČR a vydané rozhodnutí o dědictví bude orgány cizího státu respektováno. V případě dědictví, které se nachází v ČR projedná soud toto dědictví po cizinci pouze za splnění několika podmínek, které jsou vyjádřeny v § 45 odst. 1 písm. a), b), c) ZMPS.

98) R 26/1987

Patří-li do dědictví věci movité, pohledávky, peněžní prostředky na bankovních účtech a vkladních knížkách, podíly v obchodních společnostech apod., je pro založení pravomoci soudu ČR nutné kumulativní splnění následujících skutečností. První z nich je nutnost, aby zůstavitel měl na území ČR bydliště. Bydlištěm fyzické osoby se rozumí obec, resp. městský obvod, v němž tato osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat. Bydlištěm je zejména místo, kde má fyzická osoba svůj byt, rodinu popř. kde pracuje, jestliže tam také bydlí. Místo, kde se fyzická osoba zdržuje, je, na rozdíl od místa bydliště, místem, kde se tato osoba zdržuje bez úmyslu zdržovat se tam trvale.⁹⁹⁾ Druhá podmínka vyžaduje, aby dědic, žádající vydání dědictví se trvale zdržoval na území ČR. Pravomoc soudů ČR je založena rovněž v případě, kdy stát jehož byl zůstavitel příslušníkem, ani nevydá dědictví českých občanů českým soudům, ani nepřiznává rozhodnutím právní následky. Co se týče zůstavitelova nemovitého majetku (tj. pozemků, budov, bytů a nebytových prostor), můžeme hovořit rovněž o výlučné pravomoci českých soudů, a to v případě, kdy se nacházejí tyto nemovitosti na území ČR. Je-li podle českých předpisů dána místní příslušnost některého českého soudu (byť jen tím, že žalovaný se v České republice zdržuje), je dána pravomoc českých soudů k projednání věci, i když předmětem řízení je hmotněprávní vztah čistě vnitrostátní zahraniční povahy, který ve všech svých prvcích spadá do sféry jediného cizího státu.

99) Ve svém usnesení ze dne 2.6. 2005, sp. zn. Cdo 444/2004 zaujal Nejvyšší soud následující stanovisko: Obsah pojmu bydliště, jak ho užívá občanský soudní řád nebo zákon č. 97/1963 Sb., není totožný s obsahem pojmu „trvalý pobyt“, kterého užívají předpisy správního práva upravující evidenci obyvatel. Zpravidla se sice tyto pojmy budou překrývat, ne vždy však zápis v identifikačním dokladu (např. v občanském průkazu nebo jiném dokladu totožnosti) či v evidenci obyvatelstva o trvalém pobytu fyzické osoby bude totožný se skutečným bydlištěm této osoby. Bydlištěm fyzické osoby se rozumí obec, resp. městský obvod, v němž tato osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat. Bydlištěm je zejména místo, kde má fyzická osoba svůj byt, rodinu, popř. kde pracuje, jestliže tam také bydlí. Okolnosti dočasněho charakteru, jako např. pobyt v nemocnici, výkon trestu odnětí svobody, studium, vojenská služba, nic nemění na bydlišti fyzické osoby, nejsou-li současně doprovázeny takovými okolnostmi, z nichž lze s jistotou usuzovat, že fyzická osoba se v místě původně dočasněho pobytu zdržuje s úmyslem zde trvale bydlet. V moderní společnosti lze předpokládat, že fyzická osoba se zdržuje (bydlí) na více místech, přičemž se všemi těmito místy (případně s některými) je spojen její úmysl se zde zdržovat trvale. Typicky jde o situaci, kdy fyzická osoba pravidelně po určité období roku či jiného časového vymezení bydlí na různých místech a všem je vlastní, že tato osoba zde bydlí trvale (srov. Komentář k Občanskému soudnímu řádu. C. H. Beck, 6. vydání, str. 280). Místo, kde se fyzická osoba zdržuje, je, na rozdíl od místa bydliště, místem, kde se tato osoba zdržuje bez úmyslu zdržovat se tam trvale.

Soudy by při posuzování dané věci měly rovněž vycházet z § 1 ZMPS podle něhož je účelem tohoto zákona stanovit, kterým právním řádem se řídí občanskoprávní, rodinné, pracovní a jiné podobné vztahy s mezinárodním prvkem, upravit právní postavení cizinců, jakož i stanovit postup českých justičních orgánů při úpravě těchto vztahů a rozhodování o nich, a tím napomáhat mezinárodní spolupráci. Zákon v tomto ustanovení používá výrazu mezinárodní prvek, který dále nevymezuje. Konkrétní právní vztah je třeba považovat za soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem, jestliže zde existuje vztah k zahraničí buď u subjektu právního vztahu, či u skutečnosti právně významné pro vznik a existenci právního vztahu nebo u předmětu právního vztahu.

V jiných případech se soud omezí na potřebná opatření k zajištění majetku po cizinci (§ 45, odst. 2 ZMPS). Tomu odpovídá § 175z OSŘ, podle něhož, jestliže projednání dědictví nenáleží do pravomoci soudu ČR, provede soud předběžné šetření a vydá účastníkům na jejich žádost úřední potvrzení o výsledku tohoto šetření. Z nezjištěné příčiny obsahuje § 55 odst. 1 instrukce pobídku soudu, aby v protokolu nebyly uvedeny věci, které jsou vlastnictvím jiných osob. Tuto skutečnost považují za zcela samozřejmou v rámci předběžného šetření. Zemřel-li cizí státní občan v souvislosti s jeho dopravní nehodou, k níž došlo na území ČR, zašle soud opis protokolu o předběžném šetření též celnímu úřadu, který je místně příslušný pro obvod soudu (územní působnost celních úřadů je stanovena vyhláškou č. 47/1993 Sb.).

Majetek zemřelého může soud vydat do ciziny nebo zastupitelskému úřadu příslušného cizího státu akreditovanému pro ČR po zaplacení daní a poplatků a uspokojení tuzemských věřitelů a za podmínky, že vývoz majetku bude povolen příslušným orgánem (např. Národní galerií, pokud jde o kulturně cenné obrazy, rytiny a sochy). Dotaz ohledně zaplacení daní a poplatků ohledně cizince, který nemá na území ČR bydliště, ani se zde obvykle nezdržuje, je třeba učinit u finančního úřadu v Praze 1 (§ 4 odst. 4 zákona ČNR č. 337/1992 Sb. , o správě daní a poplatků).

Shledá-li soud, že není dána jeho pravomoc pro projednání dědictví s cizím prvkem, zastaví řízení podle § 104, odst. 1, věta první OSŘ. Nemůže však věc postoupit soudu nebo notářství jiného státu, pouze v odůvodnění svého usnesení poučí účastníky o tom, že se mohou s návrhem obrátit na příslušný úřad v cizině. Postoupení orgánu jiného státu není možné z důvodu svrchovanosti jednotlivých států. Takové přikázání by totiž znamenalo, že dědické řízení má vést určitý orgán v jiném státě, což však není, s ohledem na zmíněnou mezinárodně uznávanou zásadu svrchovanosti, možné. Jistou

výjimkou, kterou velmi oceňuji, je přímý styk justičních orgánů jednoho státu EU s justičními orgány jiného členského státu EU (§ 2 odst. 1 Instrukce). V rámci rychlejšího postupu v řízení by však postoupení věci přímo orgánu jiného státu (mimo EU) bylo určitě víc než vhodné a jednotlivé státy by např. v rámci multilaterální dohody tuto záležitost měly upravit. Nedomnívám se totiž, že přímé postoupení justičním orgánem jednoho státu justičnímu orgánu jiného státu by znamenalo významný zásah do svrchovanosti těchto států, naopak by to přispělo k větší spolupráci mezi justičními orgány jednotlivých států, což by se v konečném důsledku projevilo ve „vstřícnějším“ přístupu k účastníkům řízení, což považuji za klíčový prvek.

Pokud není mezinárodní smlouvou nebo právními předpisy ES stanoveno jinak, uskutečňuje se styk justičních orgánů ČR s cizími justičními orgány i s cizími fyzickými a právními osobami a se zastupitelskými úřady cizích států se sídlem v ČR (s výjimkou § 2 odst. 2) nepřímou prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti. Podání adresované příslušnému cizímu orgánu se všemi přílohami zašle justiční orgán ČR Ministerstvu spravedlnosti s předkládací zprávou. Ministerstvo spravedlnosti následně zařídí odeslání tohoto podání cizímu orgánu a samo sleduje a v přiměřených lhůtách urguje jeho vyřízení. Jakmile dojde Ministerstvu spravedlnosti zpráva od cizího orgánu, zašle ji příslušnému justičnímu orgánu ČR (§ 3 Instrukce). Soud informuje o výsledcích předběžného šetření (stejně jako o úmrtí cizího státního občana v ČR) vedle účastníků rovněž příslušný zastupitelský úřad, a to buď přímo (jde-li o úřad, který má své sídlo na území ČR) nebo prostřednictvím Ministerstva zahraničí (jde-li o úřad, který má své sídlo mimo území ČR).

Soudy ČR postupují v řízení o dědictví zásadně podle procesních předpisů ČR (zásada *lex fori*). Výjimku z této zásady připouští ust. § 57 ZMPS pro poskytování právní pomoci na žádost cizího orgánu. Ze zásady rovného postavení všech účastníků při uplatňování jejich práv vyplývá, že cizinec má v řízení, které se vede podle procesních předpisů ČR, stejné postavení jako tuzemský účastník.

V určitých ojedinělých případech je jeho postavení upraveno odlišně (§ 48 , 50 a 51 ZMPS), přičemž jeho procesní způsobilost se řídí právem státu, jehož je příslušníkem (*lex patriae*),¹⁰⁰⁾ stačí však, má-li způsobilost podle českého práva (§ 49 ZMPS). V této souvislosti je třeba poukázat na to, že pravomoc našeho soudu k projednání návrhů, jejichž podání uložil účastníkům řízení o dědictví soud podle § 175k, odst. 2 OSŘ je nutno posoudit buď podle mezinárodní smlouvy, nebo podle

§ 37 ZMPS a nikoli podle § 44 nebo § 45 téhož zákona. To se vztahuje jen na projednání dědictví a nikoli na projednání sporů, jež s dědictvím souvisí. Totéž platí i o žalobách, jimiž se žalobce domáhá ochrany oprávněného dědice podle § 485 OZ.¹⁰¹⁾

100) K určování právního řádu, jímž se ve věcech s mezinárodním prvkem řídí konkrétní právní vztah, slouží v kolizních normách tzv. hraniční určovatelé (ukazatelé, kolizní kritéria), z nichž se nejčastěji vyskytuje právě státní příslušnost (*lex patriae*), jež je jako hraniční určovatel používána zejména k určení právního řádu pro otázky způsobilosti k právům a právním úkonům, ve věcech prohlášení za mrtvého, ve věcech dědictví a v právu rodinném.

101) R 26/1997

Kapitola IV. Doručování písemností

Oddíl 1. Doručování obecně

Jedním z nejvýznamnějších a zejména velmi praktických institutů řízení o dědictví s mezinárodním prvkem (ale ostatně i řízení bez tohoto prvku) je úprava doručování písemností, neboť účastníky řízení jsou velmi často dědici, kteří v době projednávání dědictví žijí trvale v cizině.

Pokud není mezinárodní smlouvou nebo právním předpisem ES stanovena možnost přímého doručování adresátovi (účastníku řízení, svědkovi) do ciziny, zasílá justiční orgán ČR do ciziny obsílku k jednání tak, že v ní stanoví termín jednání s ohledem na to, aby mohl dostat zpět doklad o jejím doručení ještě přede dnem stanoveného jednání. Termín jednání by měl být určen podle složitosti požadovaného úkonu účastníka v cizině s předstihem 4-8 měsíců od data skutečného odeslání obsílky u evropských států, a 8-12 měsíců u států ostatních. V případech přímého styku justičních orgánů lze tyto předstihy přiměřeně zkrátit. Justiční orgán může v obsílce stanovit i jeden nebo více náhradních termínů jednání zejména pro případ, že se nepodařilo doručit včas, nebo že doklad o vyřízení dožádání nedošel dožadujícímu justičnímu orgánu do termínu jednání. Náhradní termín musí být stanoven konkrétním datem a hodinou a o podmínkách soudního jednání v náhradních termínech musí být v dožádání uvedeno poučení.

Podle Úmluvy o doručování orgán nebo oprávněná úřední osoba, příslušná podle právního řádu státu, ve kterém byla písemnost vyhotovena, zašle ústřednímu orgánu dožádaného státu žádost podle vzoru připojeného k této úmluvě; ověření nebo jiné podobné formalities nejsou třeba. K žádosti bude přiložena soudní písemnost nebo její kopie. Žádost a její přílohy se zasílají ve dvojím vyhotovení (Čl.3). Má-li ústřední orgán za to, že žádost není v souladu s ustanoveními této úmluvy, uvědomí o tom neprodleně žadatele a sdělí své námitky k žádosti (Čl. 4). Ústřední orgán dožádaného státu doručí písemnost nebo zařídí její doručení buď způsobem stanoveným právním řádem dožádaného státu pro doručování písemností vyhotovených v tomto státě a určených osobám nacházejícím se na jeho území nebo zvláštní formou požadovanou žadatelem, pokud není v rozporu s právním řádem dožádaného státu. S výjimkou případu uvedeného v odstavci 1 písm. b), je vždy přípustné doručení prosté, je-li adresát

písemnosti ochoten ji dobrovolně přijmout. Má-li být písemnost doručena podle odstavce 1, ústřední orgán může požadovat, aby byla sepsána v úředním jazyku nebo v jednom z úředních jazyků dožádaného státu, nebo aby byla do takového jazyka přeložena. Část žádosti obsahující základní údaje o doručované písemnosti podle vzoru připojeného k této úmluvě se doručí s písemností adresátovi (Čl.5). Ústřední orgán dožádaného státu nebo jiný orgán k tomu účelu dožádaným státem určený vyhotoví osvědčení podle vzoru připojeného k této úmluvě. V osvědčení o doručení bude uvedena forma, místo a určení, jakož i osoba, které byla písemnost předána. Nebyla-li písemnost doručena, budou uvedeny důvody, které doručení zabránily. Žadatel může požadovat, aby osvědčení, které není vystaveno ústředním orgánem nebo justičním orgánem, bylo jedním z těchto orgánů ověřeno. Osvědčení se zasílá přímo žadateli. Tiskopisy podle vzorů připojených k této úmluvě musí být vždy vyhotoveny v jazyku francouzském nebo anglickém. Vedle toho mohou být také vyhotoveny v úředním jazyku nebo v jednom z úředních jazyků státu, kde byla písemnost vyhotovena (Čl.7 Úmluvy o doručování). Postup při doručování písemností podle čl. 2-7 Úmluvy o doručování v členských státech Úmluvy se použije, je-li známa adresa příjemce této písemnosti (Čl.6). Tiskopisy uvedené v odst. 2 se vyplňují buď v úředním jazyku dožádaného státu, nebo v jazyku francouzském nebo anglickém. Ověření překladu ani jiné formality nejsou potřebné. Dožádání i s přílohami pak dožadující justiční orgán zašle poštou přímo ústřednímu orgánu dožádaného členského státu Úmluvy o doručování ve dvojím vyhotovení včetně překladů. Průtahy při vyřizování dožádání a jiné obtíže může dožadující justiční orgán ohlašovat Ministerstvu spravedlnosti, nikoli přímo ústředním orgánům členských států Úmluvy. Dojde-li k vyřešení problémů, na něž dožadující justiční orgán upozornil, je třeba o tom ihned informovat Ministerstvo spravedlnosti, aby zbytečně nepokračovalo v urgenci. Po vyřízení dožádání obdrží dožadující justiční orgán přímo od dožádaného cizího orgánu vyplněný a potvrzený tiskopis "osvědčení" spolu s jedním vyhotovením doručované písemnosti jako doklad o doručení písemnosti.

Podle čl. 10 písm. a) Úmluvy je možno provádět doručování osobám v cizině též přímo poštou. Aby doručení mohlo být prokázáno, doporučuje se použít při tom mezinárodní poštovní doručenky s návratkou. Tento postup není však přípustný do těch států Úmluvy, které učinily výhradu, že takové doručování vylučují. Seznam těchto států je uveden v příloze č. 13. Při doručování písemností došlých z ciziny, zejména

žalob a předvolání k jednání, je třeba postupovat co nejrychleji, aby účastník, který má pobyt v ČR, měl možnost včas před stanoveným termínem jednání zařídit vše potřebné pro hájení svých práv. Doručuje-li justiční orgán ČR písemnosti, které jsou sepsány v cizím jazyku, aniž by k nim byl, v rozporu s příslušnou mezinárodní smlouvou, připojen překlad do češtiny, je třeba poučit účastníka, že může převzetí takové písemnosti odmítnout, ale současně ho seznámit s tím, jaké následky může odmítnutí mít podle § 58 ZMPS.

Oddíl 2. Doručování do členských států EU

Zvláštní oddíl věnovaný problematice doručování v rámci Evropské Unie jsem rozhodl proto, že většina řízení s mezinárodním prvkem se týká právě některého státu Unie. Při doručování písemností do členských států EU, s výjimkou Dánska, postupují justiční orgány ČR výhradně podle nařízení Rady (ES) 1348/2000 ze dne 29. května 2000, o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (dále jen "nařízení o doručování"). Toto nařízení není použitelné v případě, že není známa adresa osoby, již mají být písemnosti doručeny. Toto nařízení o doručování má přednost před ustanoveními o doručování uvedenými ve dvoustranných nebo vícestranných dohodách nebo ujednáních, které byly uzavřeny mezi členskými státy EU a ČR a před Úmluvou o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských nebo obchodních, přijatou v Haagu dne 15.11.1965. Odesílajícími orgány podle článku 2 odst. 1 nařízení o doručování příslušnými k zasílání dožadání o doručení písemností do členských států EU jsou v České republice okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy, Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, soudní exekutoři, okresní, krajská a vrchní státní zastupitelství a Nejvyšší státní zastupitelství. Ministerstvo spravedlnosti plní úkoly ústředního orgánu podle článku 3 nařízení o doručování. Poskytuje informace odesílajícím orgánům, řeší obtíže, které mohou vzniknout při zasílání písemností určených k doručení, předává ve výjimečných případech na žádost odesílajícího subjektu žádosti o doručení příslušnému přijímajícímu orgánu v cizině. Soudní písemnosti, žádosti, potvrzení, osvědčení a všechny další písemnosti, jejichž zasílání připouští nařízení o doručování, se zasílají přímo na adresu příslušného přijímajícího orgánu. Zasílané písemnosti musí být čitelné a vyhotovené v úředním jazyce přijímajícího státu. K zasílaným písemnostem je třeba připojit žádost o doručení písemnosti (viz příslušný tiskopis v příloze 10) vyplněnou v úředním jazyce přijímajícího státu nebo v jiném jazyce, který tento stát akceptuje (viz seznam v příloze č.15). Náklady spojené s překladem žádosti a zasílaných písemností nese žadatel, tj. český orgán (soud), který žádá o doručení zasílaných písemností v příslušném členském státě EU. Cizí přijímající orgán odešle do 7 dnů po obdržení žádosti odesílajícímu českému orgánu potvrzení o přijetí žádosti o doručení. Přijímající orgán doručí písemnosti sám, nebo je nechá doručit v souladu s právními předpisy přijímajícího členského státu, nebo zvláštní formou vyžádanou odesílajícím orgánem.

Pokud nebylo možné písemnosti doručit do 1 měsíce od jejich obdržení, uvědomí o tom přijímací orgán odesílající orgán prostřednictvím formuláře potvrzení. Přijímací orgán informuje adresáta o tom, že může odmítnout převzít doručované písemnosti, jestliže nejsou vyhotoveny v úředním jazyce přijímacího státu nebo v jazyce odesílajícího státu, který adresát zná. V případě, že písemnosti musí být doručeny v určité lhůtě v souvislosti s řízením, které bylo zahájeno nebo probíhá v odesílajícím státě, bere se v úvahu ve vztahu k žadateli datum stanovené právními předpisy tohoto státu. Potvrzení o doručení písemností se vydává a zasílá odesílajícímu orgánu na předepsaném formuláři a připojí se k němu kopie doručené písemnosti, jestliže si to přeje odesílající orgán. Potvrzení se vydává v úředním jazyce státu původu, tj. státu, který žádost o doručení písemností vyřídil nebo v jazyce, který tento stát označil za jazyk, jež je pro něj přijatelný. Česká republika označila pro tento účel jazyk slovenský, anglický a německý. Náklady spojené s doručováním písemností hradí přijímací stát. Odesílající orgán hradí náklady vzniklé použitím zvláštního způsobu doručení nebo náklady vzniklé podle právních předpisů přijímacího státu při doručování soudním úředníkem nebo jinou úřední osobou (viz článek 11 nařízení o doručování). Výjimečně lze zasílat žádosti o doručení soudních písemností přijímacím orgánům členského státu diplomatickou nebo konzulární cestou. Každý členský stát může přímo a bez omezení doručovat soudní písemnosti osobám s bydlištěm v jiném členském státě prostřednictvím svých diplomatických zástupců (viz články 12 a 13 nařízení o doručování). Každý členský stát může doručovat soudní písemnosti osobám s bydlištěm v jiném členském státě přímo poštou za podmínek stanovených přijímacím státem. Česká republika stanovila, že tyto písemnosti musí být zasílány do vlastních rukou, doporučeně a v českém jazyce nebo s připojeným překladem do českého jazyka. Jsou-li tyto písemnosti doručovány občanovi jiného členského státu, který se zdržuje na území ČR, musí být vyhotoveny v úředním jazyce státu, jehož je občanem viz článek 14 nařízení o doručování. Nařízení o doručování umožňuje osobám zúčastněným na soudním řízení (např. účastníkům řízení, advokátům) doručovat soudní písemnosti přímo prostřednictvím soudních úředníků nebo jiných úředních osob přijímacího státu, jestliže tento stát proti tomu nevznesl výhradu (viz článek 15 nařízení o doručování). Česká republika vznesla výhradu proti tomuto způsobu doručování, soudní a mimosoudní písemnosti nelze tímto způsobem v ČR doručovat.

Pokud mělo být do jiného členského státu zasláno předvolání k jednání nebo obdobná písemnost způsobem stanoveným tímto nařízením a žalovaná strana se nedostavila, nebude rozsudek vynesena, dokud nebylo zjištěno, že byly splněny podmínky uvedené v článku 19 odst. 1 a 2 nařízení o doručování. Podmínky prominutí zmeškání lhůty stanoví článek 19 odst. 4 a 5 nařízení o doručování. Česká republika sdělila Evropské komisi, že české soudy mohou bez ohledu na článek 19 odst. 1 vynést rozsudek, i když neobdržely potvrzení o doručení písemností, pokud byly splněny podmínky uvedené v článku 19 odst. 2 tohoto nařízení. Žádost o prominutí zmeškání lhůty může být u českých soudů podána ve lhůtě stanovené v článku 19 odst. 4 nařízení o doručování. Informace zasílané podle tohoto nařízení, včetně osobních údajů, mohou být použity pouze pro ty účely, pro které byly zaslány nebo poskytnuty. Přijímající orgány zajistí ochranu těchto informací a údajů podle svých vnitrostátních předpisů.

Kapitola V. Mezinárodní správa pozůstalostí

ČR je od 1.7.1993 vázána haagskou Úmluvou o mezinárodní správě pozůstalostí (dále jen „Úmluva“), jejíž text byl publikován pod č. 218/1995 Sb. Dne 1. března 1993 Česká republika oznámila vládě Nizozemského království, že Česká republika jako nástupnický stát České a Slovenské Federativní Republiky se považuje vázanou Úmluvou o mezinárodní správě pozůstalostí ze dne 2. října 1973 včetně prohlášení s účinností od 1. ledna 1993. Prohlášení k článku 43 Česká republika odvolala svým oznámením vládě Nizozemského království dne 6. června 1995.

Účelem této Úmluvy je zabezpečení řádné a odpovědné správy zůstavitelova majetku, který se nachází v jiném státě Úmluvy. Jejím cílem je usnadnit správu dědictví v mezinárodních vztazích tak, že osoba pověřená touto správou (dovolují si tuto osobu označit jako „mezinárodního správce dědictví“) bude mít co nejvýhodnější postavení při shromažďování majetku v cizině, při vypořádávání práv a závazků ve vztahu k tomuto majetku, při nakládání s tímto majetkem, při jeho zajištění, rozdělení a transferu do státu dědiců apod. Předmětem úpravy v Úmluvě je tzv. mezinárodní průkaz, který ustanovuje osobu nebo osoby oprávněné ke správě movitého majetku po zemřelé osobě a který vymezuje její nebo jejich pravomoci (Čl. 1 Úmluvy). Každý držitel mezinárodního průkazu je oprávněn vykonávat správu zůstavitelova movitého majetku nacházejícího se v jiném státě Úmluvy, nikoliv však správu majetku nemovitého. Nemovitý majetek obecně požívá ve všech státech větší ochrany než majetek movitý. Z tohoto důvodu obsahuje Úmluva ve věcech správy nemovitostí uvedené omezení, které však není bezvýjimečné. Jestliže právní řád, podle něhož byl vystaven průkaz, dává jeho držiteli pravomoci týkající se nemovitostí ležících v cizině, musí vydávající úřad uvést existenci těchto pravomocí v průkazu. Druhé smluvní státy mohou uznat tyto pravomoci zcela nebo částečně. Ty smluvní státy, které využijí této možnosti, musí vyznačit, do jaké míry budou uznávat takové pravomoci (Čl. 2 Úmluvy).

Jistou zvláštností z hlediska řízení s mezinárodním prvkem je ta skutečnost, že smluvní stát může prohlásit, že pro označení osoby oprávněné z mezinárodního osvědčení zavedeného touto Úmluvou a vymezení jejího oprávnění použije vlastního hmotného práva nebo hmotného práva státu, jehož byl zůstavitel občanem, v souladu s volbou provedenou zůstavitelem.

Připouští se zde tak omezená volba práva provedená jednostranným projevem vůle.¹⁰⁰⁾

Orgánem příslušným pro pořizování průkazů pro osoby oprávněné ke správě pozůstalosti v druhých členských státech Úmluvy je v ČR okresní soud nebo soud jemu na roveň postavený (v Praze obvodní soud, v Brně Městský soud), který je místně příslušný pro řízení o dědictví (článek 6 Úmluvy). Tento soud také podává zainteresovaným osobám informace o vydání průkazu a o jeho obsahu, popřípadě o jeho zrušení, změně nebo o pozastavení jeho účinků.

Přes nesporný význam, spočívající v možnosti efektivní „mezinárodní“ správy dědictví, který bude v souvislosti se společenskými změnami (viz výše) jistě růst, jsou stranami této Úmluvy pouze ČR, Nizozemské království, Slovenská republika a Portugalsko.

V některých právních úpravách se můžeme setkat s volbou práva i v jiných oblastech soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Česká republika je od 1. 7. 1995 vázána Haagskou úmluvou o mezinárodní správě pozůstalostí z 2. 10. 1973, která v čl. 4 připouští možnost volby práva mezi právem *lex fori* a právem státu, jehož byl zůstavitel státním příslušníkem. K Úmluvě však při její ratifikaci v roce 1976 bývalá ČSSR učinila výhradu v tom smyslu, že jestliže zemřelý byl jejím státním příslušníkem, musí se aplikovat tuzemské právní předpisy pro ustanovení držitele průkazu a vymezení jeho pravomocí, což v praxi znamená, že volba práva je v takovém případě vyloučena.

102) Volba práva je však úkonem nejméně dvoustranným. Je to shodný projev vůle účastníků o tom, že jejich právní vztah se má řídit určitým právem; je skutečností rozhodnou pro určení rozhodného práva, hraničním určovatelem. V českém právu je volba práva přípustná pro smlouvy závazkového práva (§ 9 ZMPS) a pro pracovní smlouvy (§ 16 ZMPS), a to jen ve vztazích s mezinárodním prvkem (ve smyslu § 1 ZMPS).

Závěrem

Z mojí rigorózní práce je zřejmé, které instituty řízení o dědictví považuji za problematické, a které nikoliv. Podle toho jsem jim také věnoval více či méně pozornosti. Nikomu pravděpodobně neuniklo, že za zcela zásadní problém považuji délku řízení o dědictví. Nepřiměřená délka řízení o dědictví jistě vůbec neprospívá důvěře účastníků v tento tradiční institut, a to ani přesto, že toto řízení jim poskytuje záruku právní jistoty. Představa řízení o dědictví, které by trvalo několik týdnů příp. jen několik dní však samozřejmě není reálná, nicméně opačný, v praxi bohužel velmi častý extrém, kdy se řízení doslova vleče měsíce a roky je rovněž neudržitelný. Ve své práci se přikláním na různých místech k zákonnému zakotvení krátkých lhůt u určitých úkonů, tak aby se řízení ve všech stádiích a stupních obtížnosti, co nejvíce zkrátilo. Další významná skutečnost, která má výrazný vliv na délku řízení, je nedostatečný postih notářů, kteří z jakýchkoliv důvodů postupují v řízení neskutečně pomalu a někteří z nich, vědomi si své nezastupitelnosti, věnují se více výkonu jiných činností, které jim zákony umožňují. Nejsem si vědom, že by byl nějaký notář vyloučen z Komory v souvislosti s průtahy v řízení o dědictví. Průtahy v řízení však působí rovněž jeho účastníci, a to zejména nedostatečnou spoluprací s notářem, která se projevuje v poskytování neúplných informací o zůstavitelově majetku.

Z výše uvedeného považuji za nezbytné, aby byly *de lege ferenda* zakotveny pevné lhůty v právní úpravě tak, aby byly soudy a notáři pod jistým tlakem. Samozřejmě, že řízení jsou a budou různá (různý počet účastníků, hodnota majetku, spory), takže dodržování pevných lhůt může být problematické. Jako řešení bych viděl možnost prodloužení lhůt za přísných podmínek, vyšší kárné postihy, vyšší pořádkové pokuty, ale rovněž také vyšší odměny (bonusy) pro notáře, v případě rychlého vyřízení dědictví. I řízení o dědictví by mohlo být vystaveno jistému „konkurenčnímu tlaku“, což ovšem předpokládá rozšíření počtu notářských úřadů při příslušných soudech. Toto rozšíření přibližně o 2 úřady na soudní okres by jistě vedlo ke znatelnému zkrácení nejenom řízení o dědictví.

Další problematické aspekty současné praxe a právní úpravy spatřuji v nejasném a možná i účelovém určování a používání obecné ceny majetku nebo třeba v součinnosti orgánů. O těchto a jiných problémech a o jejich východiscích pojednávám v příslušných

kapitolách, proto považuji za zbytečné se jimi na tomto místě dále blíže zabývat, nicméně shledávám za nutné na ně ještě jednou upozornit.

Musím však na tomto místě vyzdvihnout i určité moderní trendy, které se v právní úpravě nedávno objevili. Mám na mysli např. novou roli zůstavitele při určování správce dědictví, jemuž je nyní dána možnost vybrat si osobu, o které se domnívá, že se bude o jeho majetek náležitě starat. Povinnost soudů zveřejňovat své vyhlášky způsobem umožňujícím dálkový přístup nebo možnost využití soudních exekutorů při likvidaci dědictví patří rovněž k projevům směřování právní úpravy k zefektivnění řízení o dědictví.

Projednání a rozhodnutí o dědictví soudem poskytuje garance právní jistoty nejen pro účastníky řízení samotného, ale i třetí osoby, které jsou na výsledcích řízení určitým způsobem právně závislí. Otázkou však zůstává, zda tato právní jistota není právě výše uvedenými problematickými instituty jistým způsobem také oslabována. Mým přáním je, aby se de lege ferenda právní úprava vyvíjela, jak jinak, v duchu mých návrhů obsažených v této práci tak, aby se stalo řízení o dědictví účelnějším, pružnějším, efektivnějším a především rychlejším. Tedy řízením, které nebude účastníky nadměrně zatěžovat.

Prameny, zkratky

Literatura

1. Bílek P., Drápal L.,
Jindřich M., Wawerka K., Notářský řád a řízení o dědictví, 3. vydání,
Praha, C.H. Beck, 2005
2. Mikeš J., Muzikář L., Dědické právo, 2. vydání, Praha, Linde, 2005
3. Wintrová A. a kolektiv Civilní právo procesní, 3. vydání, Praha,
Linde, 2004
4. Knappová M., Švestka J., Dvořák J., Občanské právo hmotné 1, 4. vydání, Praha,
Aspi, 2005
5. Knappová M., Švestka J. a kolektiv Občanské právo hmotné 3, 3. vydání, Praha,
Aspi, 2002
6. Schelleová I., Dědictví o dědické právo, 1. vydání, Praha,
Computer Press, 2001
7. Stavinohová, Hlavsa Civilní proces a organizace soudnictví,
Doplněk, Brno, 2003
8. Winterová A. a kolektiv Občanský soudní řád s vysvětlivkami a
judikaturou, , Praha, Linde, 2005
9. Vaške V., Přehled judikatury ve věcech civilního řízení
s mezinárodním prvkem, Praha, Aspi, 2006
10. Fiala R., Přehled judikatury ve věcech dědických,
Praha, Aspi, 2006
11. Kučera Z., Mezinárodní právo soukromé, Brno, Doplněk,
2004

Monografie

1. Protivová M., Správce dědictví de lege ferenda, Ad Notam, 30.4. 2004
2. Ryšánek Z., Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad Notam, 22.6.1999
3. Sochor M., Likvidace dědictví, Ad Notam 4/2000
4. Barák J., Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy 3/2005
5. Foukal M., Jindřich M., Zásady notářství ve světle minulosti, současnosti a budoucnosti, Právní rozhledy 2/2006

Prameny právní úpravy

1. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
2. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
4. zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
5. zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
6. zákon ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů
7. zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů
8. zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů

9. zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů.
10. zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech, ve znění pozdějších předpisů
11. zákon č.97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
12. zákon č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřuje působnost státního notářství
13. zákon č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád)
14. zákon č. 115/2006 Sb. , o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů
15. zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů
16. vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
17. vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů o správce dědictví
18. vyhláška č. 540/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 151/1997 Sb.
19. předpis Notářské komory ČR, kterým se stanoví postup při vedení, správě o provozu Centrální evidence závětí
20. instrukce Ministerstva spravedlnosti č.j. 56/2004-MO-J ze dne 30.4. 2004, kterou se upravuje postup justičních orgánů ve vztahu s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních
21. mezinárodní smlouva č. 218/1995 Sb., Úmluva o mezinárodní správě dědictví
22. vyhláška ministra zahraničních věcí č. 85/1982 Sb. ze dne 22. června 1982 o Úmluvě o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských a obchodních

Internetové zdroje

1. www.nkcr.cz Notářská komora České republiky
2. www.justice.cz Ministerstvo spravedlnosti
3. www.reaia.cz Reaia Consulting s.r.o.

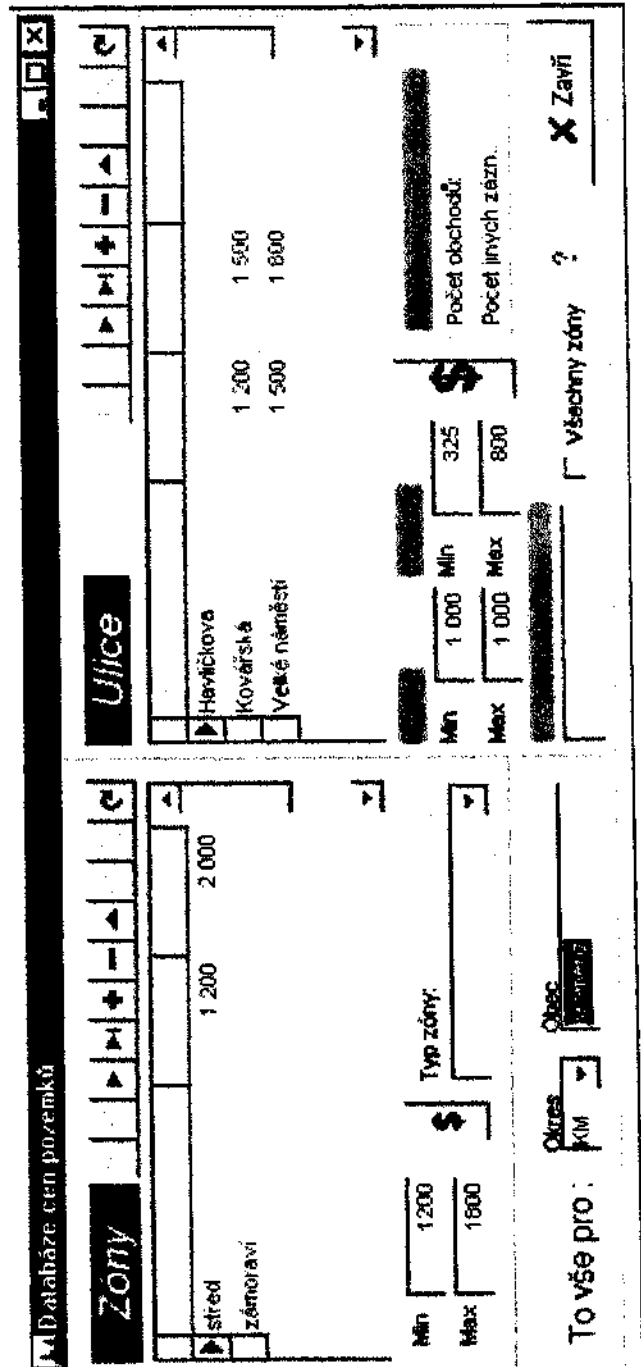
4. www.mfcr.cz	Ministerstvo financí
5. www.cuzk.cz	Český úřad zeměměřičský a katastrální
6. www.mze.cz	Ministerstvo zemědělství
7. www.uzsvm.cz	Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových

Zkratky

CIS	Centrální informační systém Notářské komory ČR
EŘ	zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů
JednŘ	vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
KancŘ	instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR, kterou se vydává Vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů (č.j. 1100/98-OOD)
KN	Katastr nemovitostí ČR
LV	List vlastnictví
NotŘ	zákon ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
OrgŘN	Předpis Notářské komory ČR o organizačním řádu Notářské komory ČR a notářských komor
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
R	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR (ČSFR, SR)
SJM	společné jmění manželů
ÚZSVM	Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových
ZMPS	zákon č.97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZP	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Přílohy

Příloha číslo 1 - ukázka hlavního panelu a databáze cen pozemků informačního systému MOISES

Příloha číslo 2 - ukázka filtru centrální databáze informačního systému MOISES

Filtr centrální databáze

Zadání dotazu | Výsledek dotazu

MOISES | ACONS

Základní segment

Typ: Rodinný dům

Podtyp: 1 byt

Speciální: řadový

Materiál: zděná z cihel, tvárnic, bloků

Fyzické opotřebení: novostavba (do 5 let)

Segment / Skupina / Pozemky

Obchod z období

od: 9.3.2000

do: 9.3.2000

Obchodovaná cena

Od: 1 Do: 1 000 000 000

Region

Lokalizace

ČR

okresy

okresy i obce

okresy, obce i ulice

obce

obce i ulice

Okres

EE

BI

BK

BM

BN

BR

Obce

EObec

Jen přesné názvy

Ulice

EUlice

Jen přesné názvy

Záznam číslo 16

MOISES | ACONS

Ybavenost obce Ybavenost stavby W

Počet fotografií k záznamu: 3

Segment

Typ

Podtyp

Speciální

Materiálová charakteristika:
monolit betonová tyčová

Fyzické op. novostavba (do 5 let)

Kvalita tohoto záznamu:

Reprodukční: 8 575 400 Kč

Věcha: 8 575 400 Kč

Výnosová: Kč

Administr.: 3 390 380 Kč

Zem. předpis: Kč

Administr. II: Kč

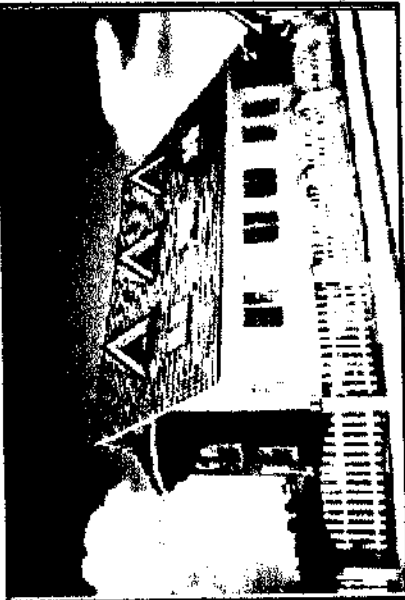
Zem. předpis II: Kč

Obchodovaná: Kč

Inf. o ceně: ověřená, jistá

Realiz. cena: pravý optim.

Počet fotografií k záznamu: 3

Základní charakteristiky | Poloha, časová a jiné údaje | Stavby a pozemky | Nájemné a sňatí

Stavby

Pozemky

1 00 379,00 1195,00 21331,00 8759,00

1 000 1 400 215 1 000